

•

NÎQAŞËN FELSEFEYË 10.

Abdusamet Yîgît

Weşanên

.
.
.
.
.

Niqaşên felsefeyê 10.
@Abdusamet yigit
Weşanên felsefeyê
2013-Almanya-Berlin

.
ISBN 968-4-941906-05-0

Pêşgotin:

Di serdema navîn de pêşketinên bi felsefeyî wê dêmenekê wan ê teybet wê bi rengê fahmkirina wê re wê hebê. Di serdema navîn de wê, dema ku mirov li wê dihizirê wê, bi wê re wê dibînê ku wê li ser temenê azmûnên hizirkirin ên demên kevnera, têrzanîn û rasyonalitya wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin û wê, were hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê serdema navîn wê, ji aqilê şenber ê felsefeyî wê, di dîmenekê de wê, bibê xwediyê awayekê razber a ku wê bi wê re wê bi ontolojikî û hwd wê bihizirê bê.

Di mijare hizirkirinên bi felsefeyî ên demên sedema navîn de wê teginên weke yên gnosticismê, nominalismê û hwd wê, di rengekê de wê, pêşkevin û wê di wê temenê de wê, bi wan re wê, di awayekê de wê, derkeve li pêş. Weke ku em di çerçoveya teginên weke nominalismê de dibînin wê ziman û rastî û təkiliya nava wê di jîyanê de wê li ser realiteyek fahmkirinê wê were lêpîrsîn.

Di awayekê de wê, di gotinên me de wê, çî dihê fahmkirin û mirov çî dikarê ji wê fahmbikê û ankû wê, gotin wê, çî wê bi xwe re wê werênê ser ziman wê li wê were lê hizirkirin. Di wê demê de wê, gotin û felsefe, felsefe û fahmkirin wê, li ser temenekê razberî wê bi wê re wê, hin bi hin wê were fahmkirin û lê hizirkirin.

Mijare fahmkirinê û lêpîrsînên li ser wê û awayên wê re ku wê bi wê re wê werina kirin wê ji aliyekê din ve jî wê, nîşanaka pêwîstîya hinek pêşketinên demkî wê bide nîşandin. Ziman wê di wê temenê de wê derkeve li pêş û wê gotinên ziman wê çî bi xwe re wê werênina ser ziman û wê di wan de wê, çî wê were ser ziman û hwd wê, bi wê re wê, were

ser ziman. Gotin û fahmkirin û ankû gotin û rastfî wê, di wê warê de wê, lêpîrsînên ku wê li ser wê re wê werina kirin wê çawa wê bina temenekê fahmkirin wê bi temenê re wê were dîtin. Di aslê xwe de wê lêpîrsînê ku wê di wê temenê de wê li ser gotinê û fahmkirinên wê re wê werina kirin wê, têkiliya gotinê û aqilê razber ku ew çawa dikarê wê werênê ser ziman wê, hinekî jî wê bi wê ve wê girêdayî bê.

Di wê demê de wê, mijare aqilê şenber û aqilê razber û ankû aqilê kirinî û aqilê wahiyî wê, di renekê de wê, derkeve li pêş û wê temen û çerçoveya wan rengên hizirkirinê wê hinekî jî wê di çerçoveya wan rengên zanîn û fahmkirina wan de wê bê dayîn dîyarkirin.

Aliyekê din jî ê felsefeyî wê têngîna mistisismê bê. Wê di wê temenê de wê ev wê çawa wê were fahmkirin û wê, di wê de wê, çî wê hebê ku ew were kifşkirin wê li ser wê were lê hizirkirin. Di wê de bi kûrbûnên di xwe de ên weke bi ponijbûnê û hwd re wê, di dewama wê de wê bi wê re wê, xwestina gihiştina li zanînê û ankû fahmkirinek astbilind wê, bi wê re wê, rewşa zanînê ku ew li ser çî temenê wê dikarê were fahmkirin û ankû çavkaniya wê çî ya û hwd jî wê bi xwe re wê bikê mijare lêpîsînê di fahmkirinê de.

Di serdema navîn de pêşketina skolastisismê jî wê, di wê çerçoveya aqilî de wê, di renekê de wê, weke li ser temenekê bi sazûmanî a fêrbûnê bê were ser ziman. Wê, bi temenekê dibistanî û hwd di bawergehan de li ser temenekê teolojiyî û hwd re wê, were lê hizirkirin û ser ziman. Di wê demê de wê ji augustinus û heta thomasê aqinayî, williamê ockhamî û heta zane-oldarên weke anselmus û hwd ku wê hizrên xwe wê di wê temen de wê werênina ser ziman wê, bi rengê hizirên wan wê, dem û rengê pêşketina demê wê xwe bide dîyarkirin. Her çendî ku wê di awayekê de wê bandûra filosofên weke platon, aristo û hwd wê were dîtin jî lê wê li ser temenekê zêhnî wê pêşkeve. Di warê felsefeya xwezayî de jî wê, li ser temenekê xwezayî wê bi têngînên weke matematikê û hwd wê were lê hizirkirin. Weki din mantiq û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê pêşkeve. Têngînên weke rewîstê, metafîzîkê û hwd wê, weke aliyna din ên ku wê li ser temenekê zêhnî wê pêşkevin bin. Rengên têngînên ku ew di wê temenê de di demên serdema navîn de wê pêşkevin wê, di aslê xwe de wê, li ser temenekê zêhnî wê awayê wê yê pêşketinê li ser zanînê û hwd re wê bide dîyarkirin.

Wê serdema navîn wê weke destpêka dema aqil û pêşketina wê, weke demek ku wê li ser temenê wê bi hizir û fêrkirinê wê ji aliyekê ve wê pêşbixê û wê, di dewama wê de wê, bigihênê temenekê fahmkirinê.

Mirov bi aqilê xwe dikarê xwe bigihênê rastteîniyê û ankû na wê, weke aliyên ku wê bi wê re wê werina lêpirsin bin. Wê weke ku mirov wê, kifşdikê wê, di wê demê de wê hewldana 'gihîştina rohniya pîroz (in: divine illumination)' û hwd wê, bi wê re wê, were lê hizirkirin. Ev wê weke têtînek ku wê beremberê têtînen weke naturalismê jî ku wê were li wê hizirkirin bê. Li ser wê temenê gihîştina li xwûdê, bi wê gihîştina zanîn û nepeniyên gerdûnî û li wan waqifbûyin û hwd wê, weke aliyên ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin bin. Ev rewşên zêhnî ku wê piştê wê di temenekê felsefeyî de jî wê werina li wan hizirkirin koka wan heta felsefeyên demên kevnera jî wê ji aliyekê ve wê herê. Lê di nava wê hizirkirinê de wê xwûdê wê weke kirdeyek û ankû rêgezê ku mirov bi wê dihizirê û digihîjê fahmkirinekê jî wê bibê.

Di wê demê de wê hebûna xwûdê wê bi temamî wê di temenekê de wê bi serwerîya wê ya demî re wê bibê û wê were dîtîn . Wê hiyararşîya ku wê ji binî li ser wê temenê ku wê bibê wê weke temenekê xwe afirandina mirov jî wê piştê wê hin bi hin wê pêşkeve. Li ser wê temenê wê di serdema navîn de wê li rojava û rojhilat wê, çerçoveyek hizrî û felsefeyî ku wê di wê temenê de wê karibê were fahmkirin wê pêşkeve. Wek demek baweriyê wê felsefeya wê jî wê li ser wê temenê baweriyê wê ava bê, serdema navîn.

Têtînen weke skolastistikî ku wê pêşkevin wê bi azmûnên felsefeyî wê, rasyonelê wê li baweriyê wê bide depelendin û wê bi wê re wê bixwezê temen û awayekê hizirkirinê ê rastînî li ser temenê wê, yê 'makûl' biafirênê û wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê di serdema navîn de wê, hertimî wê di nava aqil û baweriyê de wê, nîqaş wê, di awayekê de wê bibin. Li ser temenê rastîtiyê û hwd re wê bibin. Ku mirov li navaroka nîqaşên di nava bawerî û aqil de binerê wê, di wê temenê de wê, çerçoveyek hizirkirinê wê li ser temenekê rasyonelî wê bibînê.

Di aslê xwe de wê mijare serdema navîn wê weke mijare zêde kûr a di temenê aqilê razber û şenber de ku wê bi gelek awa û aliyan wê hilde li dest bê. Di wê çerçoveyê de wê, serdema navîn wê çendî ku wê weke 'temen tarî' jî wê ji aliyê felsefeyê ve wê were pênasekirin jî lê wê weke destpêkek klasik a ji demên hemdem û pêvajoyên yên pêşketinê û hemdemiya wê re jî bê. Di wê temenê de wê, serwerîya aqilî û bi aqil jîyankirinê û di wê de wê, kûrbûnê' û hwd wê, bi wê re wê êdî wê pêşkevin. Civakbûn, çand, keseyet, hûmanism û hwd wê, temenê wê ji gelek aliyan ve wê bi fahmkirinê wê di wan deman de wê, were û

pêşkeve. Qasta ji têngîna hûmanîsmê û pêşketina wê ew bê ku wê, çawa wê mirov wê weke kirdeyek bi hiş wê êdî wê derkeve li pêş bê.

Abdusamet Yigit

Destpêk: nîqaşên felsefeyê 10.

Di aslê xwe de ku mirov ji kijan aliyê ve li mijarê binerê wê dibînê ku wê mijare felsefeyê wê, di temenekê fahmkirina me ya her demê de wê, xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Ji demên kevnera û pê de wê, ev di dîmen û rengê bi hişmendî de wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Lê weki din wê ku em felsefeyê bi xosletên weke 'lêpîrsînê', 'azmûnkirinê', 'aqilmeşandinê' û hwd re wê werênê ser ziman wê demê mirov dikarê wê di dewama wê de wê bêjê ku wê, ev wê, weke xosletna mejiyên mirov ên bi fêrbûnê jî bin.

Mirov di rengekê de wê, di nava jîyanê de ku wê bi hiş bijî wê di dewama wê de wê, bikeve rewşek hizirkirin, tefkirkirin û lêpîrsînê. Mejiyê mirov wê, bi gihiştina hişkirinê re wê ew wê, bixwezayî û hwd wê di xwe de wê, di rengekê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, hevnasîna meji bi hiş re wê, dikarê weke xosletê wê temenê hizirkirina bi felsefeyê jî di wê temenê de ji aliyê ve wê werênê ser ziman. Lê felsefe wê weke ku wê piştîre û di roja me de wê were lê hizirkirin wê, di wê temenê de wê, bi awayekê li ser têgînên sallixkirî re wê, li wê were lê hizirkirin.

Mirov di nava jîyane ku ew dijî de wê hertimî di nava wê hewldana fahmkirinê û hizirkirinê de bê. Wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Mijare hizirkirinê a li jîyanê wê, li ser xosletên fahmkirinê û bi hişkirin û bi wê bi derkkirinê re bê. Ev wê, di rengekê de wê, bi hişbûnê re wê weke aliyekê ku ew dibê bê. Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di nava hizirkirinê de wê, mirov wê li jîyanê û kirin û bûyîn û heyînên ku ew hena wê li wan wê

bihizirê. Wê bi wan wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û ew wê werênê ser ziman. Fahmkirina di nava jîyanê de wê, li ser hişmendiyê re wê bi azmûnkirinê re wê bibê. Weki din wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare hizirkirinê wê di wê temenê de wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin. Hizirkirina li jîyanê wê, di wê temenê de wê bi felsefeyî wê, dikarê wê ji hinek aliyan ve wê li ser aqilê felsefeyê bixwe re jî wê bikê berlêpîrsînê de.

Felsefe wê, têkiliya wê ya bi jîyanê û jîyankirinê re wê çawa û çendî wê hebê û têgîn û azmûnên me wê, çawa wê bi têkiliyekê wê mirov karibê wan fahmbikê wê weke aliyna ku mirov dikarê li ser wan re pîr zêde di wê de kûrbibê û wê fahmbikê bê. Fahmkirin û gihiştina zêde zanînê wê, hertimî wê di armanca mirov de bê. Mirov wê, di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Lêpîrsîna felsefeyê wê çendî ku wê bo fahmkirinê bê wê, dema ku mirov li ser jîyanê re wê, têgînê bi jîyanê lêbipîrsîn jî wê ew jî wê bi heman rengê wê, weke bo fahmkirinek rast bê. Di wê temenê de wê, felsefe wê, wê weke pîvanek aqilê me yê hizirkirinê ê li ser temenekê rêgezî ku mirov wê dikarê wê bi mejiyê xwe re wê, bi hiş bide dîtin û fahmkirinê û derkbikê û hwd re wê, li wê bihizirê re jî bê.

Mijare felsefeyê wê, di awayekê de wê, divê ku mirov wê hinekî bi gotinên ji rêzê ên di nava jîyanê de ku mirov wan bikardihênê re jî wê li wê bihizirê. Mirov di nava jîyane xwe ya hesanî û asayî de wê, dema ku mirov tiştê herê dikê û red dikê, rast dibînê û şaş dibînê, xirab û dûrûst dibînê û hwd wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke ku ew wê bi wê re wê, ew wê, cihêkirinê wê bikê. Her cihêkirin wê hişmendiyek lêpîrsînê aliyekê ve wê, di xwe de wê, weke bihawênê. Lê mirov wê, dema ku wê, bahsa felsefeyê bikê wê rêgezên wê yên zêde zelalkirî ên bi felsefekirinê û hwd re wê bi wê bihizirê.

Hinekî jî wê, di wê temenê de wê, gotina hiş wê, gelek aliyan têgînî wê di xwe de wê ji zanînê û rengên wê bihawênê. Di awayekê de wê, ew ali wê hinek ji wan wê karibin taqabûlî rewşa zêhnê û gotina wê jî wê bikin. Lê felsefe wê hinekî jî wê, di xwe de wê, weke têgînek bi hiş jî wê, di wê temenê de wê, li ser çerçove û temen û bingihêkê fenomenolojikî wê têgînekê wê bi xwe re wê, di rengekê de wê, weke ku wê bide dîyarkirin. Ev alî wê, di wê temenê de wê, di demên piştî wê de wê, weke aliyna ku wê bi gotinên weke 'kûrbûnê' û hwd re wê werina ser ziman jî bin. Ji gotina 'kûrbûnê' mirov çi fahmdikê? Yan jî di rastiyê de kûrbûnekê mirov dikarê bahsa wê bikê? Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ev

mijare kûrbûnê wê ji wê aliyê ve wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê dikarê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman.

Di mijare felsefeyê de kûrbûn wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê ku wê mirov dikarê wê ji çend aliyan ve wê, hilde li dest bê. Aliyê pêşî wê gotina 'kûrbûnê' wê weke ku wê di hunduriyekê de wê, kûr bibê û wê, di wê temenê de wê, di wê hunduriyê de wê weke ku wê têkiliya wê bi derfeve wê nebê wê, di wê temenê de wê, were hizirkirin bê. Ji wê aliyê ve wê, mijare ziman û ji gotinê û wateyê cihê û cihê ghiştina wate û têgînên nû û hwd wê bi wê temenê wê ji aliyekê ve wê, li wêw ere lê hizirkirin. Wê dema ku em bahsa 'berfirehkirina ziman' dikin û bi wê re baştirin di jîyanê de fahmkirina û hanîna ser ziman dikin wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê, weke ku wê, di wê çerçoveyê de wê, dualiteyek dixwedeyî û yek ne dixwedeyî ku ew di awayekê de di zikhev de dijîn wê weke ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di çerçoveya jîyanê de wê dema ku mirov bi wê re dihizirê wê dibînê ku wê weke bi têkiliyên hebûnê, fîzîk û bûjenî ên bi hev ve ku wê bi têgînî û hwd re wê bê kirin re wê, di renekê de wê, ew rengê kûrbûnê wê li ser wê re wê, di renekê de wê were dîtin.

Mijare fahmkirinê wê, di renekê de wê, weke mijarek zêde pirralî û komplika wê di wê temenê de wê xwe di reng û awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê mijare kûrbûnê wê, di wê temenê de wê, dema ku wê, di nava felsefeyên kurdistanî ên weke mitrayî, zerdeştî, maniyî û heta mezdekî ku wê were kirin ku ew wê bahsa têgîna gerdûnê û kûrbûnê bi wê re wê bikin wê, di renekê de wê, di wê temenê de wê, têgînek ku mirov wê ji wê fahmbikê wê, xwe bide dîyarkirin.

Weki din wê jî mirov dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din ê giirng wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di renekê de wê weke ku mirov wê dibînê û dikarê fahmbikê wê xwe bide dîyarkirin. Ya ku mirov wê jînkirî û ankû nexwediyê azmûna wê bê mirov wê karibê bi gotinekê û ankû wateyek bi wê em ghiştinê de xwe bigihênina li wê? Di aslê xwe de wê weke van aliyan wê, gelek aliyên ku mirov dikarê bi wê re wê, di renekê de wê werênê ser ziman wê hebê.

Di mijare felsefeyê de wê, dikarê wê bi wê re wê, di renekê de wê, werênê ser ziman ku wê, mijare felsefeyê wê, di şewayekê de wê hebûnê wê, di wê temenê de wê weke darêjkê wê li wê bihizirê û wê, di wê temenê de wê di wê de wê, bixwezê bi fahmkirina wê re ew di wê de kûrbibê. Şibandin, lêhatinî, wekhevduhûnî û hwd wê, li ser wê re wê bi

awayna weke şewayên hizirkirinê ên bi wê re ku wê di temenê aqilmeşandinên me de wê bi wê re wê xwe bidina dîyarkirin bin.

Di her aqilmeşandinên me de wê, di awayekê de wê azmûn û fêrbûnên me wê hebin. Ya ku em bi hiş dikin û ya ku me jindikin wê dema ku em di awayekê de wê bi wê re dihênina ser ziman wê, di wê çerçoveyê de wê lêhatiniyek xwe di awayekê de wê bi wê fahmkirina wê re wê, bide dîyarkirin. Mantîq û hwd wê, di wê temenê de wê di nava têgînê de wê li wê were lê hizirkirin. Mantîq wê, bi temenekê rast wê li jîyanê û ankû ya şenber wê bihizirê û wê, di wê temenê de wê, di levkirkên de wê bixwezê ku ew wê fahmbikê. Ew levkirkirin wê çendî wê, weke rewşek jîyanî bê ku ew çendî weke rewşek manîtiqî jî bê wê, weke mijarek ku ew dikarê ji gelek aliyên ve ew li wê were lê hizirkirin bê.

Di wê çerçoveyê de wê mijare gerdûnê wê di aslê xwe de wê weke mijare giring a ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê, bê xwestin ku mirov bi wê kûrbibê bê. Di wê çerçoveyê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bide dîyarkirin. Gerdûn wê, asoyekê sehî (in: intuitive horizon) wê xwe bi wê re wê, di rengekê de wê, bi wê re wê, di mejiyê mirov de wê, bide çêkirin. Rewşên fîzîkî ên gelemperî weke kişîna kutleyê û heza wê, hwd wê, di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Gerdûn wê bi rêgezên fîzîkî wê, xwediyê temenekê fahmkirinê bê. Wê, ya ku ew dibê wê, di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Weki din wê di dewama wê de wê ew ya heyî wê bi wê re wê, di wê kûrbûna wê de wê, bi wê re wê bê xwestin ku ew bê gihiştin li awayekê wê ku mirov bi wê re wê fahmbikê û derkbikê. Gerdûn wê, di wê çerçoveyê de wê, rewşên weke vejene wê, kişîna û rewşên fîzîkî û hwd wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê, weke aliyên ku wê mirov wê li wan bihizirê û wê, di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin. Wê dema ku wê mani wê li rohnîyê wê bihizirê wê bi van rêgezên fîzîkî û têgîhek felsefeyî a teorîkî û hwd re wê li wê bihizirê. Bi wê rengê wê bixwezê ku ewê di wê de bi fahmkirina xwe re bigihijê têgîhiştinekê û encamake.

Weki din wê dema ku mirov mijare felsefeyê wê, hinekî din wê ji aliyê têgînî ve wê dihilde li dest wê, dibînê ku wê aliyên weke yê ku ne fîzîkî wê bi wê were lê hizirkirin jî wê di aslê xwe de wê, di awa û rengekê de wê weke ku mirov dibînê wê, bi biriqînek ji rêgezên fîzîkî ku wê bi xosletên wan re wê were lê hizirkirin û hwd re wê, di wê temenê de wê, were dîtin. Wê dema ku wê bahsa hebûnê wê were kirin wê di awayekê

de wê, dema ku ew hebûn ji aliyê hebûnîya wê ya bûjenî ve were hizirkirin û ankû ji aliyê hizirkirinîya wê ve were hildan li dest ku ew, ji kijan aliyê ve were hildan li dest wê bi têtînek hebûnî a heyî û ankû bûyî û hwd re wê di wê temenê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Li vir di aslê xwe de wê, di mijare bawerîyan wê di demên felsefeyê de wê ew wê were lê hizirkirin ku wê hebûn wê di awayekê de wê were herêkirin. Lê wê hebûn wê, çawa wê bê hildan li dest wê bi awayekê metodolojikî wê, awayekê hizirkirinê wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Ya ku bawerîyan dikê felsefe wê, bi awayên hizirkirinê ên li ser wê ku e wbi rexneyî bê û ankû ne bi rexneyî û hwd bê wê bi wê re ku wê ew bê gihandin li rengekê fahmkirinê û hwd re jî bê. Ev wê, di rengekê de wê, mijare wê, di wê temenê de wê, dîsa wê li dora têtîna hebûnê wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê, mijare hebûnê wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Meraqa aqilê mirov a di wê temenê de ku wê bibê ku mirov wê, çawa bibê û çawa wê pêvajoyek destpêkî û hwd wê hebê ku wê li lê bihizirê wê minaq wê, vegotinên teolojikî ên weke bi adam û hawa û hwd re ku wê werina ser ziman wê di wê temenê de wê hinek kirdeyên fahmkirinê ên epistemolojikî wê di wê temenê de wê di temenê xwe de wê bihawênin.

Di dewama wê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare hizirkirinê a li hebûnê wê, li ser wê temenê ku wê çawa wê bi wê re wê were lê hizirkirin wê bi wê re wê ew wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov li têtîna baweriyê a di demên kevnera de ku wê pêşkeve wê di awayekê de wê, hinekî jî wê rexnegirtina li demên mitolojiyê û rengên hizirkirinên wê yên ku ew bi aqilî û rêgezî û hwd wê bibin wê di fahmkirinê de wê di awayekê de wê bi wê re wê, weke aliyana fahmkirinê ên temenî wê bi wê re wê werina dîtin. Ev jî wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Mijare felsefeyê wê, di wê çerçoveyê de wê, hinekî jî wê li ser temenê wê zanîna zanînê û hwd wê, di wê temenê de wê, xwediyê temenekê epistemolojikî ê fahmkirinê bê. Wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê hebê û wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku mirov w dibînê wê bi wê re wê were fahmkirin û ser ziman.

Felsefe wê, di demên kevnera de wê, hinekî jî wê, di wê temenê de wê tiştêkê wê pêşî wê bikê. Ew jî wê ew bê ku wê tiştêkê weke tiştê wê fahmbikê bê. Ev mijare tiştê weke tiştê fahmkirina wê di awayekê de wê mirov dibînê ku wê, pirr zêde wê weke mijarek fahmkirinê û lêgerînên bi

fahmkirinê ên di nava hizirkirinê de jî bin. Tiştê ku mirov dibînê wê weke dîmenekê bê û wê ew dîmen wê bi wê re wê, di rengekê de wê, bi rengê derkkirina wê re wê, ew wê bibê. Piştî demekê wê ew dîmen jî wê di awayekê de wê bi gûharê. Lê ew dîmenê ku ew bûya wê, di wê temenê de wê derkkirina wê weke nîşanaka wê bûyinê bi wê awayê bê wê bi wê re wê were lê hizirkirin û wê were fahmkirin. Di dewama wê de wê, ev wê, di nava têngînên gnostikî ên fahmkirinê de wê, ji hinek aliyên din ve jî wê, di wê temenê de wê, xwe bide dîyarkirin. Baweriyên kurdistanî ku wê bi zêdeyî wê xosletekê gnostikî wê di dîmen de wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin wê di wê çerçoveyê de wê, li ser temenê kûrbûnê wê, bi wê re wê li hebûnê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, têngîna metafîzîkê ku wê bi wê re wê, li ser têngîna gerdûnê û hwd re wê li wê were lê hizirkirin wê di wê temenê de wê, bi wê re wê were lê hizirkirin. Di nava hizirkirinên zerdeştî de wê, gerdûn wê, zêde wê di derbarê destpêka wê de wê, gotinên zelal wê zêde nebin. Wê di wê rewşa gerdûnê de wê, rewşên ku wê destpêka wan wê bi demê re wê hebê wê bahsa wan wê were kirin. Wê têngîna demê û di awayekê de hetahetabûyina wê jî wê bi zerwanîyê re wê li wê were lê hizirkirin. Ji xwe wê, di rengekê de wê, zerwanî wê di wateya demê de jî wê ji hinek aliyên ve wê piştê wê were şîrovekirin û wê were fahmkirin.

Di awayekê din jî wê, mirov dikarê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê mijare hebûnê û di wê temenê de wê, çawa wê bibê wê, bi wê re wê, li wê were lê hizirkirin. Dema ku em li hinek şîroveyên mitrayî ku wê werina kirin wê dibînê wê di wê temenê de wê, têngînek gerdûnê a pîr dîmenî ku ew li wê dihizirin wê bi wan re wê were dîtîn. Yek wê, di rengekê de wê, weke rêgezê hebûnê a ku wê hebûnê wê bi wê hebê û wê bibê wê xwe di awayekê de wê bide domandin wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Têngîna sermediyê wê dema ku wê bi wê re wê li wê bî hizirkirin wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê, li ser wê xwe dewrûdayimkiirna xwezayê û hwd re wê, di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê werênina ser ziman.

Di nava mitrayîyê de jî, di nava zerdeştîyê de jî û di nava manitîyê de jî wê têngîna mirovê pêşî wê di wê rengê de wê, di rengekê ku wê weke biriqîna ji hev bê wê, di awayekê de wê bi wan re wê hebê. Ev têngîn wê di xwe de wê, bi têngînek destpêkî wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Ya ku wê weke bi destpêk û dawî wê, di zerdeştîyê de wê, bi felsefeyî wê li ser temenekê bûjeniyî wê bi ahrimanismê re wê were dîtîn ku wê di rengekê de wê were şîrovekirin. Wekî din wê li ser temenekê sermedî wê

şîroveyên ku wê bi mazdaismê re wê werina kirin wê di dewama wê de wê bibin. ‘Dema ahriman a bi sînor’ ku wê bahsa wê were kirin wê di wê temenê de wê, were jê bahskirin û wê di wê temenê de wê, di rengê de wê were hanîn li ser ziman.

Ev têtîn wê, di awayekê de wê, têtîna gerdûnê wê, ji her aliyê ve wê weke ku wê were dîtîn wê bikê mijare nîqaşan. Di gelek awayan de wê mirov dibînê ku wê nerînên cihê wê li ser wê temenê wê di derbarê gerdûnê de wê, bi felsefeyî wê werina ser ziman. Di demên kevnera de wê, bi zêdeyî wê, li ser wê temenê wê gelek hizirkirinên ku wê werina kirin bi felsefeyî wê hinekî jî wê çavkaniyên xwe yên gerdûnê wê ji wê temenê û têtîna wê di reng û awayekê de wê bigirin.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare felsefeyê wê di demên kevnera de wê bi zêdeyî wê van mijarean wê bi zêdeyî wê bikê mijare nîqaşan wê di awayekê de wê, temenekê hizirkî ê bi aqilekê teorikî wê bi wê temenê bi hebûna jîyane li dînyayê û pêvajoyên xwe yên jîyankirinê û awayên wê yên bi rêgrezî ên weke dewrûdayimi û hwd ku wê werina kifşkirin û wê bèn ser ziman û hwd re wê li wê were lê hizirkirin û wê were ser ziman.

Di aslê xwe de wê, di mijare jîyanê û felsefe bi têtînek felsefeyî de wê, di felsefeya mani de ku wê weke ku ew li wê dihizirê bi temen û çerçoveyek elementî û hwd re wê, ji wî zêdetirî baştir weke ku em dibînin wê ti kesek berî wî wê zêde li wê ne hizirkirin. Wî hewl da ku ew jîyanê di temenekê elementî û qatkên ku ew hebûna fîzîkî diafirênin ku ew weke çavkaniya wan bi rohnîyê dihênê ser ziman wê bi wan re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê rengê de wê armanca fahmkirinê a mani ya jîyanê wê di wê temenê de wêbi têtînek felsefeyî û hwd re wê, di wê rengê û awayekê de wê bi wê re wê di rengê de wê xwe di dewama wê de wê bi awayekê wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, weke ku mirov wê kifşbikê wê felsefe wê li ser temenekê şenber wê têtîliyê bi hişmendî wê hewlbide ku ew bi jîyanê re wê dênê li holê. Bi felsefeya demên kevnera re wê aqil û zanîn wê nîv bi nîv wê daxîlî jîyanê wê bibê û wê bi dest fahmkirina hewirdorê, hebûnê, fîzîkî, û hwd wê bikê. Di wê temenê de wê, tiştên ku ew bi hebûnê hena wê di wê de wê, di rengê de wê weke ku mirov wê dibînê wê ji xwe re wê di rengê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, piştî wê re wê, hinekî wê di temenekê ontolojikî û rewîstî re wê, bi awayekê epistemolojikî wê di nava jîyanê de wê bi hebûnê hena û çûnûhatinê

wan re wê, di temenekê têkilidanîne weke bi sedem û encamê û hwd re wê bidest hizirkirinê li wan wê bikê. Ev wê, temenê aqılmeşandinê ê baş wê êdî wê bi demê re wê bi xwe re wê biafirênê.

Aqılmeşandin wê pêşketina wê ya di nava jîyanê de wê di wê temenê de wê, hinekî wê, hem li ser temenê bi têrzanebûnekê û pêşketina wê re bê û hem jî wê bi wê rengê wê bi wê zanîne û zanebûne û hwd re wê têkiliyên bi sedem û encamê û hwd re ku wê dênê û hwd re wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê, di demên berê de wê, mijare jîyanê ku ew ber çî heya wê di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin û wê li ser wê re wê aqıl wê were meşandin. Minaq di nava mitolojiya sumeran de wê li ser tefsirên afirandina mirov re wê bi gotina 'bo ku ew xismetê ji yazdanan re bikin' re wê, werênê ser ziman. Weki din wê piştî wê şîroveyên cûr bi cûr wê werina kirin. Ev wê di nava zerdeştîtiyê de wê, di rengê de wê, weke ji xwe û nûrha xwe afirandina mirov wê, bahsa wê bi têkiliyek yazdanî re wê bikê û wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê mani wê bahsa afirandina wê ya bi zindîyî û jîyanî ji rohniyê wê bikê. Di wê temenê de wê, di rengê de wê ew wê bi wê re wê, di awayekê de wê werênê ser ziman.

Di mijara afirandinê de wê. Piştî wê di demên kevnera de wê, felsefe wê li ser wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê bibîne ku ew çawa bûya û çawa heya wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare hizirkirinê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare bûyinê wê di wê temenê de wê, dema ku wê di demên felsefeyê de wê were lê hizirkirin wê li ser çî rêgezê wê hebê, bijî û wê xwediyê awayên çawa ê jîyanê û afirandinê û hwd bê wê, di wê temenê de wê, werênê ser ziman. Ji aliyê felsefeyî ve wê, bi têngîna felsefeya ahrimanismê ve ku mirov wê, werênê ser ziman wê li ser temenekê bûjeniyî wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Bi têngîna 'dema bi sînôr' re wê li wê bihizirê û wê, di wê temenê de wê li ser temenekê fîzîkî-bûjenî û hwd re wê, bi hebûnê û heyînê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, ev wê, li gorî çî rêgezê wê bibê û wê li wê were lê hizirkirin. Di dewama wê de wê mijare hebûnê wê, di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di dewama wê de wê dikarê wê bi

wê re wê, werênê ser ziman û wê fahmbikê wê bi wê re wê, xwe bi têngîna afirandinê re wê bide hanîn li ser ziman.

Di nava felsefeyê de wê, di demên kevnera de wê li ser wê temenê wê du xat wê bibin û wê li ser wan re wê cihê û cihê wê şîroveyên afirandinê wê werina kirin. Yek wê weke ku me li jor bi ahrimanismê re hanî ser ziman wê di çerçoveya kosmolojiya wê de wê bibê û wê were ser ziman. Ya din jî wê di wê temenê de wê, di rengekê û awayekê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin ku wê, weke ku em li ser mazdanismê re wê dibînin û di nava kosmolojiya wê de dihê ser ziman wê bi têngînek hizrî û hwd re wê were ser ziman. Di wê temenê de wê bi wê re wê were ser ziman. Ahrimanism wê, di rengekê de wê, rewşa fîzîkî û bûjenî a heyî wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê ya bûjenî wê bi wê re wê, bê xwediyê temen û awayekê fahmkirinê. Aliyê din jî wê, di wê temenê de wê, li ser hizirkirinê û hwd re wê bi wê re wê bihizirê û wê, werênê ser ziman. Weke ku wê her tişt hizrekê û tefkirkirinekê wê bibê û hwd re wê, di wê temenê de wê di rengekê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Li ser wê çerçoveyê de wê bi têngînek gnostikî û metafîzîkî û hwd re wê, di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Metafîzîk wê di wê temenê de wê di rengekê de wê, li ser temenek û têngînek sermedî wê xwediyê awayekê wê yê hizirkirinê bê. Wê bi wê re wê, di rengekê de wê, di awayekê de wê, bi wê rengê wê, weke têngînek ku wê bi awayekê hizirkirinê ê ku wê ne dîrî serxwezayîyên hizirkirinê jî bê wê bi wan wê bihizirê.

Di aslê xwe de wê, gnostisisme li herêmê û ankû li kurdistanê di nava felsefeyêa wê de ku wê, xwe bide dîyarkirin wê hinekî jî bi xosletên wê re wê di wê temenê de wê dikarê wê ji aliyekê ve wê li ser wê bisekinê û wê fahmbikê. Ev wê rengê hizirkirinê wê ber ku wê bi xosletên xwe re wê di wê temenê de wê, rê li rengên din ên hizirkirinê jî wê bi xwe re wê bide diyarkirin bê.

Gnostisisme herêmê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke ku mirov ji nava hizrên zerdeşt û manî fahmdikê wê, hebûna fîzîkî û bûjenî wê, ew wê rednekê. Wê di wê de wê, di awayekê de wê, bi temenekê bi kûrbûnê re wê, li wê bihizirê û wê bixwezê ku wê fahmbikê. Gotinên weke 'tişt weke ku ew dihê dîtin nîn a' wê di wê temenê de wê, dema ku em li ser temenekê fîzîkî wê li wê bihizirin wê, di wê çerçoveyê de wê, aliyê hevqirtiniya fîzîkî wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bi wê bide dîyarkirin. Di demên felsefeyê ên girêkî de wê, têngînen

hevgirtinê ên bi fîzîkî ên weke bi hizrên demokrit ku wê bi têngîna 'atomê' re wê were ser ziman û bi yên empedokles û hwd re ku wê bi têngîna hevgirtinîya fîzîkî a darêjkî û awa gûharandina wê ya bi wê re wê, li wê bihizirê wê di wê temenê de wê, karibê weke minaqek bi wê jî were fahmkirin û were hanîn li ser ziman.

Di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê, bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare hevgirtinê a fîzîkî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê, dikarê wê bi awayekê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di mijare fahmkirinê de wê, di wê temenê de wê, tişta ku ew bi awayê wê heya û ew awa ji çî diafirê û wê awayê darêjkê bi xwe re dihênê li holê wê bi wê re wê, weke aliyekê ku mirov wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Tişt wê dema ku wê bê gotin ku ew ne weke xwe ya wê demê wê, di wê temenê de wê têngîna tişta ku ew di wê tişta bi giştî û fîzîkî de ku ew diafirênê wê çî bê wê, dikarê wê werênê ser ziman. Di her awayê de wê, di wê temenê de wê, awayekê darêjkî wê, li ser temenekê fîzîkî û bûjenî wê, di wê rewşê de wê hebê ku mirov wê, di awayekê de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman. Darêjk wê, di awayekê de wê, dema ku em bi temenekê fîzîkî wê, fahmbikin wê bi awayê wê rengîn û yê bêrengîn re wê dikarê wê fahmbikê. Minaq wê kişîna kutleyê û ankû maqnetisekê wê bê reng bê. Lê wê, tiştêkê weke sênîyek û ankû darek ku ew mazinbûna li darekê, pelek ji darekê ku ew şîn a û hwd wê dikarê wê bi awayekê rengînê wê werênê ser ziman.

Ev rewşên rengînî jî wê, di wê temenê de wê, dema ku mirov wê bi wê re wê li wê bihizirê wê, dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de wê, di dewama wê de wê, bi wê re wê rewşa fîzîkê wê, di wê temenê de wê, dema ku ew diafirê wê, awayê wê hevgirtinê û hatina wa qatkên wê yên cem hev û weke ku wê di nava manitîyê de wê bi têngîna rohnîyê re wê were ser ziman wê, bi têngîna tîrîtîyê re wê rengînê wê were hanîn li ser ziman wê, di wê temenê û awayê de wê, di rengekê de wê bi wê re wê bibê.

Di wê rewşê de wê mijare fîzîkê wê, di wê çerçoveyê de wê weke ku wê were dîtin wê weke rewşek komplika ku mirov wê dikarê wê di reng û awayekê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê, dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di mijare fahmkirina hebûna fîzîkî de wê ya ku mirov wê dibînê wê, hertimî wê hevgirtinek ku ew wê awayê wê darêjkî a dibê ku wê bi

afirênê wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê awayê darêjkî wê, di rewşa tişta ku ew dibê de wê, hebê. Minaq em darekê wê, dema ku wê, bi giştîya wê re wê weke awayekê wê li wê li berçav wê bigirin wê bi wê re wê ew wê bibê. Lê em dema ku heman darê çiqilekê jêbikin û wê, bi awa bikin wê ew jî wê weke darekê û awayekê wê ku ew heya wê bibê. Wê demê wê, awayê darêjkê wê, tamî û qatî wê di wê temenê de wê di zikhev de wê, di temenekê rewşî de wê bi wê re wê xwe di renekê de wê karibê bide dîyarkirin. Yan jî wê dema ku mirov li wê awayê û rengê hizirkirinê dihizirê wê, dikarê wê bi wê re wê, weke derkkirinekê wê bibêjê ku wê tam û qat wê, di renekê de wê li hev wê, bibin û wê dîtbar bin. Ya qat weke tamedê bi darêjkî çendî ku wê karibê were dîtî û wê xwe bide dîyarkirin wê di dewama wê de wê ya tam jî wê di çerçoveya wê ya rewşa wê ya giştî û hwd re wê karibê weke qatek ji wê bê dîtî û wê di wê temenê de ew were fahmkirin. Yanî di wê temenê de wê, ev rewşa darêjkê wê demê wê mirov nikaribê wê bêjê ku awayekê wê yê teqez heya. Di wê temenê de wê hizirkirina wê bi wê rengê wê, di awayekê de wê, ew weke ku wê ne rast jî bê wê, di wê temenê de wê xwe di wê rengê û awayê wê de wê xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê bi wê re wê dihizirê wê demê wê aliyê fîzîkî û awayên wê yên ku ew hena wê bi wê re wê di renekê de wê, karibê li wê were lê hizirkirin û fahmkirin.

Mijare fîzîkê wê weke ku mirov wê dibînê wê di aslê xwe de wê di her demê de wê di nava felsefeyê de wê weke mijarek teybet û giştî a ku wê li ser wê were sekin in. Di dewama wê de wê, di wê temenê de wê dikarê wê bi wê re wê, li wê bihizirê wê mijare felsefeyê wê, li ser wê temenê wê, bi wê re wê, hinekî wê bê hizirkirin. Di demên kevnera de wê dema ku wê, aqilê felsefeyê wê pêşkeve wê, di dewama wê de wê, mirov dikarê bêjê ku wê li ser temenekê fîzîkê wê pêşkeve. Ev wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, felsefe wê, dema ku em di demên kevnera de wê weke ku wê li girêkê wê bê dîtî berî sokrat wê, bi zêdeyî wê li ser temenekê xwezayî û fîzîkî û ya ku ew dihê dîtî û heya û hwd re wê, di renekê de wê bi wê re wê bihizirê, ku wê çendî wê bi hinek xosletên gnostîkî wê li wê were lê hizirkirin jî. Ya ku wê di fîzîkê de wê, mirov wê bigihênê têngîna qatî û ankû tozê, zerreyê, misqalê û hwd wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê, di awayekê de wê ev bê. Di felsefeyê de wê, hebûn wê, di wê temenê de wê, bi weke têngîna zerreyan ku wê ji wan

wê biafirê wê bi wê re wê êdî wê li wê were lê hizirkirin. Hizirkirinên demokrit wê li ser wê temenê bi têtîna atomê wê dikarê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, hizrên demokrit û emedpokles mirov dikarê di awayekê de wan di dewama hev de fahmbikê. Têtîna demokrit a atomî ku ew her tişt wê weke ji atoman diafirê ku ew bi wê re dihênê ser ziman wê, piştî wî empedokles ku wê bi têtînek fîzîkî wê li wê bihizirê wê, di wê temenê de wê hebûna fîzîkî wê bi çerçoveya darêjkî wê li ser wê temenê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Wê, di wê temenê de wê, awayekê din ê ku wê, di şewayê fahmkirinê de wê ji parmenides û heta zenon û ji wan heta demokrit û empedokles wê di mijare wê, têtîna mayindabûyin û ankû hebûniya wê atomê û ankû wê, ya ku wê weke empedokles wê, bi weke çerçoveya hevqirtî ku wê li wê bihizirê bê. Wê, di wê temenê de wê, ev wê, weke aliyekê wê yê ku wê, di wê çerçoveyê de wê, di renekê de wê bi wê were lê hizirkirin û wê di dewama wê de wê, li ser wê re wê bi wê were lê hizirkirin.

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê bi wê re wê li wê bihizirê wê di wê temenê de wê bi wê re wê ew wê, were dîtin ku wê, weke ku empedokles wê, wan qatkên atomî ku ew weke bi awa girtinê wê rewşa darêjkî a fîzîkî wê biafirênin wê piştî wê ji hizrên darêjkê ên aristo û hwd re jî wê, di wê temenê de wê bibê peyxam û wê temenê wî yê hizirkirinê wê di reng û awayekê de wê weke ku wê were dîtin wê biafirênê.

Awayê felsefeyê di demên serdema navîn de ku wê pêşkevê

Mijare hebûnê û awayê wê, di wê temenê de wê, di nava felsefeyê de wê, hertimî wê, bê mijare hizirkirinê û wê di wê temenê de wê ew wê çawa wê were fahmkirin wê, hertimî wê bi aqilekê li wê were lê hizirkirin. Di nava felsefeyê û pêvajoyên wê yên mesopotamikî û ankû kurdistanî de jî wê ev wê, di renekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê bi wê re wê, di awayekê de wê were dîtin. Ev wê, piştî wê, wê, di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin. Têtîna gnosticismê wê hinekî wê weke têtînek felsefeyî ku wê piştî wê, xwe bide dîyarkirin. Wê têtîna û rewşa fîzîkî wê ji xwe re wê bikê temen wê xwe bide dîyarkirin. Wê ew awayê hebûnê ku ew heya wê, bi ontolojikî wê li girêdanên wê yên nayên dîtin re wê, li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê, werênê li ser ziman. Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê

dikarê wê bi wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di mijare felsefeyê de wê, gnostisism wê di aslê xwe de wê, li ser hebûna fîzîkî û darêjkîya wê re wê, di awayekê de wê weke aliyekê hizirkirinê bê ku wê di dewama wê de wê, çawa wê aliyê ku em dibînin wê tenê dîmeneke kêlikekê bê wê bi wê re wê li wê were hizirkirin bê. Çendî ku wê darêjkê wê weke temen û pêpeloka li ser wê re wê bi hebûnê wê bihizirê jî lê wê di fahmkirina xwe de wê bixwezê ji wê derbas bibê. Bo ku ew ji wê were derbaskirin jî wê pêwîstîya wê hebûna wê hebê. Wê di wê temenê de wê li ser wê dema ku wê were lê hizirkirin wê bi wê re wê, were hanîn li ser ziman ku wê, ji wê zêdetirî wê, di awayekê de wê weke ku wê di wê de wê hebê. Wê bi wê rengê wê li wê were lê hizirkirin. Wê, di wê temenê de wê, dema ku em li çerçoveyek hebûnî-fîzîkî dinerin wê ew dîmenê wê yê bi giştî û gelemperî wê di rengekê de wê, dibînin. Lê di wê de wê li gorî wê ji ya ku em dibînin wê zêdetirî jî wê di wê de wê hebê.

Gnostisism wê di wê de wê ji ya ku ew dibîne wê ji wê zêdetirî wê di wê de wê, bi întûba û têgînekê wê kifşbikê û wê di wê temenê de wê, ya ku ew dibîne wê bi wê re wê li wê bi sînore wê nemênê. Tenê li ser ya ku mirov wê dibîne re ku mirov li wê bînerê û mirov bi wê re bi sînore bimênê wê weke ku wê, di temenekê formelî de wê di dîmen û awayekê de wê xwe bi sînore bihêlê wê bi wê re wê were dîtin. Ber vê yekê derketina dervî wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Ya berî hebûnê wê, di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê, di nava felsefeyên kurdistanî û mesopotamî û her wusa asayayi de jî wê, hizirkirinê wê di temenekê de wê, ji wê hizirkirinê wê bibê ser temenekê lêgerîna çavkaniyê. Çawa û ji kû afirî û ber çî afirî û hwd wê, di wê temenê de wê weke pirsna sêbjeyî ku wê di wê temenê de wê bi wan re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Pirsna hebûnê wê di wê temenê de wê, dema ku wê li wê were lê hizirkirin wê, li ser wê çerçoveya bûyina wê re wê li wê were lê hizirkirin. Li ser temenê gîyanê re wê, wê dema ku wê li wê were lê hizirkirin wê, bi têkiliya beden û gîyanê re wê, bi têgîna bedenê digûharê û dimirê û 'ya negûhar weke bi têgîna gîyane nemir re wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di felsefeyên serdema navîn de wê, di wê temenê de wê, ev têgîn û ankû dualite wê, bi têgîna nava beden û gîyanê û li ser wan hizirkirin û tefkirkirinê wê bi wan re wê werina kirin re wê, di rengekê de wê, pîr zêde wê, di rengekê de wê, were lê hizirkirin.

Li ser wê temenê wê, di wê regekê de wê, were dîtin ku wê di demên serdema navîn de wê gotina xwûdê wê xwe bide domandin. Lê wê bi wê re wê gotina gîyanê a ku ew hatî pêşxistin wê di wê de wê were bicihkirin û wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Bi giyane nemir re wê xwûdê wê nemiriya xwe wê denezênê. Çendî ku wê di demên mitolojiyê de wê, yazdan û şerê nava yazdanan wê bi gotinên weke 'kuştina yazdanan' û ankû 'mirina yazdanan' û hwd re wê were ser ziman jî lê wê piştire wê, bi aqilê felsefeyê re wê ew giyane ku ew hat afirandin wê di wê temenê de wê, weke kirdeya wê qalibê bi gotina xwûdê re wê bibê. Di destpêka serdema navîn de wê yek ji wan filosofê olî Platinius bê û wê, hizrên wî yên ku weke di çerçoveya '*platonvaniya nû*' de jî wê werina fahmkirin wê bandûra wî di wê temenê de wê li rengê fahmkirin û pêşketina gotina 'xwûdê' û 'gîyanê' a dema aqil wê bibê. Di dewama wê de wê weke ku em bi stoaiyan re dibînin ku wê di dema helenismê de wê bi zêdeyî wê mijare wî wê, nîqaşbikin jî wê, ev wê piştire wê weke têngnek ku wê li wê kirdeya gîyanî a xwûdê jî wê were kirin. Gotinên weke 'wîna xwûdê' û hwd wê, di wê temenê de wê bi wê re wê li wê werina lê hizirkirin. Ku wê di destpêka serdema navîn de wê bibê wê, bi navê '*dema patriastisk*' jî wê were bi navkirin wê di wê demê de wê, di wê çerçoveyê de wê li ser temenê gîyanî û ontolojiyê wê bi wê re wê, di wê temenê de wê were lê hizirkirin. Ev dem wê taqabûlî dema li dora sedsale 5' min û hwd a piştî zayinê wê bikê û wê, di wê demê de wê, êdî wê, demek hizirkirinê a li ser giyane bi aqil ku ew dihê bi wasifkirin û hwd re wê bi wê were lê hizirkirin. Gîyan wê temenekê teorikî ê hizirkirinê û gîrêdana bi têngî jî wê bi xwe re wê di wê temenê de wê bi aqilê mirov re wê biafirênê. Wêki din wê di dewama wê de wê, bi wê re wê, di wê rengê de wê, pêvajoyek hizirkirinê wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Dema ku wê roma wê, mesihiyê wê weke ola fermi wê herê bikê wê li gorî têngî demê ên di çerçoveya olî weke mitrayî û hwd de ku wê di nava romiyan de jî wê belevbûyî bê wê, bandûra wê di wê de wê li wê bibê. Piştî wê, êdî wê, hemû bawergeh wê cihên xwe ji dêran re wê bihêlin. Wê, di wê temenê de wê, di demên serdema navîn de wê, filosof û zaneyên weke Tertullian, Cellemens û Augustinus û hwd wê, derkevina li pêş. Hizrên wan wê di wê temenê de wê, di çerçoveya wê têngîna giyane pîroz û hwd de wê, temenekê hizirkirinê û kirina felsefeyê a li gorî wê biafirênê.

Ji vê aliyê ve wê dema ku mirov wê nêzî mijarê bibê wê di aslê xwe de wê, hinek aliyên ku wê di wê temenê de wê, mirov wê nêzî wê bibê wê

hebin. Wê di wê temenê de wê di serî de wê, mijare gîyanê û rengê bi hizirkirina wê û hwd weke aliyê din ê duyem wê xwe bi wê re wê bidina dîyarkirin. Di wê temenê de wê, 'têgîna gîyane dema aqil' wê di wê temenê de wê, hinekî mirov dikarê wê li ser wê bisekinê. Ber ku ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bide dîyarkirin. Weke ku me li jor li deverekê got wê, di nava têgîna yazdanên dema mitolojiyê de wê 'kuştina yazdanan' û ankû 'mirina yazdanan' û hwd wê bi wê re wê bibê û wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê, di gelek şîroveyan mitolojiyê de wê, çawa wê gîyanek nemir wê bê kuştin û ankû bimirê, di nava kîjan şertûmercê de wê bimirê û hwd wê bi wê re wê, di renekê de wê, li ser wê hizir wê werina ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, dema ku wê, bahsa gîyane nemir wê were kirin wê, di wê temenê de wê, gîyane ku ew xwediyê derfetiya ku ew li dûnya û axireta xwe dikarê bijî û dikarê li herdûyan herê û were û hwd re wê, di wê temenê de wê, ji wê were bahskirin.

Di wê çerçoveyê de wê, mitoloji wê, di nava wê de wê bi aqilê wê re wê, di renekê de wê bi wê were lê hizirkirin. Aqilê mitolojiyê li ser wê temenê wê di renekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Lê di aslê xwe de wê dikarê wê werênê ser ziman û wê fahmbikê û wê mijare hizirkirinê wê di wê temenê de wê xwe di renekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê, bide dîyarkirin.

Di nava felsefeyê de wê, di wê temenê de wê pêşî wê di temenekê rasyonali de wê bi wê re wê li ser çerçoveyek têrzanînê a pêşketî re wê, temenê hizirkirinê wê biafirê. Felsefe wê, di demên xwe yê pêşketinê de wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê. Felsefe wê, dema mitolojiyê ku wê dawiyê li wê werênê wê di serî de wê, di dewama wê de wê, bi awayekê wê, mijare hizirkirinê wê li ser temenê gîyanî wê, bi wê re wê were lê hizirkirin.

Di aslê xwe de wê, têgîna gîyane dema aqil wê, hinekî li wê hizirkirina li wê di temen û çerçoveyek komplika de wê xwe bide dîyarkirin. Wê bi wê re wê, di serî de wê, rengên hizirkirinê ên deestpêkê û şîroveyan demên kevnera ên mesopotamîkî û asyayî wê bi zêdeyî wê di wê de wê xwe bidina dîyarkirin.

Di nava felsefeyên asyayî de wê li ser temenekê gerdûnê û deestpêk û ankû sermedîya wê re wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, dema ku wê têgîna gerdûnê wê bi têgînek 'deestpêkî' wê li wê were lê hizirkirinê wê êdî wê berî wê deestpêkê wê çî wê hebê û wê çawa wê, hebûnek wê hebê ku mirov wê fahmbikê û pênasembikê wê di

wê temenê de wê ji wê were lê hizirkirin. Têgînên weke 'ji nûqtetekê wê destpêbikê' wê ew nûqte çî bê û çawa bê û wê çavkaniya wê çî bê wê weke aliyên din ên weke pirsên metafizîkî û hwd ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Ev jî wê, di awayekê de wê, di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê were lê hizirkirin. Wê dema ku em li van aliyan dihizirin wê hingî wê çawa wê bi encamên felsefeyê û aqilê wê çawa wê aqilekê teorîkî ê olî û hwd wê di wê temenê wê bi têngîna gîyane nemir û hwd wê hebê wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di ya ku ew dihê dîtin de wê ew wê bi wê re wê bibê ku wê, çawa wê, ew destpêk wê, ji çî wê bê destpêkîrin wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin bê. Ji aliyê têngînên ontolojikî û hebûnî û hwd ve wê, dema ku wê li wê were lê hizirkirin wê di dewama wê de wê bi wê re wê, ew destpêk û ankû ew nûqtaya destpêkê wê, weke nûqateya destpêka hebûna gîyane pîroz ku ew daya destpêkîrin û hwd wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di aslê xwe de wê, di wê çerçoveyê de wê di nava felsefeyên asyayî de wê, weke ku em bi zerdeştîyê û hwd re dibînin wê, di awayekê de wê, li ser wê temenê wê gerdûnek ku ew di demê heya û wê, di wê temenê de wê çawa wê, ew wê, bi wê re wê ew hebê wê li wê were lê hizirkirin. Wê dem û têngîna demê wê di hundurê wê çerçoveya gerdûnê de wê, were pênasekirin û wê, li ser rewşên bûyin û hebûnê û hwd re wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin û wê di dewama wê de wê bi wê re wê, were hanîn li ser ziman. Mijare gerdûnê wê, dema ku wê di nava felsefeyên asyayî de wê, were lê hizirkirin wê li ser temenekê rêgezî ê ahengî û levkirinek heyînî de wê, bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Em dibînin ku wê, di nava felsefeyên asyayî de wê, serî pirr zêde wê li ser destpêka bûyina gerdûnê wê were wastandin û wê bi wê re wê, çawa wê di wê de wê bûyin bibê wê li wê were lê hizirkirin. Minaq wê, di nava hinduîsmê de wê, têngî û felsefeya mantra ku wê bahsa wê were kirin weke 'dengê pêşî' wê di wê temenê de wê, weke çavkaniya destpêka bûyinê a pêşî wê were dîtin û wê were hanîn li ser ziman.

Li ser temenekê kosmolojikî wê bi têtikiliyek di nava hevdu de ku wê bi hev re wê biafirê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare hebûnê wê, di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Hebûna gerdûnê wê, di wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di nava felsefeyê de wê, de wê, bi wê re

wê li wê were lê hizirkiriin. Mani wê di dema xwe de ku wê çavkaniya wî zerdeşt bê wê, di rengekê de wê, gerdûnê wê, weke weke hebûnek ji xwe heyî wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê, di awayekê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê wê hebûna gîyane pîroz jî wê di rengekê de wê, bi çerçoveyek gerdûnê û xwezayî re wê, li wê bihizirê. Şîroveyên mani ên di wê warê de ku ew dikê wê piştî wê, li ser temenê şîroveyên bi navê xwûdê û ankû gîyane pîroz û xwezayê ku ew di hevkeyekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman re wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê, pirsên weke 'xwûdê çi ya' û hwd wê bèn pirsîn. Piştî mani wê, ku wê di bin wê bandûrê de wê bihizirê wê, sipînoza wê pirsên xwûdê çi ya wê bikê û wê, di wê temenê de wê, xwe di wê temenê de wê bigihênê têgîna di hizirkirinê de ku wê xwûdê û gerdûnê di hevkeyekê de wê werênê ser ziman. Şîroveyên sipînoza wê, di wê warê de wê hinekî wê encam bin. Lê wê weke encamna giring bin.

Di awayekê de wê, di aslê xwe de wê, dema ku em çavkaniyên sipînoza li wan bihizirê wê di wê temenê de wê, di serî de wê, felsefeyên berî wê ên weke maniyê û hwd di wê temenê de wê li wê bihizirê. Şîroveyên weke yên bi mitrayî, zerdeştî û hwd re ku ew hatina kirin bi awayekê di berçav de derbas bikê. Wekî din têgînên di 'ahîta kevn' de ku wê werina ser ziman wê li ser temenê tefsirkirînê xwûdê û hwd re wê, hinekî di berçav de derbas bikê.

Di mijare salixkirina gîyane dema aqil de wê, di wê temenê de wê, isewiti wê hinekî wê, weke dîmenekê wê yê giring ku wê di wê temenê de wê li ser encamên felsefeyê ên demên kevnara re wê, wê bi wê têgîna gerdûnê û gîyane pîroz wê bi hev re wê bihizirê û wê xwe bigihênê hin peyamên gelemper. Di wê çerçoveyê de wê, pêvajoyên wê yên hizirkiriinê wê xwe bi wê re wê hin bi hin wê bidina dîyarkirin.

Li ser wê temenê wê, di aslê xwe de wê, dema ku wê, bahsa têgînek xwûdayî wê were kirin wê çawa wê ew wê were pênasekirin wê li ser wê temenê wê li ser temenê hewldanên bi birhankirin, pênasekirin û hewldana dananişandin ku ew heya û ankû nîn a re wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Em dibînin ku wê di wê temenê de wê, hizirkirinên ku wê, werina kirin wê çawa wê bi wan were dayin nişandin ku wê xwûdê wê hebê û ankû nebê. Wê çawa wê, hemû afirandin wê, weke nişanaka hebûna xwûdê bê. Hinekî jî wê ev têgîn wê filosofên weke sipînoza û hwd wê bigihênê têgîna xwûdê gerdûn bixwe ya û ankû na.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, felsefeya demên kevnara de wê, li ser wê temenê wê, di awayekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di

wê warê de wê hewldanên gihiştina birhanekê di derbarê hebûna xwûde de wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê, bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di aslê xwe de wê, wê felsefeya demên kevnera wê di temenekê ontolojikî de wê, dema ku wê bi felsefeya gîyanê wê bikê û wê di dewama wê de wê xwe bigihênê têgînek gîyanî a dihizirê û hwd wê, li ser wê temenê wê dikarê wê di renekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê êdî wê di demên serdema navîn de wê were dîtî ku ev gîyane dihizirê wê, bi temenî wê bi hizirkirinên xwe re wê li wê serwer bibê û wê dema xwe ya hegomonikî wê denezênê. Li ser wê temenê wê gîyane dihizirê wê, fahmkirina wê û di wê temenê de wê pêşketina li gorî wê jîyankirinê û fahmkirina zêhnê wê û hwd wê bi wê re wê, xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Gîyane demên aqil wê, xosletên wê yên giring wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Ew jî wê ew bê ku wê bi xosletên gerdûnê û hebûna wê re wê, êdî wê bê salixkirin. Rêgezên ku wê di temenê salixkirina gerdûnî de wê, werina kifşkirin wê li ser wê re wê piştî wê bîn xwestin ku ew werina fahmkirin. Lê di aslê xwe de wê jî mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare gîyanê wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê wê bi çerçoveyek hizrî a gerdûnî de wê, bide dîyarkirin. Ber çî wê li gîyanê wê were hizirkirin ku ew nemir a? Di wê temenê de wê jî aliyekê ve wê întîbaya ku ew di mejiyê mirov de çêdibê wê ew bê ku wê, bi hebûna gerdûnê û demdirêjehiya wê ve wê girêdayî bê. Lê jî aliyekê din ve jî wê, wê ew wê, di wê temenê de wê, bi têgîna sermendiyê a ku ew li wê dihizirê bê. Wê dema ku em bi kirdeyî li wê dihizirin wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di renekê de wê weke ku mirov wê, dibînê wê, ev rewşa hizirkirina nemiriyê bi gîyanê re wê, di awayekê de wê, weke aliyekê mirovî ê bi hişmendî jî wê bi xwe re wê werênê ser ziman. Mirov wê, piştî wê jîyankirinê û wêqas dem jîyankirinê û hwd de wê, di wê temenê de wê, bi aqilê xwe wê, xwe bigihênê encamek bi wê rengê. Ew ne tenê wê weke têgînek ku wê weke bi çerçoveyek gîyanî a pîroz re wê, werênê ser ziman. wê di wê temenê de wê, weke têgînek ku ew xwe jî di wê çerçoveyê de wê bi cih bikê û wê, di wê temenê de wê, bihizirê ku ew sermedî dijî û wê bijî bê. Wê di wê temenê de wê, hinekî wê li ser wê re wê xwe bi wê bide bawerkirin.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di demên serdema navîn de wê mijara gîyanê wê li ser temenekê ontolojikî û bi kirina felsefeya wê re wê, di wê temenê de wê bi zêdeyî wê derkeve li pêş. Di wê çerçoveyê de wê, êdî wê bi wê re wê, gîyanên baş û nebaşî,

demdirêj dijîn û ankû demkort dijîn û hwd wê, werina pênasekirin. Di wê çerçoveyê de wê, ev wê weke aliyna têtîna wê, di awayejê de wê bi têtîna gerdûnî a kosmolojikî û hwd re wê, di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bê hizirkirin. Di nava hizirên manî de wê têtînek bi rengê weke ya ku wê kêmesî û xirabî wê bi mirov re wê xwe bi ne gihandina wê astê mazin a bi sîyanî re wê biafirê û wê çavkaniya wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Filosofên weke razî wê di rengekê de wê, mijare gîyanê wê dema ku wê hildina li dest wê, di rengekê de wê, mijara di nava xwûdê û mirov de wê, navbynkariyê wê herê nekê û wê di wê temenê de wê, di çerçoveya nêzîkatîyek naturalist de wê, bi hizirên xwe re wê bigihêjê encamê. Encamên ku wê razî wê bigihîjê wê, di wê temenê de wê, bandûra hizirên zerdeştî û manîtiyê û heta ku mezdekiyê û hwd wê weke ku wê di wê de wê hebê. Di wê demê de wê ji xwe wê filosofên weke suhrewerdî wê di wê temenê de wê li ser têtîna rasyonali re wê bihizirin û wê bigihîjina wê encamê.

Li gorî ku em dibînin wê derketina li pêş aqilê rasyonel wê di awayekê de wê piştî Zerdeşt wê li herêmê bi manî re wê, çerçoveyek wê zêde berfireh wê bibê û wê bi wê re wê temen û çerçoveyek hizirkirinê wê biafirê. Bêgûman banûdra pêvajoyên felsefeya demên kevnera a li herêmên girêkê û hwd ku wê bibê jî wê di wê navberê de wê li wê bibê. Piştî wê, Mezdek wê dema ku wê, felsefeya wî ya nîminalist a ku ew li wê dihizirê li ser gotinan û kirdeya wan re wê bi têtînek gnostikî wê bixwezê bigihîjê encamê wê, di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, li ser temenekê rasyonali wê dibîne ku wê bihizirê. Manî wê, di wê temenê de wê, rastarast wê gotinên weke 'xwûdê', 'yazdan' û hwd ku ew li şûna wê bi wan wê şîroveyekê wê bikê wê gotina gerdûnê û rewşên weke yên fîzîkî ên weke rohiyê û hwd wê, di rengekê de wê, bi wan bihizirê û wê li ser wan re wê bixwe bi aqilekê rasyonali û hwd re wê, di wê temenê de wê bixwezê ku ew bigihêjênê li encamê. Di wê çerçoveyê de wê, mijare başî û nebaşîyê jî ku ew li wê dihizirê wê, di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê li ser wê temenê de wê bi fîzîkî wê bixwezê ku ew bigihênê li temen û awayekê fahmkirinê. Mijare baûşî û nebaşîyê wê, di wê temenê de wê aliyekê wê yê din jî wê di wê temenê de wê bi wê xat û rengê pêşketinê re wê li ser temenekê aqilekê têznanî û teorikî û hwd re wê, xwe bi wê re wê, bi şêwayên weke yên rewîstî û hwd re wê bide dîyarkirin. Baş û nebaşî wê, di wê temenê de wê, ji du aliyan ve wê di hizirkirinê de wê encamên giring wêbi felsefeya wê re bihizirkirinê de wê bide dîyarkirin. Yek wê weke ku wê piştî wê hallacê

mansur wê bikê wê, li awayê hizirkirinê ê ku ew hizirî wê ya vajî wê, çawa heya û divê ku mirov wê fahmikê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Minaq wê, dema ku em bahsa baweriyê bikin wê, bê zanîn ku wê vajî wê nebawerîyek ku ew li ser wê re wê, bê ser ziman wê bibê. Di aslê xwe de wê, mirov dikarê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, di serdemên navîn de wê ev nîqaş û hwd ku wê bi felsefeyî wê bîn kirin li ser temenekê rasyonali wê ji aliyekê ve jî wê bi armanca xwe gihandina temen û awayekê fahmkirinê a di derbarê jîyanê de. Di wê çerçoveyê de wê hemû nîqaş wê ji aliyekê ve wê, bi armanc û çerçoveya wê bibin ku wê çawa wê, mirov wê, xwe bigihênê temenekê bi fahmkirina jîyanê. Di wê çerçoveyê de wê, mijare gîyanê wê di nava jîyanê de ku wê were derxistin li pêş wê, weke tégînek ku wê bi wê re wê çawa wê jîyan wê were birêvebirin jî. Bi wê re wê, wê salixkirinên gîyanî û jîyanî wê bi hev re wê werina kirin.

Ev nîqaş wê bi demê re wê li ser gîyanê re wê bi başî û nebaşîyê re wê bibin. Di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê li wêw ere lê hizirkirin. Başî û nebaşî wê, di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê derkeve li pêş wê, di awayekê din de jî wê bi hinek xosletên din jî wê bi wê re wê bê kifşkirin û wê were hanîn li ser ziman. Minaq wê, dema ku wê kûrê sîna û ankû îbnî sîna wê bihizirê wê, ya xirab wê li hemberî ya baş ku ew weke ne têr û kêmbê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Di aslê xwe de wê, şêwayê hizirkirinê ê ku wê bi temenekê dûaliteyê wê li ser çerçoveyek rasyonalityî wê were lê hizirkirin wê bi sûhrewerdî û şagirtên wî re wê li ser şêwayê 'danaberhevdû' hwd re wê, di wê temenê de wê were dîtîn ku wê were bikarhanîn. Şêwayê dana berhevdûbûnê wê, di nava felsefeya îşraqî û ankû îşraqîyan de wê bi zêdeyî wê were dîtîn ku wê derkeve li pêş. Di wê şêwayê ku ew bi wê dixwezî bigihîna zanîna astbilind û bi wê bikarhanîna tégîna sehê û hwd wê, di wê temenê de wê were dîtîn ku wê bi wan re wê derkeve li pêş. Ev şêwayê dana berhevdûbûnê wê, di nava îşraqîyan de wê pêşkeve û wê ji wan derbasî nava gelek komên din ên ku ew di wê temenê de wê di wê demê de wê bihizirin bin. Ber vê yekê wê weke hizrek teluke wê were dîtîn û wê, heta ku wê hinek dîrokzan wê **dema** ku wê bidervekirina sûhrewerdî wê şîrovebikin wê ew wê jî wê weke sedemekê wê di nava sedemên bi darkirina wî de wê bînina ser ziman.

Di mijare felsefeya demên kevnera de wê, di wê temenê de wê, dema ku mirov li wê dihizirê wê, dibînê ku wê serdema navîn de wê, mijare

piştrastkirinê û hewldanên gihiştina 'birhana bo hebûnê' wê di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin. Minaq kûrê rûşd û ankû ibnî rûşd wê, dema ku wê bihizirê wê bahsa hebûnê û di gerdûnê de ji tûnabûnê bûyina wê bikê û wê di dewama wê de wê, bi wê re wê werênê ser ziman ku 'ev wê dide nîşandin ku wê ber vê yekê wê afrînerêkê wê yê afrîner wê hebê' re wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê de wê, bi aqilê xwe kûrê rûşd wê bikeve pey peydakirina birhanên wê di çerçoveya fahmkirina gerdûnê. Li ser wê temenê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, li ser têngîna başîyê wê, bihizirê wê, bi têngîna 'levkirinê' re wê bi temenkirinê û li ser esasê lêhatinê re wê bi temen û çerçova wê bikê û wê werênê ser ziman. Minaq wê dema kuy wê bahsa her çar elementên weke axê, avê, agir û hewayê wê bikê wê weke ku ew çawa bi hebûna mirovî re di ahengekê de heya û dibê wê weke sedemek birhanî a di wê temenê de wê li ser têngîna başîyê re wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê, di dewama wê de wê ibnî rûşd wê bigihîjê têngîna xwûdê ku ew yê ku wê levkirinê çêdikê wê afrîner bê. Di wê temenê de wê pênasekirina wî di wê çerçoveyê de wê, di rengêkê şêwayî de wê li ser temenê hebûna heyî û ya dijî re wê bi wê re wê, di wê temenê de wê bi wê bihizirê. Di dewama wê de wê weke ku me li jor hanî ser ziman wê bihizirê ku wê, her tişt di gerdûnê de ji nebûnê diafirê û ev birhana wê ya ku wê afrînerê wê hebê.

Li ser mijare hebûnê re wê, di dewama ibnî rûşd de wê, kûrê sîna wê bihizirê wê hebûnê wê li sê beşan wê beşbikê û wê werênê ser ziman. Bi 'têngîna 'hebûna bipêwîstîni', 'hebûna bi derfet' û 'hebûna bêderfet' ku wê bi wê re wê li wê bihizirê wê, di wê temenê de wê werênê ser ziman. Ev jî wê di wê temenê de wê ew wê pênasebikê. Hebûna bipêwîstîni wê weke hebûna wê ne mihtacê hebûnek din bê û sermedî bê. Hebûna bi derfet jî wê weke weke di awayekê ku ew hena û dijîn a hebûnên di jîyanê û xwezayê de ku ew hena bin. Wekî din hebûna bêderfet jî wê weke 'hebûna ku mirov wê bi mantiqî dihizirê ku ew heya lê di rastîyê de ew nîn' bin. Di wê temenê de wê, ev cihêkirina ibnî sîna wê di aslê xwe de wê tiştêkê di warê rengê pêşketina aqilî de wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ew jî wê ew bê ku aqil wê çawa wê di temenekê de wê, êdî wê were lê hizirkirin. Hebûna neyî û hebûna heyî wê cihêkirina ji hev û pênasekirin û salixkirina wan cihê û cihê wê, di wê çerçoveyê de wê li ser temenekê rasyonali û irrasyonali û hwd re wê, nîşanaka ji hev cihêkirinekê jî bê.

Li ser wê temenê wê dema ku wê ibnî sîna wê bahsa afirandinê wê bikê wê bi wê rengê wê ji temenê 'hebûna bi pêwîstîni' wê bide destpêkirin û wê werênê ser ziman. Li gorî wî wê hebûna bi pêwîstîni wê afrîner bê, û pêşî wê aqil biafirênê. Piştî wê ji wê aqilê afirandî wê aqilê duyem wê bê afirandin. Ev wê wusa wê êdî wê bê domandin.

Di aslê xwe de wê, di mijare hebûnê û bûyina wê de wê, di wê temenê de wê, dema ku wê li wê were lê hizirkirin wê di demên serdema navîn de wê were dîtî ku wê pirr zêde wê li ser têngîna hebûnê wê, were lê hizirkirin. Cihêbûna felsefeya serdema navîn ji ya demên berî a xate mitra, zerdeşt, manî û heta mezdek wê ew bê ku ew hertimî wê bikevina nava lêgerîna hewldana dîtina destpêkek afrîner a gerdûnî de. Di nava hizrên manî de wê ev wê zêde wê weke bi gotinên zelal û safî wê di awayekê de wênewê dîtî. Ji têngîna manîtiyê wê dema ku mirov li wê bihizirê wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê ji wê têbigihê ku wê gerdûn wê, weke ji xwe re wê hebê û wê bê destpêk û dawî bê. Wê ne xwediye ti afrîneriyê bê. Wê dema ku wê di wê de wê bahsa zerwanîyê weke destpêkekê wê were kirin jî wê ew jî wê li ser temenê bûyinê a bi demê re wê, bê kirin û wê di wê temenê de wê ew wê were salixkirin û wê were hanîn li ser ziman. El-kindî wê yek ji wan filosofên demê ên olî bê ku wê di wê temenê de wê, bi safîtiyekê wê gotinên xwe li ser hebûna gerdûnê bi têngîna 'destpêkê' wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, hizrên el-kindî wê di rengekê din de jî wê, nîşanaka wê bê ku wê weke wî di wê demê de wê hin bi hin wê hizirkirin wê di wê temenê de wê bê kirin. Lêgerîna li gerdûnek bi destpêk wê di awayekê de wê, ji aliyekê ve wê bo salixkirina hebûnak xwûdayekê afrîner a li ser hemû jîyanê û gerdûnê re ku ew were kifşkirin û were hanîn li ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, hebûna demê û bi dawîbûna demê wê weke birhana wê bi destpêkê wê di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin û wê were hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, hebûna demê wê bi dawîbûna wê, di wê mijarê de wê, weke aliyekê ku mirov wê bi teybetî wê dikarê wê di wê çerçoveyê de wê li wê bihizirê bê. Dem wê, bi serê xwe wê, hebê û ankû nebê. Dem wê dema ku ew bi kirinên me re bibê û wê, di wê temenê de wê heta ku ew tevger, kirin û hwd ew bi hebûnê re hebê wê ew jî wê bi wê re wê weke ku wê hebê. Ev wê, weke aliyekê wê yê xwezayî ku mirov wê dikarê wê fahmbikê bê. Lê filosofên demî wê, zêde wê weke ku wê ne wê rewşê de bin ku ew wê kifşbikin. Wê di serî de wê, di awayekê pêwîstîni û teqezî de wê, bi wê re wê bihizirin. Weke ku wê

dema ku mirovek wê ji dayika xwe wê bibê wê çawa wê ji destpêka jîyane wê kesê û heta dawîyê ku wê çî bikê û bijî ew di baxtê de hatîya diyarkirin wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Ev jî wê, têngîna demê a baxtewarî bê ku wê bi zêdeyî wê di wê temenê de wê weke ku wê xwe li wê bigirin û wê li ser wê re wê bihizirin û wê hizirên xwe wê werênina ser ziman. Mijare demê wê, di demên berî demêmn kevnera de wê bi teybetî wê di nava zerdeştîyê û heta manitîyê wê li ser têngînel cihê wê, xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Wê li ser temenekê ji xwe re bûnê re wê bi wê re wê were lê hizirkirin û wê, di dewama wê de wê, dem wê di wê temenê de wê weke ku mirov wê çî bikê wê karibê wê kifşbikê û wê bide dîyarkirin wê bi wê re wê, li wê were lê hizirkirin. Li ser wê temenê wê hevgirtinîya manitîyê wê zêdetirî wê, xwe di rengekê de wê, heta dema mezdekiyê wê bi felsefeyî wê bide dîyarkirin. Ber ku wê dema ku wê bahsa 'mirov çî kir wê piştîre wê, berdêla wê bikişênê' û ankû wê piştî wê were darizandin wê di wê temenê de wê, demê wê mirov wê pêwîstî wê bê ku ew di kirina xwe de azad, serbest û serbixwe bê. Wê dema ku wê mirov wê ji destpêkê û heta dawîyê wê dîyarkirî bê wê demê wê çawa wê kirinek ku ew bi wê were darizandin wê bikê? Wê demê wê ya ku ew hatî destnîşandin ku ew li gorî wê dikê û dijî wê demê ew darizandin wê yan ew nebê û yan jî ew bi wê rengê mirov wê ji wê kirinê bi kirina wê û bo wê darizandinê weke ku ew ji wê xilas nekê' wê di reng û çerçoveyekê de wê karibê bi wê re ew were fahmkirin. Wê demê ew xirabiya ku ew bi wê were darizandin ew nebê xirabiya wî kesî ku ew bi wê were darizandin. Wê bê xirabiyek ku ew li ser navê bi awayekê pêwîstînî ku ew wê bijê ku ew hatibê nivîsandin û ew bi wê were darizandin bê.

Li vir di aslê xwe de wê mijare felsefeyî wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, dema ku mirov wê li wê temenê wê dihizirê wê van aliyên wê hinekî jî wê weke aliyên ku wê, karibê li ser wan bihizirê bê. Di demên sûmerîyan de jî wê, ev aliyên weke bi pêwîstîyê ku wê werina ser ziman wê di wê temenê de wê di nava jîyane mirov de wê bi serbestiyekê wê were ser ziman. Wê li ser temenê wê têngîna başî û nebaşîyê wê were bi temenkirin û wê li wê were lê hizirkirin. Ji xwe wê têngîna başî û nebaşîyê wê dema ku em bi felsefeyî li wê bihizirin wê di wê temenê de wê pêwîstîya wê bi wê hebê ku ew di jîyane xwe de bi serbestî û azad hebê û ew di temenê de wê kirina xwe bikê û wê bide nîşandin. Piştîre êdî ku ew kirin kir û pê de wê ew kirin bi başî û ankû nebaşî were şîrovekirin ew êdî ew bi wê re li wê were lê hizirkirin.

Ji vê aliyê ve wê di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê din ê giring û pêwîst wê xwe di wê temenê de wê li vê nûqteyê wê bide dîyarkirin ku mirov bi wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, êdî wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Mijare başî û nebaşîyê wê dema ku wê di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin wê, di wê temenê de wê, ji bilî hin şîroveyên ku wê piştî wê werina kirin û pê de wê, zêde wê li ser temenekê qarakteristikî wê zêde bi awayekê jidahî ku wê were şîrovekirin wê newê dîtin. Ber vê yekê wê, di wê temenê de wê, ev wê, jixwewerên û ankû azadîtî û serbestîtiya di jîyanê de ku wê bi wê were hizirkirin wê temenê kirdeyên gotinên başî û nebaşîyê jî wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di nava têngîna avêsta de jî û piştî wî di nava hizrên mani de jî wê mirov dibînê ku ew wê, bi wate û kirdeyên wan re wê, van gotinan wê li ser temenekê dîtbarî wê, di wê reng û awayê de wê bi mînaqên jîyanî ên ji jîyanê û hwd re ku wê li wan wê were hizirkirin wê bîn hanîn li ser ziman.

Her wusa wê di nava felsefeyên asyayî ên herêmên din de jî wê ew wê bi wan re wê were dîtin ku wê di wê temenê de wê bi wê rengê wê di awayekê de wê bi serbstîya kirinîya mirovî re wê were hanîn li ser ziman. Di awayekê de wê, di dema zerdeşt de wê weke ku wê di nava kurdan de wê heta roja me wê were ser ziman wê bê bilêvkirin ku wê, li ser kiryarên mirovî û berpirsîyarên mirovî ên li ser kirinên mirov bixwe û hwd wê were lê hizirkirin. Di wê temenê d ewê fektora hişmendiyê wê êdî wê weke aliyekê ku wê bê bi bîrxistin û wê di dewama wê de wê bi wê re wê êdî wê li wê were lê hizirkirin. Di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê bi wê re wê, di dewama wê de wê êdî wê werênê ser ziman.

Mijare kirinê û berpirsîyarîya mirovî a li kirinê wê giring û hêja bê ku mirov wê li vê nûqteyê wê bibîrbikê û li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, were dîtin ku wê zerdeştî wê heta ku wê tiştê weke jixwebir û ankû jihişbir wê qadaxabikin bikarhanîna wan. Ber ku ew di wê temenê de wê, dihizirkirin ku mirov wê, di farqê de bê ku ew li ya baş bihizirê û wê bikê. Ji wê têngîna wê ew jî wê di rengekê de wê weke ku mirov wê dibînê û wê dikarê wê fahmbikê ku wê, mirov wê, dema ku ew di hişê wê de bê ku mirov çî kir û çawa kir wê di berpirsîyarîya wê de bê. Wekî din wê tişteke ku mirov ne di farqê de bê û ankû ne di hişê wê de bê wê, di wê temenê de wê weke ku mirov wê nikaribê ji wê berpirsîyar bê girtin wê li ser wê têngîna re wê êdî wê ew

întîba wê bi wê re wê bi mirov re wê çêbibê ku mirov wê, di dewama wê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê dema ku mirov li 'ahîta kevn' jî dinerê wê di wê de wê, di derûnî û antropolojiya wê ya ku wê ji wê were fahmkirin wê di dîmenekê de wê, weke ku wê di destpêkê de wê nedûr bê. Gelek şîroveyên ku wê piştre wê li ser wê werina kirin ku mirov wê dervî wan wê şîrovebikê wê di aslê xwe de wê di wê temenê de wê, karibê têgînekê bi wê rengê bide me. Ev jî wê bi wê re wê bandûra felsefeyên demên kevnêra ên herêmên meseopotamîyî û şêwayên ku ew bi wê dihên hildan li dest wê di wê temenê de wê bi kirdeyî wê hinekî jî wê bi xwe re wê dîmen û hinekî bi morfolojikî wê çerçoveyek têgînî wê weke ku wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Di demên serdema navîn de wê, bi zêdeyî wê felsefe û aqilê rasyonal wê di wê temenê de wê derkeve li pêş. Lê gelek mijarên ku wê werina nîqaşkirin jî wê bi awayekê irrasyonali bin û wê bi wê aqilê rasyonal wê bê xwestin ku ew ji wan şîrove, piştrastkirin û ankû birhanekê bi wê rengê ji wan re bibînin bi wê werênina ser ziman. Di wê temenê de wê, mijare teolojiya olî û ankû gîyanê, gerdûnê, başî û nebaşîyê û hwd wê, hinek ji wan aliyên ku wê bi wê re wê, di wê temenê de wê bi wan werina lê hizirkirin bê. Di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Şêwayên hizirkirina li başî û nebaşîyê wê, di wê temenê de wê, di encama aqilekê baş û nebaş ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin re wê derkeve li pêş. Wekî din wê di dewama wê de wê ya baş çî ya û ya nebaş çî ya wê mirov wê bikeve pey fahmkirina wê de. Li ser wê temenê ya baş û nebaş ji hev cihêkirin wê, weke nîşanaka aqilbûnekê jî wê di dewama wê de wê bi wê re wê were dîtin û wê were ser ziman.

Mijare başî û nebaşîyê wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê, xwe bi wê re wê, di wê temenê de wê, bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, mijare hizirkirinê wê di dewama wê de wê bi wê re wê, derkeve li pêş.

Ol wê, di wê temenê de wê, di demên serdema navîn de ku mirov bi gotinekê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê ber çî wê bi zêdeyî wê derkeve li pêş wê, hinekî jî wê bi mijarên serxwezayî û hwd re ên ku ew di wê çerçoveyê de dihên hizirkirin û di wê çerçoveyê de wê çawa wê bê gihandin li şîroveyekê ve wê alaquadar û têkilidar bê. Ew şîroveyên ku wê werina pêşxistin wê piştre wê rêgezên wê yên ku ew li gorî wê pêşkeve bi temenekê aqilî û hwd re wê, were û pêşkeve. Olên

dema aqil wê hinekî jî wê di wê temenê de wê bi aqil re wê, di nava wê hewldanê de bin ku ew ji hemû tişt û rewşê re ew şîroveyekê werênin. Di wê temenê de wê kîjan bawerî û ankû ol wê dema ku ew pêşket wê çawa û çiqasî wê karibê şîroveyê wê werênê û bigihênê li rewşan wê bi wê re wê, di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin.

Li ser wê temenê wê weke ku me hinekî li jor li çend deveran hanî ser ziman wê mijare azadîyê, serbestîyê û ankû wîna azad û hwd wê bi wê re wê derkeve li pêş û wê li wê were lê hizirkirin. Mirov çiqasî wê azad û serbest bê û sînorê mirov ê azadîyê wê heta kû û kîjan deverê bê wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê, têgînên bi felsefeyî ku wê werina nîqaşkîrin ên weke başî û nebaşîyê wê di wê çerçoveyê de wê hinek şîroveyên wê werina kîrin. Ya ku wê, baş bê wê weke çerçoveya kirina wê bi meşrûiyetekê re ku ew were kîrin wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Ya ku ew ew ne baş bê ku mirov xwe ji wê dûrbikê û bigirê bê. Di wê rewşê de wê, başî û nebaşî wê, di rewşa kirina mirov de wê, bi wê re wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, li wê were lê hizirkirin. Di aslê xwe de wê, di wê çerçoveyê de wê, li ser têgîna gîyanê re wê, dema ku wê li wîna wê were lê hizirkirin wê li gorî wê bi xosletên têgînî wê bi wê were lê hizirkirin. Yanî wê, bi wê re wê ew gîyan ku ew ne bi fîzîkî û xosletên fîzîkî û di temenê ser xosletên fîzîkî re ew were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Mijare wîna wê di wê temenê de wê, mirov dibîna ku wê di wê temenê de wê, bi têgîna başî û nebaşîyê re wê bê gihandin li çerçoveyek hizirkirinê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Mijare wîna wê, dema ku wê were lê hizirkirin wê dema ku wê li ser wîna re wê bi têgîna baxtê wê were lê hizirkirin wê demê wê, di wê temenê de wê, weke ku me li jor li deverê hanî ser ziman wê mijare baxtê wê pêwîst ku ew bi rengê wê yê fahmkirinê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Dema ku wê, di nava têgînek bawerîyê de wê bahsa ji destpêkê û heta dawî wê bi baxtî wê were nivîsandin ku ew çî wê were kîrin wê demê mirov nikarê bahsa wîna azad û serbixwe ku ew bikê wê bikê jî. Di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê de mirov nikarê bahsa hebûnek bi wîna û di wê temenê de ku ew dikarê weke xwe bijî jî wê bikê.

Li vir wê di wê temenê de wê di serdema navîn de wê mijare azadîyê wê weke aliyekê ku wê li wê bialîqê wê di serî de wê ev alî bê. Wê di wê temenê de wê, mirov wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke wîna nedîtîna wê li ser wê re wê, were dîtîna ku wê çendî wê hin bi hin wê

bi wîna xwe wê pêşkeve. Ya ku wê bi mirov û wê têngînê re wê di nava wan de wê bê mijare pevçûn û nakokiyê jî wê ev nûqte bê. Yek ku ew weke mirov ku ew bi wîna pêşdikeve û wê dixwezê weke xwe bide nîşandin bê. Ya din jî wê bi ti awayê ku ew wê were nekê bê. Di wê temenê de wê mijare hatina berhevdû a têngîna baweriyî bi pêşketina mirov re wê di serî de wê ji vê nûqteyê wê ji aliyekê ve wê destpêbikê.

Di dewama wê de wê dikarê wê mijare wîna azad û ankû wîna serbest ku mirov wê bi wê bijî wê, di wê temenê de wê, di wê temenê de wê weke mijare zêde giring wê, werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê têngînê weke 'li ser milê mirov du farişta wê hebin ku ewyek gûnah û ya din xêran nivîsê' jî wê, aîdî têngînê gnostikî ên demên zerdeştîyê, manitîyê û mezdekiyê bin. Di yên piştî wan de wê ew newê dîtin. Ber ku wê cih û derfeta wê nebê ku ew di wê de bi wê rengê wê rengê were ser ziman. Wê dema ku ew kes ji destpêkê heta dawîyê hemû tiştê wî hatibê nivîsandin ku ew bi wê bijî û wê ew wê tenê wê ya ku ew nivîsî wê ew wê bijî wê di wê temenê de wê, hingî wê cihê tênginek bi wê rengê wê weke ku wê nebê wê di destpêkê de wê ew întîba wê xwe bide dîyarkirin.

Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê, di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê werênê ser ziman ku wê têngîna wîna wê di wê temenê de wê weke ku mirov wê dibînê wê di encama wê rengê hizirkirinê de wê weke mijarek zêde giring ku wê pêvajoyên pêşketina mirov û rengê tevgerên mirov ji temen ve wê bibandûr û dîyarkirê wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Li ser wê temenê wê, dema ku wê li wê were lê hizirkirin wê weke ku wê filosofên olî ên serdema navîn wê, li wê bihizirin wê, weke mirov di kirin, xûy û tevgerên xwe de wê neazad bê. wê mecbûr bê ku ew wê bikê. Li ser wê temenê wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Wê demê wê, di dewama wê de wê ev jî wê were hizirkirin û wê were ser ziman ku wê, yê ku wê xûyê, kirinê, û tevgerê bi mirov dide kirin wê hêzek xwûdayî bê wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, di wê têngînê de wê, cihê têngîna wînek azad wê di wê temenê de wê weke ku wê nebê wê dîmenekê wê bi xwe re wê, di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Ji vê nûqteyê wê, felsefeya manitîyê û heta mezdekiyê wê ji têngînê baweriyê ên piştî dihên ên weke islamê û hwd wê ji wan cihê bibê. Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê, di rengekê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dema ku wê bahsa dûalîteya başî û nebaşîyê a zerdeştî-manitî-mezdekiyê wê fahmbikê wê di wê temenê de wê, temenê wê di awayekê de wê weke ku wê ji wê nûqteyê cihê wê weke li

ser tēgînek wînî a azad wê xwe bide dîyarkirin. Mirov wê di wê temenê de wê, di kirinên xwe de wê, û di danîşandinên xwe de wê di rengekê de wê bi xwe û bi serê xwe wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê mani wê dema ku wê bahsa weyna aqil wê bikê wê di wê çerçoveyê de wê fahmbikê ku mirov wê bi wê rêya xwe wê bibînê û wê, di wê temenê de wê ew weke kes û hebûna ku ew bi hiş rêya xwe bibînê wê di wê temenê de wê ji kirinên xwe yên baş û nebaş jî wê xwediyê berpîrsîyarîyê bê. Li ser wê temenê wê bahsa tēgîna darazê a piştî mirina bedenê wê were kirin. Di tēgînek ku ew ji destpêkê û heta dawîyê ew hatibê kifşkirin wê cihê gotina 'piştî mirinê a darazandinê' wê di aslê xwe de wê zêde nebê ku ew çendî were ser ziman. Ev tēgînek wê weke ya ku wê di nava bawerîyên êzdayî ên weke zerdeştîyê, manîyê û mezdekiyê û hwd de wê hebê bê. Ber ku ew ew dîyar a û bi baxt nivîsî ya û tenê ya ku ew xwûdayê wê dîyarkirîya dijî. Ku ew darizandinek bibê wê weke xwûdayê ku ew dîyarkirin bi baxtî ji destpêkê û heta dawîyê dîyarkirî li wê bibê. Ber ku ew ji kirinên wê yên ku ew bînin kirin, xûynîşandinên wê û tevgerên wê û hwd hemûya berpîrsîyar bê.

Di aslê xwe de wê ev wê bo isewitîyê jî wê wusa bê. Tēgînek îsewiyî a ku ew wê bi wê rengê li ser baxt wê dîyarkirî wê, bi gotinên mani ên ku wê bi navî wî wê were ser ziman ên weke 'îsayê darazvan' û hwd wê, tenê wê weke tēgîna ku ew li gorî bawerîya xwe wî (a mani) pênasedikê bibê bin. Li vir wê rengê salixkirinên wan ên li ser tēgîna baxtê re wê, di rengekê de wê, wan ji hev cihê bikê û wê rengê cihêyîya wan wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Li vir wê di aslê xwe de wê mijare tēgîna 'daraza a piştî mirinê' wê weke mijarek zêde giring wê xwe di wê temenê de wê bide dîyarkirin ku mirov wê hinekî li ser wê bisekinê û wê hinekî wê fahmbikê bê. Ji vê aliyê ve wê mijarê hinekî din em dikarin wê werênina ser ziman.

Di aslê xwe de wê, tēgîna darazê wê dema ku mirov wê, di nava bawerîyan de wê li wê dînerê û hinekî wê hewldide ku wê fahmbikê wê bi wê re wê, di serî de wê kifşdikê ku wê weke mijare sereka a giring wê bi wê re wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di nava bawerîyên kurdistanî û mesopotamikî de wê, were dîtin. Di wê temenê de wê, ji demên şariştaniyê ên sumerîyan ve wê were dîtin ku wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê vegotin û destana gilgamêş wê karibê temenekê baş ê fahmkirinê bi xwe re wê çêbikê. Tēgîna weke 'bo *enkîdû* daketina gilgamêş li dûnya binê ardê' wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê wê were ser ziman.

Piştî wê demê û nivîsandinê wê, di demên hûrîyan de wê weke ku mirov wê dibînê wê, li ser destana gilgamêş de wê hinek şîroveyên ku wê werina kirin wê bêtîrîn. Di wê temenê de wê, di dewama wê de wê, di demên hûrîyan de wê, di hinek şîroveyên ku wê piştî wê werina kifşkirin de wê, were ser ziman ku wê gilgamêş de wê, dakeve li dûnya binî û li wê hetaheta wê bijî û wê, di wê temenê de wê di nava hinek şîroveyan de wê weke darazvanekê û ankû weke kesekê darazvan ku wê li rex darazvan wê bisekinê û wê rûnihê wê ji jê were bahskirin. Di wê temenê de wê piştî wê, di wê rengê de wê, dema ku mirov wê li wê binerê wê bi wê re wê, dibînê ku wê şîroveyên wê bi rengê wê di dema mitrayîyan de jî wê di rengekê de wê werina dîtî ku wê werina kirin. Di awayekê de wê, ev tîgîn wê piştî wê, çendî ku wê di dema manîyan de wê were ser ziman û wê bi lêvkirin jî lê wê di wê temenê de wê weke tîgînek ku wê, di rengekê de wê, zêde newê ser ziman jî.

Di awayê ku wê di nava manîyan de wê were ser ziman wê di wê temenê de bê ku wê, kesên ku ew wê darazê dikin wê weke kesên rûhanî û xwedî hikmet û hwd bin. Wê di wê temenê de wê bi wê re wê werênina ser ziman. Di nava manîyan de wê, di wê temenê de wê zêde wê, tîgînek baxtewarî a di rengê weke ku wê ji pêşî ve wê, kirinên ku wê bi çî were kirin hatiya kirin wê newê dîtî. Yan jî wê di awayekê de wê di nava kirpendinên wê de wê, zêde wê newê dîtî ku wê gotinek bi wê rengê wê derkeve li pêş. Dûnya ku mirov li wê dijî wê weke ku wê mirov di wê de wê serbest û bi serêxwe bê. Di wê temenê de wê bibê xwedî aqil ku ew rêya xwe bibînê. Di wê çerçoveyê de wê, di nava kirinên xwe de wê, hertimî wê bi aliyê baş de wê, bijartina xwe bikê dakû ew hertimî bibaşî bikê. Di wê temenê de wê bi zêdeyî wê, bahsa mudahaleyekê li dûnyayê li kirinên mirov wê newê kirin. Hinek gotinên ku wê di wê temenê wê tîgîna darazî de wê werina ser ziman wê, di wê rengê de wê bibin ku wê, piştî ku mirov mir wê ji ber kirinên xwe yê nebaş wê were darizandin.

Wekî din wê, di awayekê dualiteyî de wê, di nava bûdismê û ku wê di nava bawerîyên din ên asyayî de jî wê, bicihê wê tîgîha karma wê derkeve li pêş lê ew jî wê xwediyê şîroveyekê cihê bê. Di rengê şîroveyê ku mirov bi wê re dibînê wê di wê temenê de bê ku mirov wê çî bikê wê di dewama wê de wê bi wê re wê, beremberê wê tiştêkê wê were li pêşîyê û ankû serê mirov. Di wê temenê de wê li ser rengekê wê, başî bikê wê başîyê bibînê û nebaşîyê bikê wê tiştêkê nebaş wê were li serê mirov wê, di wê temenê de wê, werênê ser ziman. Ev wê, di temenekê vejenî de jî

wê piştîre wê bê gihandin li şêwayekê fahmkirin û şîroveyê. Ew jî wê di wê temenê de wê bê ku wê weke 'vejene baş' û 'vejene nebaş' û hwd re wê were ser ziman. Di wê rengê de wê, li gorî wê mantiqê wê aliyê baş û nebaş jî wê di temenekê vejenî de wê bikê wê, bi wê re wê, bi temenê bertek û helwestê û hwd re wê, bi awayekê temenî wê bê gihandin li şêwayekê şîroveyî.

Têgîna darazê wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke têgîna ku wê di temenê wê de wê li têgîna 'wekheviyê' û ankû 'haqaniyetê' wê were lê hizirkirin û lêgerin wê bo wê bê. di wê temenê de wê di ahengek dînyewîtîyê û axiretiyê û hwd de ku wê di dewama hev de wê bi wê re wê li ser wê re wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Di felsefeya manitiyê de wê, di wan waran de wê di şêwayekê de wê, hinek şîroveyên ku wê werina kirin wê bi awayekê giring wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, ji wê temenê wê ji zerdeşt û heta mani û mezdek wê cihêbûnek wê xwe li ser temenekê 'wîna mirov' û ankû 'wîna azad' û hwd wê xwe bide dîyarkirin.

Têgîna wîna azad wê, di wê temenê de wê di temenê dînyewitiyê de wê, bi serêxwebûnê û wê, di wê temenê de wê, bi serbestbûnekê wê bi wê re wê were ser ziman. Lê wê di nava tê,iliya dualiteya başî û nebaşîyê de wê li wê were lê hizirkirin ku mirov çendî bi serê xwe û weke serbixwe jî bê wê, dema ku mirov wê kirinê xwe bikê mirov gihiştîya wê aqilê ku ew bi aliyê baş ve wê kifşbikê û wê bikê. Li ser wê temenê wê, bi serêxwebûyin û aqil û ankû bi aqilbûyin û hwd wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, derkeve li pêş.

Têgîna wîna azad a di xate êzdayî de wê, ji mitra-zerdeşt û heta mani-mezdek wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê rengê wê xwe bide dîyarkirin û wê derkeve li pêş.

Em dibînin ku wê li ser wê temenê wê di serdema navîn de wê di hemû demên wê de wê mijare serbestîyê û ne bi serbestitiyê, û hwd re wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Wê di nava wê de wê, bi sînorê mirov ê kirinê û heta kûderê mirov dikarê wê sînorê bikê û wê heta kûderê mirov dikarê wê kirinê wê bikê û hwd wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Hin şîroveyên wê piştî mezdekiyê wê di baweriya nû a islamê de ku wê werina pêşxistin bi bandûra aqilê mani û mezdekiyî û hwd wê, di wê temenê de wê, hewlbidin ku ew di renekê bi wê rengê de wê şîrovebikin û wê werênina ser ziman ku mirov wê, çawa wê, kirina xwe ku ew kirin piştî ku kir û pê de wê, bi wê weke baxtekê bê' û hwd re wê li wê were lê

hizirkirin. Lê berî wê kirinê û kirinîya wê, di wê temenê de wê newê dîtin ku wê ti hizirkirin û ankû hizrên dîyarkirî û bi kifşkar ku ew dihên ser ziman wê hebin.

Ev şîrove wê, bi demê re wê, di nava wê de wê, bê temenê hizirkirinên cihê. Di wê temenê de wê, ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê, di nava wê de wê, di wê temenê de wê bi wê re wê heta demên dînwerî, qûdat hemedênî, sûhrewerdî û şehrezorî û hwd bi wê bihizirê bê. Ev zane û filosof û çend yên weke wan xwestin ku di wê temenê ku weke ku me li ser temenekê serbestî û hwd de wê hanî ser ziman wê, di wê rengê de wê bixwezînin ku ew dîmenekê din wê biafirênin. Wekî din wê jî bahlûl û heta omer xayyem wê, di wê temenê de wê, hinek rengên hizirkirinê ku wê bi wê bandûrê û ankû wê di wê şêwayê de wê werina pêşxistin wê bibin. Omer xayyam wê çendî ku wê di nava çerçoveya olî de wê were şîrovekirin jî lê wê di awayekê de ew, têgîna bi serbestî û bi serêxwebûnê ku wî xwest ku ew di temenekê civakî û civaknasî de wê bi hizrên **xwe** derxê li pêş wê, zêde di dema wî de wê, pêşnekeve. Lê dîsa em dikarin wê bi wî û hizrên wî re bêjin ku wê encama pêvajiyek pêşketinê a bi hizrî û kevneşopîya wê ya ku ew heta wê demê bi awayekê di nava civakîya demê de jîyaye **jî bê**. Piştî wî jî wê tenê wê bi hizrên wî re wê weke 'hinek rûbâfyan' wê bimênin û wê jî wan û pêşdetir wê neçin. Lê aliyekê din jî ê rûbâyên xayyam wê hebê ku ew jî dîmenekê jîyane kevneşopî a civakî ku ew jî demên berî wê û heta wê demê wê hebê wê di wan de wê vêşarî wê were ser ziman. Ji wê aliyê ve wê rûbâyên xayyam wê di awayekê pirrdîmenî de mirov divê ku wan fahmbikê. Ew pênasekirinên ku ew dikê wê, di wê temenê de wê, dîmenekê jîyane berê wî jî wê biqasî ku wê di wan de wê hebê wê, bi wê re wê, di dema wî û piştî de wê çawa wê, pêwîst bê ku ew bibê wê bixwezê ku ew bi hinek kirpendinên ku ew bi awayekê nîvtirs dikê wê bi wan re wê bixwezê ku ew werênê ser **ziman**. Lê di awayekê de wê, dikarê wê bi wê re wê, werênê ser ziman ku wê bandûra wê rengê hizirkirinê wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê heta deverekê wê herê û wê li wê bisekinê. Di awayekê din de jî wê, aliyekê din ê bi bandûrî ku wê derkeve li pêş wê bibê. Ew jî wê têgîna desthilatê bi hizra olî bê ku ew wê, di renekê de wê, pêşîya pêşketina aliyên civaknasî ên di wê temenê de wê, bi xwe re wê li ser temenê ramyarî û hwd ku wê bigirê wê di renekê de wê bi wê re wê were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê ola çand û civaknasî wê li şûna wê ya ramyarî êdî wê di dîmenekê de wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Aliyên din ên weke bi

civaknasî û hwd jî heta devera ku wê ji wan wê li ser wê temenê wê ji wan wê sêde were girtin wê destûr ji wan re wê were dayin. Ev wê pirsgirêka olî wê weke pirsgirêkek ramyarî wê bi demê re wê, derxê li holê. Ev alî wê bi serê xwe wê weke aliyekê din ê ku mirov dikarê wê bi serê xwe wê weke mijarekê wê hilde li dest bê. Ber vê yekê emê zêde bi wê aliyê ve pêde neçin. Tenê bi wê kirpendina xwe re emê bi sînor bimênin.

Ku em cardin li mijare xwe vegehirin mijare darazê di nava olê de wê, çî ser çî encamê wê pêşkeve wê, di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Beremberê wê têngîn û aliyê darazî ê piştî mirinê wê li wê dînyayê bi jîyan wê mirov wê bi serê xwe wê weke xwedîyî wînek azad û bi serbestiyekê ku ew kirinên xwe bi serê xwe û weke ku ew dixwezê bikê û hwd re wê derkeve li pêş. Hinekê ji vê aliyê ve jî wê pêwîst bê ku mirov wê hinekî li ser wê bisekinê.

Di awayekê de wê weke ku em wê dikarin wê fahmbikin û wê werênina ser ziman wê di nava zerdeştîyê û heta manîyê de wê temenê de wê, di awayekê de wê, bi aqîlekê ku ew di wê de kûrdibê û wê kifşdikê re wê, di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, pêşketinek weke ya ku wê ji destpêkê her tişt wê hatibê kifşkirin û heta dawîya jîyanê wê di wê de wê, têngînek bi wê re wê, wê zêde kirpendina wê newê dîtin. Vajî wê, di temenekê têngînek gnostikî û ankû rengêkê weke wê ê hizirkirinê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê bixwezê ku ew di wê temenê de wê, bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, tiştê wê, bi aliyê yê wê yê dihê dîtin û yê nayê dîtin re wê li wê bihizirê. Aliyê ku ew dihê dîtin wê weke yê li berçav û dîtbar ku mirov wê dibînê bê. Aliyê nayê dîtin ê ku ew nakeve bare çav de û ankû yê ku ew nayê dîtin bê. Minaq em tiştêkê ku ew wê rûyê wê yê pêşî wê hebê û yê rûyê wê pişt wê hebê wê dema ku em li rûyê wê yê pêşî binerin wê rûyê wê yê pişt wê newê dîtin. Yan jî em rûyê piştî werênina pêşî û weke rûyê pêşî lê binerin wê rûyê pêşî herê pişt û wê ew wê newê dîtin. Di wê temenê de wê, ev wê, weke aliyekê wê yê têngînê bê. Di çerçoveyek têngîn û dualiteya fahmkirinê de wê, dema ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin wê ji wê têngînê wê gelek rengên fahmkirinê ên ku wê werina derxistin wê bibin. Di dualiteyek hesanî de wê, dema ku mirov li wê bihizirê wê, dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê, di rewşa jîyanê de wê, tiştê ku ew ji me re rast were wê weke ya vajî wê rast newê. Lê ya vajî wê li ser çî temenê wê rast newê wê di aslê

xwe de wê karibê bibê mijare nîqaşê. Ber ku wê, di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku ew wê çendî ku wê weke ahenge têngîna dualiteya vajîya wê aliyê ku em li wê dihizirin de wê fahmbikin jî lê wê ji aliyekê din ve jî wê weke têngînek û hebûnek têngînî bi serê xwe wê, karibê were dîtî û fahmkirin. Wê demê wê, tişt wê, weke ku ew wê vajîbûn wê li gorî rewşek rewşî a dîtbar bê. Li ser temenê rewşê û fahmkirina wê re ku mirov wê li wê bihizirê wê, rewşa ku wê, di awayekê de wê, vajî me were wê karibê piştî di rewşek din de rastî me jî were. Di wê temenê de wê ev wê di rewşa zanînê û ditbarîya wê de wê, bi wê re wê li wê were lê hizirkirin bê.

Di mijare aqil de wê, li ser wê temenê wê bi aqilê dîtbar û yê ne dîtbar re ku wê li wê were lê hizirkirin wê di awayekê de wê, ji hizirkirinên demên kevnera û piştî wê di wê temenê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê were lê hizirkirin. Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, dema ku wê mijare aqilê ne dîtbar ku wê were ser ziman wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê mijare aqilê dîtbar wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê, bide dîyarkirin. Aqilê dîtbar wê, weke rengê aqilê ku mirov wêbi rêya sehên xwe derkdikê û wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di awayekê din de jî wê, aqilê ne dîtbar wê, weke aqilê xwûdê û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê, were ser ziman û wê di dewama wê de wê, bi wê re wê were lê hizirkirin. Ev mijar wê di nava hizirkirinên demên kevnera de wê weke ku em dibînin wê di awayekê de wê, pirr zêde wê were lê hizirkirin. Felsefeyên xwezayî ên destpêkê di demên kevnera de wê bi dîtbarîya xwezayî wê, pêşî wê bixwezin dîmenekê wê yê bi fahmkirinê derxin li holê. Piştî wê ku ew bû wê di dewama wê de wê di wê de wê kûrbûn wê bibê. Kûrbûn wê di rengekê de wê, êdî wê di xwe de wê, bi gelek şaqên hizirkirinê ên di xwe de ku wê bide dîyarkirin re wê bi ber aliyê hizirkirinê ên ne dîtbar ve wê, di rengekê de wê bide çûyin û hizirkirinê wê bikê.

Di wê temenê de wê, ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di nava hizirkirinên me yê piştî de wê, di wê temenê de wê aqilê

mirov wê, dema ku wê li jîyane piştî mirinê û hwd wê bihizirê wê di wê temenê de wê, hinek tefkirkirinan wê bi xwe re wê di renekê de wê weke ku mirov dibînê wê pêşbixê û wê bi wan re wê li wê bihizirê.

Di aslê xwe de wê, ji aliyekê din ve jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare felsefeyê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Pêvajoyên felsefeyê wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê, weke aliyekê giring wê vê mijarê wê ji xwe re wê bikina mijarek hizirkirin. Çi çawa heya û hwd ku wê li wê were hizirkirin wê li ser wê bi dîyarde û birhankirina bi aqilmeşandinan û hwd re wê, di wê temenê de wê bi wê re wê bixwezê wê, rast û nerastîtiya wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Xosletê hizirkirinên felsefeyê wê, di temenekê rasyonalityê de bin. Li ser wê temenê wê di renekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê hizirkirin wê, derkeve li pêş. Di wê temenê de wê, dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, tiştê weke wê kifşkirin û hanîna ser ziman wê, di awayekê de wê, hin bi hin wê bê weke temenekê hizirkirinê ku wê bi ber kifşkirinên weke bi darêjkê û hwd re jî wê bi xwe re wê bibê bê. Rasyonality, mantiq û hwd wê di wê temenê de wê, weke rengna hizirkirinê ên felsefeyê wê bi wê re wê derkevina li pêş. Di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman. Wê dema ku wê mijare tiştê bi xwe wê werênê ser ziman ev wê bo mirov û wê wîna mirov jî wê encamên wê yên hizirkirinê wê bibin. Wê di wê temenê de wê mirovê bi hiş û bi hizir û bi zanîn ku ew pêşdikeve wê di wê temenê de wê çawa wê di awayekê de wê pêşkeve wê, êdî wê bi wê re wê, li ser wê temenê wê, bê lê hizirkirin û fahmkirin.

Di wê çerçoveyê de mirov dikarê bi gotinên weke rasyonalityê û mantiqê û hwd re jî gotinekê bibêjê. Di serî de wê, dema ku mirov li rasyonalityê dihizirê wê, weke ya ku ew heya ku ew li ser wê temenê wê hebûnîya wê û herêkirina wê re wê, ew wê, di renekê de wê, bibê. Weki din wê li ser hizirkirinê re wê, xosletên rasyonalityê wê, li ser temenê weke ya ku ew heya wê, di wê temenê de wê, bi temenekê fîzîkî, hebûnî, bûjenî û hwd re wê li wê were lê hizirkirin. Wê dema ku em li pêvajoyên felsefeyê ên demên kevnera ên destpêkê ku wê, bi felsefeya xwezayê wê pêşkevin binerê wê, bi wan re wê, ew wê, di wê rengê de wê li ser

temenê bi wê dihê hizirkirin re wê li gorî wê pêşketin wê bibê. Lê mantiq kengî ku ew rasyonalite ji jîyanê qût bû û ji wê cihê û bi serê xwe di temen û çerçoveyek darêjkî de bidest hizirkirin û pêşketina xwe kir û pê de wê, di xwe de wê weke bi temenê hizirkirinê re wê pêşkeve bê. Di wê temenê de wê, levkirin, levhanîn, lêhatinî, wekhevîti û her wusa bi girêdanên ontolojikî û hwd re wê, di wê çerçoveyê de wê, di regekê de wê were dîtin ku wê, pêşkeve. Mantiq di wê temenê de wê, çendî ku wê, di awayekê de mirov dikarê wê biya ku ew heya re wê li wê bihizirê jî lê di aslê xwe de wê, ji wê cihêtir wê di temenekê teorikî û hwd de wê, di xwe de wê, bi hizirkirinek ahengî û hwd re wê, di wê temenê de wê, bingihê wê bi hizirkirina mirovî re wê bidest afirandina wê bikê.

Derketina li pêş a mantiqê wê ji demên platon û aristo û pê de ku wê bibê wê, ji wê temenê û demê û pê de wê, têgînên weke yên sermendîyê, metafîzîkê û hwd wê, di nava felsefeyê de wê, bi wê re wê êdî wê weke ku wê bi wan re wê werê lê hizirkirin. Ev wê, bi wê re wê, di regekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê, bi wê re wê, xwe bide dîyarkirin û wê derkeve li pêş.

Di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê, dem wê were demên serdema navîn wê êdî wê li ser temenekê bi wê rengê ê hizirkirin û çerçoveyek razberî û hwd de wê, di wê temenê de wê, êdî wê, têgînên weke mantiq û rasyonaliteyê wê di zikhev de û cihê û cihê wê bidest pêşketina xwe di nava hizirkirinê de wê bikin. Di wê çerçoveyê de wê, aliyekê rasyonaliteyê wê zêdetirî wê, wê weke ya ku ew di jîyanê de heya wê bi wê re wê, di awayekê de ku wê, bi beremberê wê were lê hizirkirin wê were dîtin. Mantiq wê, di wê temenê de wê, levkirinê û ahengê û heviyekiyê lêgerihê ku ew dikarê di jîyanê de hebê jî û nebê jî.

Di wê rengê de wê, di awayekê de wê bi wê re wê, di regekê de wê, derkeve li pêş. Mantiq wê, di wê rengê de wê, weke rêgeza hizirkirinê a ji jor bi ber jêr ve nerîn û lê hizirkirinê û hwd jî wê xwe di nava hizirkirinê de wê bikê û wê, di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Tiştê ku ew heya û ankû ew dibê wê, di wê temenê de wê çawa heya wê, ji wê zêdetirî wê, çawa wê weke wê têgînê wê ew bê kirin wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê were lê hizirkirin. Wê dema ku wê bahsa li gorî baweriyekê û ankû têgînekê ku ew birdoziyekê û hwd bê wê, di wê temenê de wê, mantiq wê, di wê temenê de wê, zêdetirî wê di wê rengê levkirina hizrî, û teorikî û hwd de wê bi wê re wê derkeve li pêş.

Çendî ku em demên kevnera wê destpêka wê bi felsefeya xwezayî wê fahmbikin û wê di demên wê yên piştî sokrat û pê de wê bi ber awayekê

fenomenolojikî û ankû îdeayî û hwd ve wê, bi hizirkirinê wê herê û hwd ve wê, di serdema navîn de wê, ev wê, weke çerçoveyek hizirkirinê a razber wê, êdî wê pêşkeve û wê di awayekê de wê ew îdeayên demên kevnera wê di serdema navîn de wê kosmolojiya xwe ya hizirkirinê wê bi wê re wê, biafirênin û wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bidina dîyarkirin.

Xosletên hizirkirinên serdema navîn wê hinekî wê di zikhev de wê derbas bibin û wê, pirr zêde wê, komplika û teorikî jî bin. Wê tenê wê di bin dîmen û maskeyek olî û hwd de wê şîrovekirina û wê weke demek ku wê di wê de wê, ew serwerî wê bi wê re wê bibê wê bi wê rengê bi tenê hanîna ser ziman wê, wê weke kêf fahmkirinekê bê. Ber ku wê, di wê temenê de wê, di demên serdema navîn de wê, teorizekirin wê pêşkeve û wê, di wê temenê de wê, ev wê, çawa wê xwe di jîyanê de wê pirezekirin wê bê kirin bi wê re wê, ev wê, minaqe ya zindî a demê wê bi pêşketina rengên hizirkirinê ên olî re wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, di wê aliyê ve jî wê, kêmbûna bandûra gnostisisme maniyî û hwd wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê, zêdetirî wê dîmenekî hişk wê di wê temenê de wê bide dîyarkirin wê pêvajoyî wê di hizirkirinê de wê bi ber awayekê hizirkirinê ê rêgezî ê teolojikî û hwd de wê bide **birin**. Mezdek di nava hewldana wê de ya ku ew bi têngîn û çerçoveya pergali a civake rewîstî û hwd re wê bi temenekê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Mezdek dixwezê rêyekê ji wê rengê radikalismê û ankû tundurewîya ku ew hin bi hin ew pêşdikeve û pêvajo bi ber wê ve diçê wê, bibînê. Mezdek wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, hizirkirinên wî hinekî jî wê di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê, bi temenekê dikarê ji aliyekê ve wê, fahmbikê. Li dijê wê temenê bûyin û wê, bi wê re çawa ku wê mirov wê weke nirxekê û kirdeyek jîyanî a bi 'wîn' wê derxê li pêş wê, di wê temenê de êdî wê weke 'dervî olî' wê, di wê rengê de wê, pênasikirina li ser wî û hizrên wî re wê, ji aliyekê din ve jî wê bi armanca vala derxistina wê temenê hizirkirina wî jî bê. Mezdek serbestîfîya jîyanî wê derdixê li pêş. Di wê temenê de wê, dema ku wê bi gotinên weke 'mirov wê çi bikê wê serbest bê' wê di wê temenê de wê, li ser wê têngîna başî û nebaşîyê re wê bixwezê ku ew wê bi temen bikê û wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de wê, di felsefeya mani de jî û ya ya mezdek de jî wê ew dûaliteye başî û nebaşîyê wê, di wê temenê de wê, weke temenekê bi felsefeya mirov a bi wîna azad re wê ji aliyekê ve wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Di wê temenê de wê, bo ku ew temen û derfeta ku mirov piştî mirinê bi darazekê jî wê, hasabê kirinên xwe bide wê, di wê temenê de wê serbesttîya wê ya li jîyanê wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, gotinên weke 'di jîyanê de mirov bi serê xwe ya' wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Manî berî wê, wê bi têngîna 'mîrovê pêşî' ku ew ji rohnîyê derdikeve û dikeve nava tariyê û di wê de dil dihê girtin û wê, di wê temenê de wê di wê de wê bimênê wê bi wê re wê, di awayekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di nava wê rewşê de wê, mirov wê, hewldana xilasiyê wê, di wê temenê de wê ji aliyekê ve wê, bi mirov û kirinên mirov ve wê bê girêdan û wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê, di jîyane xwe de wê bi wê rengê mirov çendî başîye zêdetir bikê û ankû nebaşîye zêdetir bikê wê ew çawa wê, encamê wê bi hebûna mirov re wê, piştî wê derxê wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di rewşa jîyanê de wê, di temenekê wîna azad de wê li ser wê re wê bi awayekê bêalî wê weke ku wê li wê bihizirê. Ev têngîna bêalîbûnê wê, di wê temenê de wê ku mirov wê, di kirinên xwe de wê serbest bê. Wê, ew kesê ku ew weke kirde wê dikê wê, ew wê, temenê wê biafirênê.

Di awayekê de wê, di dema wê kirinê de wê, aliyê nebaş ku wê bixwezê bi aliyê nebaş ve wê bide jîyankirin ku wê di wê temenê de wê were bigotinkirin wê di wê rengê de wê, di renekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê, di awayekê de wê, bi wê re wê, xwe di renekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê ev nûqtîya manî a felsefeyî wê, hê wê di zane min de wê gelekî pêwîstîya di wê de bi fahmkirinê a kûrbûnê wê hebê. Di wê nûqtîyê de wê wînek azad, keseyetek bi hebûn, mirovek weke kirde ku ew dihizirê û dikarê wê bi wê rengê kirinên xwe weke ku ew dixwezê bikê û hwd wê hebê.

Ber vê yekê wê ev alî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê, dikarê wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman. Di awayekê de wê were dîtin ku wê di serdema navîn de wê ev alî wê, di aslê xwe de wê, weke xosletna li gorî awayê pêşketina mirov a xwezayî jî bin. Di wê temenê de wê berê mirov û lêpîrsînîya di mejîyê nîrov de a bo xwe û hewirdora xwe wê li ser wê temenê wê bibin. Mîrov di wê temenê de wê, di nava wê serbestîyê de wê, bixwezê ku ew wê, kifşbikê. Ew xwestek wê weke hisiyetekê wê bi mirov re wê, derkeve li pêş. Di dewama wê de wê, dikarê wê jî li wê bîne ser ziman ku wê, di wê demê de wê mijare

azadiyê û wînê wê li ser wê temenê w bi zêdeyî wê li wê were lê hizirkirin bê.

Di aslê xwe de wê, di çerçoveya hişmendî û xwezayê mirov de wê mirov wê çawa wê baştirin wê karibê bijî û di dewama wê de wê, çawa wê sînoren xwe yên demê ên hişmendî û zanîne wê derbasbikê û wê bigihijê astek hê bilindtir wê di wê demê de wê, bi wê re wê were dîtin ku wê, di armanca pêşketina mirov de bê. Di nava jîyanê de wê, mirov wê, dema ku wê bixwezê bigihijê zêdetirî zanîne û bi wê re baştirin fahmbikê û bibîne û xwediyê têgihîştinekê bê wê bi wê re wê, hertimî wê mirov wê ber û aliyê mirov bi wê ve bê.

Di wê çerçoveyê de wê, bi wê têgînê re wê tiştek wê were dîtin û kifşkirin ew jî wê ew bê ku wê, zanîn wê weke temenekê fahmkirinê û bi wê re bi zanebûn û bi wê zanebûnê mazinbûnê ku wê bibê re wê bibîne. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê bi wê re wê were dîtin ku wê zanîn wê êdî wê di temenê pêşketina mirov û mazinbûna mirov de wê were dîtin bê. Di wê çerçoveyê de wê, ev wê, weke aliyekê ku wê piştre wê di dewama wê de wê bi gelek aliyên din ên zanîn û hişmendiyê wê li wê were lê hizirkirin û fahmkirin. Gotin wê pêşkeve û wê bi wê re wê, çerçoveyek zanîne wê bi wê re wê biafirênê. Her gotin wê, di aslê xwe de wê, weke ku wê Sûhrewerdî jî wê di rengekê de wê werênê ser ziman wê, ji gotinekê zêdetirî wê têgînek ku ew were fahmkirin a bi aqilzanî bê. Di wê çerçoveyê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê werênê ser ziman bê.

Filosofên weke suhrewerdî wê, di demê de wê, bi zanîne û têgînên weke rasyonalmê, realismê û hwd wê, di awayekê de wê, zêdetirî li ser temenê fahmkirinên xwe re wê derxina li pêş. Felsefe wê, weke ku wê berî wê bi mezdek re wê were dîtin wê ew gotin û ankû tîpan wê, weke temenê kûrbûnê wê bibîne. Di wan de ew nepeniyek gerdûnî dibîne ku mirov wê, fahmbikê û bi wê re wê, werênê ser ziman. Wê têgîna mezdek a nepeniya tîpan wê biqasî têgîna pisagor a bi metamatikê û ritmê ku ew dixwedê rêgezên gerdûnê fahmbikê wê giring bê ku mirov wê, kifşbikê û wê werênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, di wê demê de wê, bi zêdeyî wê li ser temenekê bi wê hizirkirinê û di wê de kûrbûnê re wê, di aslê xwe de wê, bi zêdeyî wê derkeve li pêş. Mezdek wê, dema ku ew wê têgîna xwe ya bi nepeniya tîpan re ew li wê dihizirê wê, di temenekê kosmolojîkî û ankû gerdûnî wê bi wê li wê bihizirê û wê bixwezê rêgezên wê di wê

temenê de wê bi wan kifşbikê û werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê pêvajoyek fahmkirinê a giştî û giring wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Di serdema navîn de wê, felsefeya minimalist ku wê li ser gotin û wateyê re wê di wê temenê de wê pêşkeve wê, weke aliyekê ku wê di wê nerîna gotin û wateyê re wê bi wê re wê çawa wê xwe bigihênê li fahmkirinê jî bê. Li ser wê temenê wê di temenê ya ku mirov wê hîsdikê û awayê ku mirov wê bi dîtbarî wê dibînê wê hêst û hîsa ku ew bi mirov re wê çêdikê wê li ser wê re wê bixwezê ku ew di temenekê **sehî** (in: intuition) de ew bi wê bigihijê temen û têgînek fahmkirinê.

Di serdema navîn de wê, têgînên weke aliyên zanînê wê bi wan re wê aliyên wêjeyî û ankû literaturî û hwd wê pêşkevin. Wê helbestgerî wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Ev wê di awayekê de wê, di temenekê minimalist de wê, tiştên ku ew dihên dîtin wê bi wateya wan ya dagerî re wê çawa wê, xwediyê fahmkirinê bê wê bi wê re wê li wan wê bihizirê bê.

Di awayekê de wê, ev wê ji aliyekê din ve wê hin bi hin wê li ser sehkirinê û hwd re wê rêyên bikarhanîna hişê wê bi wê re wê bide pêşxistin û dîyarkirin. Di serdema navîn de wê, di wê temenê de wê, ev aliyên ku wê, pêşkevin wê, di rengekê de wê, nerînek mirov a bi hişmendî a li jîyanê wê biafirênê. Her tiştê ku ew mirov dibînê ku ew zindî bê û ne zindî bê wê têgîn û têgihîştinekê wê bi mirov re wê bi wê re wê, çêbikê. Wê nerîna mirov wê li ser wê bi xweşikâtî û acibandîna û hwd re wê pêşkeve. Acibandîna wê, hêstekê hişmendî a jîyanî li ser temenê dîtbarîyê re wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Wekî din wê, di wê temenê de wê li ser temenekê dîtbarî wê dîtîna mirov a di nava jîyanê de wê li tiştê û hewirdorê wê, hinekî jî wê weke encama pêşketina wê jî bê.

Di wê temenê de wê, dema ku mirov li hizrên mezdek ên di wê rengê de ku wê bi nepeniya tiştan re wê li wê bihizirê ew li ser wê têgîna dîtbarî û awayî û hwd re wê, di wê de wê bixwezê ku ew kûrbibê û bigihêjê cewherê wê. Di wê çerçoveyê de wê, mezdek wê bi wê re wê weke ku mirov bi wî û felsefeya wî re wê kifşdikê wê xwediyê felsefeyk awa/şekl û cewherê wê bê. Li ser wê temenê wê, awa û cewher wê çawa wê cihê û cihê wê werina fahmkirin û çawa têkiliyek bi wan re heya û ankû mirov ji kijan aliyê herê bi aliyê din ve wê di wê temenê de wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê felsefeya dîtbarîya şeklî a mezdek wê li ser wê çerçoveyê re wê, ew bi wê re wê hinekî li wê dihizirê wê were dîtin. Wekî din ew dîmenê ku ew di meji de ew zelal dikê wê, di wê temenê de wê, bi awayekê weke ya îdeayî/xiyali a çêkerî ku ew wê zelal dikê û li

ser wê re li cewherê wê dihizirê. Di dewama wê de wê bi têtînek fîzîkî û cewherê fîzîkê wê di wê temenê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê. Gnostisisme mezdek wê di wê temenê de wê, ji çerçoveya têtînek metafîzîkî zêdetirî wê, di wê temenê de wê, li ser wê ya temenê fîzîkî di wê de wê bi awayekê bi kûrbûnê re wê, di renekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê bahsa kûrbûnekê wê bi wê re wê bikê.

Di serdema navîn de wê mijare kûrbûnê, cewherê, têtînen rastteqînîyê û hwd ku wê werina ser ziman wê weke gotinna ku wê li ser wê temenê wê bi hizrek rasyonali wê hewl bê dayin ku ew li wan wê were lê hizirkirin bê. Di wê çerçoveyê de wê mijare felsefeyê wê bi wê re wê, xwe di renekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin ku mirov wê, di wê temenê de wê, werênê ser ziman û wê fahmbikê bê.

Mezdek wê weke ku mirov wê hinekî jî wê piştîre wê weke bi hizrên suhrewerdî re di renekê de wê bibînê wê, bi wê re wê, di temenekê û awayekê de wê, li ser têtîna van gotînen ontolojîkî wê bihizirê û wê li girêdanên wan û birhanên wan wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê li wê we lê hizirkirin. Têtîna birhanî a ontolojîkî wê weke ku wê di roja me de wê, bi hinek awayên formeli wê were salixkirin wê, di temen û rengê weke tiştê ku ew hebê wê, bi bêkêmesî û bi bandûr ku ew hebê bê. Minaq wê dema ku wê, di temenekê deist de wê bahsa hebûna xwûdê wê were kirin wê bi gotina li gorî salixkirina gotinê ew pêwîsta ku ew hebê bê. Li ser wê temenê wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê bi wê were lê hizirkirin.

Di serdema navîn de wê li ser wê temenê wê were dîtin ku wê, bi zêdeyî wê li ser têtînek hebûnê de wê, bi xwe gihandina birhanên rewîstî re wê, di wê temenê de wê bê xwestin ku ew were bi temenkirin. Li gorî wê, minaq xwûdê weke hebûna herî bi bandûr a. Bo ku ew ne nebê bê wê, ew wê hebê bê.

Li ser wê temenê wê, di aslê xwe de wê, di serdema navîn de wê, dema ku em li rengê hizirkirinê demê ên di wê çerçoveyê û temenê de dinerin wê hewldanên bi birhankirina hebûna xwûdê wê, di wê temenê de wê weke mijarek sereka a felsefeyî bê ku ew di wê temenê de wê werê dîtin. Hizrên spinoza bixwe jî wê, dema ku ew bi xwezayê şîrove dikê û wê dixwezê bi wê pênasebikê bikê û wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê renekê hizirkirinê wê weke ku wê di mejiyê wî de wê hebê. Gotinên di renekê panteist ên weke 'gelo xwûdê gerdûn bixwe ya' ku ew, bi pirs dihênê ser ziman û dipirsê wê di wê temenê de wê, bi

temenekê hizirkirnê wê werina ser ziman bin. Hizrên spinoza ku wê di mejyan de bê sedema hizirkirinên bi wê rengê wê, hinekê jî wê, di wê temenê de wê, rengêkê hizirkirina dema xwe di wê çerçoveyê de wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Li vir wê, aliyekê din ê ku wê weke rewşa hizirkirinên di wê temenê de wê, ya ku wê mohra xwe wê li wê bixê jî wê têtîgînên weke mantiq û rasyonalism bê. Wê, di wê temenê de wê çawa wê were hizirkirin û wê li ser temenekê bi wê rengê wê bînina ser ziman wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Hizirkirinên di wê temenê de em ku ew weke li ser hebûna xwûdê jî bin ku ew bi temen û têtîgînek irrasyonali wê were li wan hizirkirin wê di wê temenê de wê, di temenekê rasyonal de wê bê xwestin ku ew ji wan re vegotînek were hanin.

Di wê çerçoveyê de wê, di hizirkirin, fahmkirin û zanînê de wê rasyonalism wê hikmê xwe wê, di wê temenê de wê bide dîyarkirin û pêkhanîn. Rasyonalism wê, dema ku mirov wê tiştêkê bikê ku ew li ser temenekê rast bê, bi hev re ne di nava nakokiyê de bê, li ser temenekê bi hev ve girêdanîya wê hebê û hwd re wê, bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Lê rêgeza pêşî a bingihên jî wê, li ser temenekê bi têrzanînekê ku wê mijar wê, di çerçoveyek fahmkirinê de wê bi wê re wê li ser rastîyêkê re wê werênê ser ziman. Rastîya di temenê rasyonalisma demê de wê, di wê çerçoveyê de wê, ne tenê wê weke aliyekê ku wê bi wê were wê were fahmkirin bê. Wê di dewama wê de wê weke aliyekê têtîgînî ê lêpîrsîner jî bê. Wê di wê temenê û çerçoveyê de wê rastîyê ku wê tişt wê, bi temenekê fizîkî-bûjenî û hwd re wê were fahmkirin û wê bi wê re wê, di temenekê levkirina heyîn û hebûnê de wê, were hanîn li ser ziman wê, dema ku wê, rewşek taqabûlî wê nekê wê weke ku ew ne di wê temenê de wê karibê were fahmkirin wê were dîtin. Minaq mijare rastîyê wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, bi ahenge bûyîn û hebûnê re wê çawa wê karibê were fahmkirin? Hebûn ku ew hebê wê hebûn bê. Ku hebûn nebê wê nikaribê bahsa bûyîn û rewşek weke wê jî wê were kirin. Di wê temenê de wê di têtîgînê de wê li hev hoyandinek wê di dîtbarîya fahmkirina wê de wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê mijarên ku ew pêwîstin werina fahmkirin jî ku ew li wan dihê hizirkirin wê li ser wê temenê wê li wan wê were lê hizirkiriin û wê werina fahmkirin.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare hebûnê wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, pêşî wê, di çawa wê were fahmkirin wê, di wê temenê de wê, li wêw ere lê

hizirkirin. Di temenekê aqilî de wê, dikarê ji du aliyan ve wê fahmbikê. Yek ji aliyê şubjeyê ve bê. Ya din jî ji aliyê objeyî ve bê. Ji aliyê objeyî ve wê dema ku wê li wê were lê hizirkirin wê di wê temenê de wê, ew hebûn wê bi hebûnîya xwe ya heyî û şenber û ku ew mirov dikarê wê bibînê, rajiyê, derkbik û hwd re wê, were li holê û wê were ser ziman bê. Aliyê din jî ê weke bi aliyê şubjeyî wê minaq wê, bi awayekê serxwezayî wê, di temenekê de wê li wê were lê hizirkirin. Minaq hebûna xwûdê wê çawa wê hebê û wê, çawa wê mirov dikarê wê weke objeyekê wê fahmbikê wê, li ser wê pirr zêde wê were fahmkirin. Hewldanên di nava têtîna objeyê de bi cihkirina hebûna xwûdê û bi wê rengê gihandina li temenekê fahmkirinê û hewldanên bi wê ji wê re lêgerîna birhanan wê, weke temenên hizirkirinê ên serdema navîn jî wê di wê çerçoveyê de wê biafirênin.

Serdema navîn û pêşketina 'skolastisismê' û têtîhên weke nominalismê

Di aslê xwe de wê di mijare hebûnê û salixkirina wê de wê, ev wê, di wê temenê de wê, were lê hizirkirin. Xosletekê ku wê, di wê temenê de wê, bi hizirkirina wê were dîtîna wê, di aslê xwe de wê, ew bê ku wê dema ku wê li xwûdê wê were lê hizirkirin mirov wê bi aqilê xwe û xosletên xwe yê mirov û hwd re wê, di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ber vê yekê wê her nîqaş û pêşxistinên bi hizirî û têtîhî ku wê li ser wê temenê wê bînin kirin wê di rengekê din de jî wê mirov wê bi xwe re wê derxina li pêş. Di wê temenê de wê, çendî ku wê weke aliyekê ku wê li dijî wê were derketin jî lê wê di keviyek meji de wê dema ku wê li xwûdê wê were lê hizirkirin wê mirov wê were bîra mirov. Lê ev wê, di rengekê de wê di wan deman de wê mirov wê, xwe bi sînor bikê ku ew wê werênê ser ziman.

Wekî din wê di dewama wê de wê mirov û xwûdê wê şibandina ku wê di nava wan de wê bi têtîhî wê were kirin û ankû wê weke bi gotinên 'xwe weke xwûdê dibînê' û hwd wê, di wê temenê de wê, çerçoveyek hizirkirinê wê di temenê wê de wê hebê. Di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê, mijare hizirkirinê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Li vir wê, ev rengên hizirkirin û nîqaşên serdema navîn wê, dema ku mirov di serî de li awayê wan dînerê wê dibînê ku wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê, rasyonality wê, di wê temenê wan hizirkirinê wê de

wê, derkeve li pêş. Wê di wê temenê de wê, li ser wê temenê wê hizirkirin û hewldanên xwe gihandina awayên fahmkirinê wê, di wê şêwayê de wê temenê lêpîrsînê wê biafirênê. Di aslê xwe de wê, di serdema navîn de wê aliyekê ku wê temenê lêpîrsînên li ser xwûdê û mirov û hwd re wê biafirênin jî wê, di aslê xwe de wê, li ser têngîna rasyonalmê û têngîna rastitiyê a ku wê ew bi wê were lêhizirkirin bê.

Rasyonali ti û rastîti wê, di rengekê de wê di zikhev de wê li ser temenê hebûna heyî û dîyar re wê, dîmenekê hizirkirinê wê bi xwe re wê bidina me. Di wê rewşê e wê mijare hebûnê wê bi têngîna heyîna wê re wê li wê were lê hizirkirin. Li ser wê temenê wê dema ku wê bahsa rastîtiyê wê were kîrin wê ya ku ew heyî û mirov dikarê wê derkbikê û wê derxê li têngîhiştinê û hwd re wê bi wê re wê li wê were hizirkirin.

Serdema navîn wê dema dirêj wê li ser wê temenê û rasyonali teya aqilî re wê, bi fêrbûnê re wê derbas bikê. Wê dema ku wê, bi gotina 'skolastisismê' re wê werênê ser zîman wê, di kirdeya gotina skolastisismê de wê, fêrbûna bi perwerdeyî jî wê hebê. Di wê temenê de wê, ev wê pêşî wê li ser temenekê têngînên baweriyî wê, were kîrin. Lê piştî wê, ev wê, li ser temenekê felsefeyî û jîyanî wê di wê de wê kûrbûn wê bibê. Piştî ku wê, ew têngîhên ontolojikî û metafîzikî wê, di awayekê de wê, werina li wan hizirkirin û wê, dûnya dora xwe mirov wê li wê bihizirê û wê wan bide berhev êdî wê, di dewama wê de wê bi wê re wê, temenê lêpîrsînê di fahmkirina xwe de wê bi temenekê xwezayî li ser rêgezên fîzikî û hwd ên ku wê di wê çerçoveya xwezayî de wê, fahmbikê re wê pêşbixê.

Di mijare fahmkirinê de wê, ev alî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê derkeve li pêş ku wê skolastisism wê, di serdema navîn de wê, di çerçoveya wê de wê, tiştêkê giring ku wê, di wê temenê de wê bibê wê hebê. Ber vê yekê wê dema ku em wê têngîne fahmnekin emê nikaribin bêjin ku mirov wê karibê navaroka gotina **skolastisismê** wê fahmbikê. Pêşî wê, hizrên demên kevnera ên bi felsefeyî ku wê pêşkevin û wê temenê dema nû li ser wan wê were demezrendin din ku ew bi rêya pergale bawerîyan bê û ankû şêwayna din ên xwezayî û hwd bê wê bikê mijare şêwayekê fêrbûnê ê bi perwerdeyî. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê bahsa serdema navîn wê bi gotina skolastisismê wê were kîrin wê di wê çerçoveyê de wê ya ku wê pêşî wê ji wê were fahmkirin wê pêşî wê ew bê. Piştî wê di dewama wê de wê bi wê re wê êdî wê di wê de wê bi kûrbûnê re wê, demek nû a fahmkirinê wê bide dîyarkirin. Ku mirov bi fêrbûn li wan têngînen demên berê wê demê serwaxt bû û pê de wê bidest

hizirkirina lêpîrsînê a li wan wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê di demên navên û dawîn ên serdema navîn de wê, hin bi hin wê hizrên lêpîrsînê wê, li ser wê temenê wê bi wê re wê biafirê. Felsefeya serdema navîn û pêşketina wê ku mirov wê werênê ser ziman wê li ser du temen û dîmanan wê dikarê wê fahmbikê. Yek wê li ser temenê fêrbûnên bi hizirkirinên demên kevnera û hwd û bi wan xwe gihandina hizrên nû ên li gorî li rengê hizirkirinên demê bê. Aliyê din ê duyem jî wê bi têngîna pêşxistinên hizrên nû ên demê re bê. Ev jî wê, di wê temenê de wê, diawayekê de wê, dema ku ew hizirên nû wê bibin wê li gorî çî û çawa bibin wê ew jî wê weke aliyekê wan ê din wê xwe di dewama wan de wê bi wê re wê, di rengê de wê weke ku mirov wê fahmbikê wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê di latini de jî wê *skolastisism* wê koka wê li ser 'skola' ku wê were wateya dibistan û ankû xwandina bi fêrbûna di wê çerçoveyê de bi pergali ku wê were kirin jî. Ev jî wê di wê temenê de wê weke demek ku wê li ser temenê hizirkirin û hizrên demên berê xwe wê, di wê temenê de ku wê bibê û wê pêşkeve jî bê. Têngîna skolastisismê wê di wê temenê de wê wateyek fêrbûnê wê bide demên serdema navîn. Wê dema ku em li temenê wê yê ku ew dihê demezrendin dinerin wê dibînin ku wê kes û zaneyên olî ên weke augustinus, thomasê aqınayî, û heta gelek zaneyên din ên weke wan ku wê hizrên xwe wê werênina ser ziman wê ava bibê. Wê, li ser hizrên wan re wê, di çerçoveya baweriyê de wê, di hundûrê bawergehê de wê, di wê temenê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê temen û rengê hizirkirinê wê bi wê re wê bide çêkirin. Bi wê re wê di çerçoveya pêvajoyên dema patristisk a felsefeyî ku wê piştî demên kevnera wê di destpêka demên serdema navîn de wê pêşkeve wê bi wê re wê temenê wê hin bi hin wê bê avêtin.

Di aslê xwe de wê, pêşketina wê têngîna skolastisismê wê dema ku mirov wê hinekî di wê temenê de wê li wê bihizirê wê di awayekê de wê weke şewayekê pergali ê fêrbûnê weke ji jor bi rê û pêşengîya mamoste û şagirtên li berê dixwênin û hwd re wê bibê. Ev wê, weke pergalek hizirkirinê wê berê wê, di nava zerdeştîyan de jî wê hebê û wê, di nava manîyan de wê, bi zêdeyî wê were kûrtirkirin û heta ku wê di nava manîyan de wê, kesê li ser serê ku wê herkesek wê li gotinên wî binnerin wê weke 'mamoste' jî wê were bi navkirin û wê di wê temenê de wê, di temenekê pergali û demezrîner de wê li ser re wê, çerçoveyek fêrbûnê wê were pêşxistin.

Augustinius wê gelek salên xwe wê di nava wan de wê derbas bikê û wê, di wê temenê de wê, êdî wê bi wan re wê, wê weke ku ew çawa wê fêr dibin û ankû fêr dikin di bawergehê û ankû li deverên xwe yên pîroz û li ser çî û çawa fêr dikin wê kevneşopîya wan jî wê fêr dibê. Ev wê, bi wan re wê, di nava mitrayîyan de jî ku wê bi rê ya 'metranan' wê bibê wê, were dîtin. Di wê rengê de wê, li herêmên kurdistanê û ankû mesopotamya wê, di wî çerçoveyê de wê, pergalek rûniştî a fêrkirinê wê di nava civakê de wê rûniştî wê hebê. Têgîhên perwerdeyê wê bi têgîhên weke yên axiftinê wê têgîhekê wê bidina me. Pirtûka manîyan a waazan wê di wê warê de wê, têgînenek xort wê karibê bi xwe re bide me. Ber ku ew wê, di wê temenê de wê bide nîşandin ku wê çawa wê bi rêya axiftin û hanîna ser ziman û li ser çî temenê ku ew dihê kirin wê kevneşopîya wê di rengekê kûr û zelal de wê bi xwe re wê di reng û awayekê de wê bide dîyarkirin û wê bide hanîn li ser ziman. Manîyî wê di wê temenê de wê, xwediyê têgîhek perwerdekirinê a baş pêşketî bin ku em wan bi wê re bi teybetî werênina ser ziman.

Di serdema navîn de wê derketina navê 'skolastisismê' wê di wê temenê de wê têgîhekê wê bi xwe re wê li ser wê temenê wê bide me. Di wê temenê de wê çawa wê li ser wê çerçoveyê wê perwerdekirin wê bi rêya mamosteyên teolojîyê û hwd wê bê kirin û wê di wê çerçoveyê de wê weke pergalek fêrbûnê wê pêşkeve wê bi wê re wê were dîtin.

Skolastisism wê, di aslê xwe de wê, jî encamên felsefeyî û demên wê pirr zêde wê bi sûdgirtina bi wê re wê bibê. Lê wê di temenekê baweriyî de wê bi wan minaqên felsefeyê û hwd re jî wê çawa wê, baweriyê wê bide salixkirin û fahmkirin wê bi wê re wê, derkeve li pêş. Di wê temenê de wê skolastisism wê di nava aqilê wahiyî û yê xwezayî de wê, xatekê jî wê di rengekê de wê bikişênê û wê, di wê temenê de wê, di nava fahmkirinê de wê her qatmankirinê. Di wê çerçoveyê de wê, di ahengekê de ku wê çawa wê bihev re wê ne di nava nakokiyê de bê wê, bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Bi rêya perwerdeyên skolastistikî wê, demek nû wê di wê temenê de wê bi rêya perwerdekirina girseyan li ser têgîhên baweriyî û hwd re wê destpê bikê û wê pêşkeve. Di aslê xwe de wê, di dewama wê de wê, mijare perwerdekirinê wê êdî wê di wê temenê de wê, pêşkeve û wê bi wê re wê têgiha kesên li gorî wê baweriyê perwerdekirinê wê bi wê re wê pêşbixin. Di wê rengê de wê, skolastisism wê hinekî jî wê di wê temenê de wê, wateya wê xwe bi rengê perwerdekirina wê re wê bide dîyarkirin. Li ser wê çerçoveyê de wê, girseyan hemû wê bixwezê ku ew bigihênê

wan têgihên wê baweriyê û teolojiya wê bi wan bide fahmkirin. Wekî din wê hizrên nû jî wê di wê çerçoveyê de wê werina ser ziman. Lê wê, di wê temenê de wê, bi demê re wê, hin bi hin wê, hizrên ku wê bi wê rengê têgina teolojikî a li ser wê re perwerde dihê dîtîn ku wê levnekin wê, li dijî wan wê dijpozisyon pêşxistin wê bi wê re wê bibê. Ber ku wê li ser temenekê baweriyê wê ew perwerde wê bibê wê li ser temen û awayekê yekalî wê bibê û wê bi wê re wê, di wê çerçoveyê de wê, bê hanîn li ser ziman.

Di demên piştre wê, di wê temenê de wê wusa wê, regekê fahmkirinê wê were pêşxistin ku wê, weke rengê fahmkirina skolastistikî wê were bi navkirin wê derkeve li pêş. Lê wê jî mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, mijare hizrên nû ên ku ew li gorî wê bin ku wê çawa wê bi wê re wê belav bibin û yên ku ew ne li gorî wan bin wê li dijî wan wê bo pûçkirina wan wê hizran wê pêşbixê û wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê, weke temenekê hizirkirinê wê temenê hanîna ser ziman wê li gorî wê bi wê re wê bibê.

Hinek hizrên ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê werina ser ziman wê weke 'li ser esasê baweriyê fêr dibim' û ankû 'bo bawerîya xwe fêr dibim' û yan jî 'bo ku ez bawerîya xwe fêr bibim fêr dibim' û hwd re wê, di regekê de wê bi wê re wê were hanîn ser ziman. Ev têgînên ku me hanîna ser ziman di wê çerçoveyê de wê di wan de wê ew wê were dîtîn û wê were ser ziman ku wê di xatekê û bawerîyekê de wê li gorî wê fêrbûn û fahmkirin wê bi wê re wê, çawa wê bibê wê li ser esasê fêrbûna wê re ku wê bibê wê, weke çerçoveya fêrbûna demên skolastistikî jî wê bi xwe re wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, di demên skolastisismê de wê hinekê jî wê felsefe wê hebê. Minaq wê di gotin, têgîn û wateyan û hwd de kûrbûn ku wê were kirin wê bi wê re wê di temen û awayekê de wê bi wê re wê, di regekê de wê, bê ghiştin li regekê fahmkirinê. Di mijare fahmkirinê de wê felsefeya skolastistikî wê li ser wê temenê wê ya xwe rast dîtînê û ya vajî xw ene rast dîtînê re wê bi wê dûaliteyê re wê bi wê re wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê qanix kirin û gihandina regekê fahmkirinê û bi wê re bitemenkirinê û hwd wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin bê. Lê bi demê re wê, di wê çerçoveyê de ku wê çendî wê weke di wê çerçoveyê de wê, were lê hizirkirin jî wê bi demê re wê şêwayên cihê ên fêrbûnê wê pêşkevin û ankû wê werina pêşxistin. Minaq Johannes Scottus (810-887) wê, yek ji wan mamosteyê dema skolastistikî bê ku wê li ser temenê bi kûrbûna li

ser esasê mistisismê re wê bixwezê çerçoveyek fahmkirinê ew werênê li holê. Di dewama wê de wê, kes zaneyên olî ên weke Enselmûs, thomasê aqinayî û hwd wê weke wan gelek kes wê derkevin li holê. Wê, bi demê re wê, kesên ku ew ji aliyên cihê ve wê nêzî mijarên olî dibin ên weke gnostikan û hwd wê, bibin û ew jî wê, weke kesna dervî wê çerçoveya fêrbûna skolastistikî wê werina dîtin.

Di dewama wê de wê mijarên weke yên **nominalismê** û hwd wê hin bi hin wê pêşkevin. Roscelinus (1050-1125) wê yek ji wan kesê ku wê bi têgînên weke nominalismê re wê hizrên xwe wê pêşbixê û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê hizrên **Roscelinus** wê, li ser temenekê nominalist wê mijaere hebûnê wê di rengekê de wê, hilde li dest. Li gorî wî hemû tiştên ku ew hena wê weke bûjenên takenê bin. Di wê temenê de wê di nava hizrên Roscelinus de wê, mijare teybetîyê û gelemperiyê wê di wê temenê de wê were hildan li dest û wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê minaq wê dema ku wê bahsa tiştên hevbeş wê bikê wê li şûna weke hebûnekê wê werênê ser ziman wê weke aliyên hevbeş dihênina ser ziman û bi gotin dikin bin re wê bibênê û wê werênê ser ziman.

Roscelinus wê, teoriya gotinan wê di wê temenê de wê li ser temenekê di wan de wê bi kûrbûnê re wê pêşbixê û wê werênê ser ziman. Nominalism wê çendî ku wê di awayekê de wê weke dîmenekê dijrealist jî wê bi xwe re wê bide nîşandin jî lî wî gotinên ku wê di çerçoveya têgînek gelemperî a realist de ku wê werina fahmkirin wî bikardihanî û dihanî ser ziman. Hizrên Roscelinus wê, di awayekê din de jî wê dema ku em hinekî din di wê temenê de bi wê dihizirin wê, weke 'an tiştê û ankû nebûnek' re wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, Boethius wê ji aliyekê din ve jê wê nêzî mijarê bibê. Ew wê, 'yan tişt û yan jî gotin' wî hanî ser ziman û li ser wê temenê wî bi wê bidest hizirkirî kir.

Ev têgîna nominalismê wê bi demê re wê, piştê wê dema ku em li ser temenekê keseyetî wê fahmbikin wê li ser wê temenê wê weke 'tenê kes hebê' wê bi têgînekê re wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Di çerçoveya têgîna baweriyê de wê ev têgîna nominalismê wê dema ku wê bidest hizirkirinê wê were kirin wê çawa wê têgînên gerdûnî wê werina pênasekirin û werina fahmkirin wê ew wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin û wê di dewama wê de wê bi wê re wê li ser wê temenê wê, temenekê hizirkirinê ê ku wê heta demên ronansê wê were wê bi wê re wê, xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Nominalism wê, ji aliyekê ve wê, demên skolastistikî wê, di rengê ku ew

bi wê fêrdibin wê di nava nîqaşek ku wê ji wê dernekeve de wê, bide birin û wê ev wê, derî li pêşketinên ku wê, rengê pêşketin û pêşveçûnên demî bi ber demên ronansên ve bide birin wê biafirênê. Di nava jîyanê de wê mijare ya gelemper û ankû ne gelemper, gerdûnî û ankû takeyî û hwd û hwd wê, di wê temen de wê bi wê re wê, di rengê de wê, bi hizirkirina wê derkeve li pêş. Boethius ew bo ku ew têtîna gerdûnan wan salixbikê wê li ser *nûansek dengî* wê, daxê û wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê, bi hizrên zaneyêmn olî ên weke Roscelinus û heta Boethius wê, mijare gerdûnê wê çawa wê bi wê re wê were bi têtînkirin wê li ser wê re wê, were lê hizirkirin. Ya ku ew salixdikê weke bi têtîna 'dengê gerdûnî' re wê, li ser wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Roscelinus wê, di temenekê 'triteist' de wê bihizirê. Ew têtîna teslis'ê a mesihiyê bi têtîna 'bav, gîyane pîroz û kûr' re wê, di wê temenê de wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Sê kesên pîroz wê weke sê fariştayan wê li wan bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê çendî ku wê weke bi têtîna 'sê'xwûdanan' re wê werênê ser ziman wê weke 'xwedîyeyê wînekê' wê di temenekê yekkirina wan a di wîne de wê pênasebikê û wê werênê ser ziman.

Di serdema navîn de wê, dema ku wê, têtînên nominalismê wê di wê temenê de wê pêşkevin û wê derkevina li pêş wê, di awayekê de wê mijare têtînên weke rasyonalismê, realismê û hwd jî wê weke aliyna din ku wê mirov karibê bi vajîya wan bihizirê bê. Di gotinê de wê Roscelinus wê, weke ku wê piştî wê di demên hemdem de wê hizrên wî werina salixkirin wê hinek şîroveyên weke 'li ser temenê anti-realismê' re wê, di wê rengê de wê weke ku ew dihênê ser ziman wê, bi navê wî re wê werina pêşxistin û wê werina ser ziman. Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, weke ku mirov wê dibînê wê, ev têtîn wê di rengê de wê, di nava ya rast û nerast, ya realist û ne realist, ya rasyonal û ya ne rasyonal û hwd re wê, di wê rengê û awayê de wê bi wan re wê were lê hizirkirin. Weke ku em dibînin wê, mijare nominalismê wê di wê temenê de wê êdî wê derkeve li pêş di hizirkirinê. Aliyekê wê yê giring weke ku me li jor hinekî hanî ser ziman wê, mijare 'bûjene gerdûnî' wê, di wê çerçoveyê de wê, were lê hizirkirin. Lê ev wê, wê di wê temenê de wê, di rengê de wê, êdî wê, mijare salixkirina wê, weke aliyekê wê yê din wê bimênê ku wê, werênê ser ziman. Keşîşê bi navê Hermanê tournayî (1095-1147) ku ew bahsa doktrina li ser temenê gotinên Raimbert avabikê û wê, di wê temenê de wê, dema ku wê bahsa 'bûjene gerdûnî' wê bikê wê bi gotina

‘tenê weke bêhnstandinekê’ û hwd re wê, werênê ser ziman. Nominalistên destpêkê ên weke yên dema Roscelinus wê, weke ku wê piştê wê bo wan wê were hanîn li ser ziman wê di temenekê dijberîya realismê de wê, li wê bihizirin. Roscelinus wê, li ser gotinê û dengê ku em bi wê derdixin wê bixwezê ku ew bihizirê. Şêwayê hizirkirinê ê Roscelinus ku ew bi têngîne nominalistî dihizirê berê di dîmenekê de wê weke ku em bi mezdek re bi felsefeya nepeniyên tîpan’ re ku ew li wê dihizirê wê, di dîmenekê de wê, were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê ev jî wê hêja bê ku mirov wê di dewama wê de wê bibêjê ku wê berî mezdek wê di nava maniyên de wê, nepeniyên bi dangan û hwd wê, li wê were lê hizirkirin. Dengên bilind û nimz û ankû awayên dangan di rastiyê de wê çî bi xwe re wê werênin û bidina gotin û yan jî ya ku em bi wê fahmdikê wê ji wê zêdetirî wê, karibê di wê de wê bê gihiştin li wê, ew wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirin. Maniyî wê weke ku wê heta roja me jî wê di nava kurdan de wê li kurdistanê wê were bi wê bawerkirin wê bênin ser ziman ku wê, dengên ku me derxistin ew piştî wê winda nebin. Ew di awayekê de xwe li valajîya fezeyê û ankû gerdûnê digirin. Di wê temenê de wê, piştê wê, di nava hinek çîrokên ku wê di nava kurdan de wê bi wan dengên di valahîya fezeyê de girtî ve girêdayê wê gotin ku wê, ew piştê ku mirov gîyan ji bedenê derket wê bigihijina li gîyanê û wê çî rûdaya û bûya wê bêna bîra mirov. ‘Weke dengna bihiş’ wê bêna pênasêkirin û ser **ziman**.

Dijberîya realismê wê, di rengekê de wê, di wê temenê de wê dîmenekê din ê felsefeyê wê di wê temenê de wê di demên serdema navîn de wê bi wê re wê biafirênê. Ew jî ku wê çendî bi rengekê bi felsefeya kirinî û ankû pîretikî wê dîmenekê wê bide dîyarkirin jî lê wê, di dewama wê de wê, weke têngînek dîtbarî re wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê demê de wê, têngînen realismê wê di temenekê qaba de wê, xwe bidina dîyarkirin û wê di wê temenê de wê li ser çerçoveyek bûjenîparêzîyê û hwd re wê, di rengekê de wê, werênina ser ziman.

Di dewama wê de wê, di wê çerçoveyê de wê, mijare gotinê wê, bi zêdeyî wê derkeve li pêş. Raimbert wê, têngîna bayê û axiftinê (in: loquacity) wê bi wê re wê derxê li pêş ku ew bi wê re wê lê bihizirê û wê werênê ser ziman. Ev rewşên weke ku wê bi rengên bêhnstandinê wê di temenekê bi aqil kirinî de wê li wê bihizirê. Minaq wê, gotinên weke “hildana li destê xwe a bêhna xwe’ wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman.

Anselmus wê dema ku wê mijare hizirkirinê wê di wê temenê de wê hilde li dest wê, di rengekê de wê, mijare tam û qatê wê bi hevdû re wê, hilde li dest. Li gorî wî, weke mirov ku ew tam wê hebûna qatkan wê ji nedîtî ve wê were wê bênê ser ziman. Li ser wê temenê wê, di rengekê de wê weke ku ew wê werênê ser ziman wê bi têngîna ku wê mirov jî wê weke hevgirtinekê bê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Lê hizrên Anselmus wê di rengekê de wê, dîmenekê din ê li ser aqil re wê bidina me. Li gorî wê mirov tenê bi serê xwe wê ne têrekirî bê ku ew bigihêjê xwûdê. Li gorî wê, pêwîst bê ku aqil jî wê bi wê re ya ku ew dikeve ser milê xwe de ew bênê li pêş. Anselmus wê, di rengekê de wê, li ser hizrên Augustinus wê mazin bibê û wê di bin bandûra wî de bê. Di wê çerçoveyê de wê di mijare hizirkirin û aqil de wê, zêdetirî wê, bi aqil wê fahmkirina baweriyê û hwd wê li wê bihizirê û wê, di wê temenê de wê, ji kesên li dora jî wê re jî wê bênê ser ziman ku ew divê ku augustinus baş fahmbikin. Anselmus wê, di wê temenê de wê, ji aliyekê din ve jî wê, nêzî mijarê bibê. Bi awayê ku ew dihênê ser ziman wê di wê temenê de bê ku mirov, rastteqînîyê mesihîyê û pergalek teslisê û rewşa ketina laşekê a xwûdê û hwd bi aqil ku mirov wê baş fahmbikê wê li ser wê bisekinê. Wê giringîyê bide aqilmeşandinê û bi karhanîna mantiqê. Di wê çerçoveyê de wê, aliyên ku wî û felsefeya wî re wê derkeve li pêş wê li ser wê temenê wê derkevina li pêş.

Rasyonalisma manitîyê ku wê augustinus wê, di rengekê de wê dîmenekê wê di nava hizrên xwe de wê werênê ser ziman wê, dîmenekê wê di nava hizrên Anselmus de jî wê karibê wê kifşbikê. Xosletên hizirkirinên Anselmus wê di wê temenê de wê, li ser temenekê hizirkirina felsefeyî û aqilmeşandina wê re wê, xwe bidina dîyarkirin.

Ber vê yekê wê, di wê temenê de wê hizrên Anselmus wê, bi zêdeyî wê, bi wê çerçoveyê de wê bandûra xwe wê bidina dîyarkirin. Anselmus wê, di wê temenê ku ew manitîqê derdixê li pêş wê ji aliyekê ve wê, aliyekê ku mirov têkilidarê nominalistan re wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, mijare mantiqê wê di wê çerçoveyê de wê li ser temenê gotin û û têtîliya wê ya hevgirtî a bi fahmkirinê re wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di nava felsefeya xwe de wê Anselmus wê, xosletê wê yê bi hizirkirinê re wê di wê temenê de ku wê bi hevdû re di ahengekê de wê felsefeyê û teolojîyê wê di çerçoveyê de wê bixwezê pêşbixê û wê werênê ser ziman. Anselmus wê, ji malbatek zêdegan wê were û wê di wê temenê de wê, bandûra wê kevneşopîya ku ew di wê de mazinbûya wê di hizrên wî de jî wê xwe di destpêka wî de wê bide

dîyarkirin. Çendî ku wê bi bawerî û serwerîyê û ankû serdestîyê wê, giringiyê wê bidîyê de jî lê wê, di dewama wê de wê, çawa wê dêr wê di çerçoveya kevneşopîya xwe de wê bi ser pirsgirêkên mazin ve wê bi aqil wê were wê, ew wê ji aliyekê din ve jî wê bi wê re wê bixwezê wê derxê li pêş. Lê di demên xwe yên piştre wê, hin bi hin wê herê hinek gûharînan di hizrên xwe de. Li gorî gelek dîrokzan û filosofên ku ew demê şîrove dikin wê Anselmus wê, ji nûqteya 'bo ku ez bawer bikim dixwezim fahmbikim' wê herê nûqteya 'bo ku ez fahmbikim bawer dikim'. Di wê temenê de wê, ev wê, di warê şîroveyên felsefeya wî de jî wê weke renekê fahmkirinê ku wî di wê temenê de wî aqil hin bi hin di nava wê (aqil) û bawerîyê de wê weke temenekê fahmkirinê wê zêdetirî wê, bi derxistina li pêş a aqil re wê derxê li pêş wê bi wê re wê bê hanîn li ser ziman.

Li ser wê nûqteyê wê gotinên ku wê werina ser ziman wê di hinekan de wê bê gotin ku wê, anselmus wê li hemberî aqil bawerîyê û li hemberî zanîne jî wê, serwerîyê wê derxê li pêş. Ev di çerçoveya nîqaşên li di çerçoveya aqil û bawerîyê de ku wê werina kirin wê werina ser ziman. Ji wan gotinan mirov fahmdikê ku wê di wê demê de wê, li ser têkiliya aqil û bawerîyê û ankû aqil û başî ku wê kîjan ji wan wê pêşî wê were wê bo wê ji ya ku em fahmdikin wê zêdetirî wê nîqaşna mazin wê di demê de wê werina kirin û meşandin.

Hizrên Anselmus ên ku wê di xabate xwe ya li ser 'wîna azad ('de Libertate Arbitrii')' ku ew di dema ku ew kesîşê bawergeha bec''ê ya ku wê binivîsênê de wê, di wê temenê de wê, dîmenekê din ê cihê wê di nava hizrên xwe de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Şêwayekê hizirkirinê ku wê, weke ku me berê di nava maniyan de li ser temenekê gnostikî dît wê, bi têtîna başî û nebaşîyê ku wê werênina ser ziman û wê çawa wê li mirov wê serwer bibê wê, bi wî û hizrên wî re wê, were ser ziman.

Di wê şîroveya xwe ya li ser 'wîna azad' de wê, zêde wê xwe li têtîna zêde jidahî wê negirê û wê, di temenê de wê, bi têtîna 'kirinên mirov ên başî û nebaş wê nîşanaka dîtî û ankû windakirina rêya rast bin' re wê werênê ser ziman. Di wê temenê û çerçoveyê de wê hizrên anselmus wê, di dîmenekê de wê, têtîhiştinek giring wê di wê warê de wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin. Di xabateya xwe ya bi navê 'De Casu Diaboli' ku wê di wateya 'ketina şeytên' de wê, di renekê de wê, were tercûme kirin wê di wê de wê, şîroveyên xwe yên li ser wîna mirov wê hinekî wê pêşdetir wê bibê. Wê di wê de wê, bi gotinên fariştayên baş û nebaş wê hebin û

yên baş jî wê karibin weke mirovê baş qanciyê bikin lê ya ku ew bi wan nadê kirin wê ne xwestina wan bê' re wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê, di wê xabate xwe de wê mijare wînê wê di wê çerçoveyê de wê ji aliyekê din ve jî wê hilde li dest. Di aslê xwe de wê, di hemû xabatên anselmus de ku wê were dîtin wê di rengekê de wê têngîna 'azadîyê' a ku wê, augustinus wê ji maniyan wê bigirê wê, bi awayekê vekirî wê bandûra wê, xwe di dîmenekê de wê li ser wî wê bide dîyarkirin.

Şîroveyên ku anselmus wê, di wê temenê de wê, mijare kirinê û ankû dana kirinê de wê, ew wê, di dîmenekê kirdeyî a ku ew di nava gotinên xwe de dide dîyarkirin wê bi wînbûnek mirovî re wê di rengekê de wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Anselmus wê, ew wê, çerçoveya wê têngîna wînê û bi şîrovekirinên xwe re wê, xabate xwe ya bi navê '*Cur Deus Homo*' ku mirov dikarê wê bi wateya '*çima xwûdê bû mirov*' re wê, şîrovebikê re wê ew wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke ku mirov di nava maniyan de wê bi şîroveyên herdû mirovên pêşî ên zawaca wan ku wê bibê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê, bo ku bedenê mirov gûnahê wê bikişênê wê ew xwe bikê awayê mirov de. Di wê xabate xwe de wê, di temenekê aqilparêzî de wê mijarê wê, hilde li dest û wê bi wê re wê, xwe bigihêne hinek şîroveyna.

Anselmus wê, di awayekê de wê, weke ku me hinekî li jor bi hizra nominalistên weke raimbert re ku hanî ser ziman wê di wê temenê de wê, rengekê hizirkirinê wê di nameya xwe ku ew ji papa Urbanusê duyem re wê binivêsenê wê, di wê de wê bi gotinên weke "xwûdê di yek cewherê de dibê û piştê ku ew weke 'sê kesan' ku ew di dewama wê de şîrove dikê û ew dihênê ser ziman wê, bi wê re wî û hizirên wî re wê were dîtin. Anselmus wê, di şîroveyên xwe de wê, giringiyê bide bi aqil fahmkirinê. Bi wê kevneşopîyê felsefeya wî li ser temenekê fahmkirinê ê aqilparêzê bi temen dibê.

Di mijare hizrên anselmus de wê dema ku mirov li lê dihizirê wê dibînê ku wê di dîmen û awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê, werênê ser ziman. Di wê temenê de wê hinek hizrên wî yên ku ew dihênê ser ziman wê di reng û awayekê de wê, di çerçoveya têngîna nominalismê de jî wê, werina fahmkirin. Lê nominalism wê weke têngînek felsefeyî ku wê, di wê temenê de wê, li ser gotinê wê bi wê re wê bihizirê. Wê, di rengekê de wê weke ku wê bê hanîn li ser ziman wê gerdûn û bûjenên razber bi têngîna wê tenê wê weke bi navkirinê bin.

Di serdema navîn de wê bi felsefeyî wê li ser du awayan wê pêşkeve. Yek wê weke ku wê were dîtî wê, di temenekê teybetî û ne gelemperî de wê werênê ser ziman bê. Li gorî wê, hinek hizirvan wê weke li ser temenê redkirina gerdûnîtiyê re wê, pênasebikin û wê werênina ser ziman. Tiştên ku wê bi wê re wê karibin weke bi minaqî werina bi gotinkirinên weke têngîna 'hêzê', 'mirovatî' û hwd. Awayê din jî wê li ser temenê redkirina hebûna bûjenên razber ku wê were ser ziman bê. Di rengekê de wê, ji wê aliyê têngîna redkirina bûjenên razber ve wê, weke têngînek ku wê li ser temenekê wê di dîmenekê de wê weke ya ku ew heya wê, werê hanîn li ser ziman. John Stuart Mill wê dema ku wê nominalismê wê pênasebikê wê weke 'ji nav û pê de ne ti tiştê din' re wê, bêtê ser ziman.

Di aslê xwe de wê, şewayê nominalismê wê di rengekê de wê, piştî wê weke ku wê were pênasekirin wê weke rengekê bertekê û temenekê redkirinê ê li ser têngîna di rengên îdeyên weke yên Platon de jî wê were şîrovekirin.

Di wê temenê de wê, mijare nominalismê wê dema ku wê were ser ziman wê di dîmenekê de wê weke zidde rastîtiyê jî wê, li ser wê temenê wê were hanîn li ser ziman. Li ser temenekê teybet wê weke têngînek ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin bê. Aliyekê din ê felsefeya nominalismê wê di serî de wê, bi gotinkirina tiştê ku ew bi wê re wê were ser ziman bê. Her çendî ku wê weke felsefeya li ser temenê bi navkirinê, navan û hwd re wê were pênasekirin jî wê, di rengekê de wê, di wê temenê de wê, tiştê ku ew heya wê, di wê temenê de wê, bi wê were dîmenekê darêjkî wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Li ser wê temenê wê, hinekî wê di dîmenekê de wê weke têngînek dîtbar wê dîmenekê ji aliyekê din ve wê bi xwe re wê biafirênê. Minaq wê dema ku me got 'ew nivînek razanê ya' wê demê em bahsa nivînek razanê dikin. Wê di wê temenê de wê, dîmenekê bi darêjkî a weke bi nivîsênê dihê dîtî wê bi wê re wê, weke wê were pênasekirin. Lê ji aliyekê din ve jî wê, ev wê, weke têngînek ku wê li ser wê temenê wê, di wê de wê bi çerçoveyek gnostikî wê bingihê kûrbûnê wê bi xwe re wê biafirênê. Minaq wê, nivîn cihê razanîya, lê hebûna nivînê çî ya û mirov wê çawa dikarê wê fahmbikê. Ev wê weke hebûnek bûjenî û di asta dawî de bi awayê wê yê dîtbar re wê, awayekê darêjkî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, li ser temenekê zimanî re wê, dema ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin di aslê xwe de wê felsefeya mezdek a gotinî û ku

ew bi wê re dixwezê bi têtînek nepenî re wê li wê bihizirê wê karibê hinek têtînan wê bide me. Ew di hizirkirina xwe de wê, hebûna heyî wê rednakê. Lê ew hebûn wê, bi çerçoveya giştî a fahmkirinê wê nikaribê bi tememî weke fahmkirina wê fahmbikê bê. Minaq wê, ew hebûna mirov wê, pêşî wê weke hebûnek şenber wê, di wê temenê de wê bibînê. Li ser wê temenê wê, hebûna mirov wê, dikarê wê bi têtînek lêkerî wê di wê temenê de wê fahmbikê? Hebûna mirov wê, di awayekê hevgerî de jî wê, di çerçoveyekê de wê, dikarê wê fahmbikê û wê, di wê salixkirina hebûna mirovî a zindiyî de wê, gelek aliyên wê yên din ên ku em dikarin wê bi wê re wê fahmbikin we bibin. Pêşî weke bûjenekê wê dikarê wê fahmbikê. Piştî wê, rewşa jîyankirinê wê dikarê wê ji aliyekê wê yê din wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ew hebûna mirov a ku ew heya ku em wê weke tamedekê fîzîkî-bûjenî wê fahmbikin wê, dema ku em rewşa jîyanê bi mirov re nebînin wê ew karibê dervî wê salixkirina me ya bi mirov re bimênê. Wê demê wê têtînan wê di wê temenê de wê, di temen û çerçoveyek dîtbar de wê weke ku wê bimênê û wê dîmenekê wê bi xwe re wê, di wê temenê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Li ser mijare têtîna gerdûnê û di weke di kirdeyê de weke rastiyekê heya û ankû nîn a wê, di wê temenê de wê bi wê re wê ji aliyekê din ve jî wê, bi heman rengê wê were nîqaşkin. Hizrên Willamê Akhamî ku ew dihênê ser ziman wê, li ser temenekê bi gotinkirinê re wê, werênê ser ziman. Wê dema ku wê ew bahsa wê bikê wê bi gotina 'di nava mirovan de wê weke tiştê hevbeş wê hebê, lê wê weke hebûnek rastînî wê fahmbikê ji wê zêdetirî wê weke gotinek zêhnê wê fahmbikê' re wê, werênê ser ziman. Li gorî wî gerdûnîtiya wan û ankû gelemperîtiya wan wê tenê bi komîtiya wan û ankû qatagoriya wan ku wê li wê kirpendin wê were kirin bê. Li ser wê temenê wê di zêhn de wê gotinê wê weke bûjenek hizirkirinê wê, bi wê re wê li wê bihizirê û wê, werênê ser ziman. Wiliamê Akhamî wê dema ku ew li ser wê dihizirê wê, li ser axiftinan re wê, di wê rengê de wê werênê ser ziman ku wê, 'hebûna hebûnên ne pêwîst' wê, red bikê. Di dewama wê de wê, di awayekê de wê, li ser wê were lê hizirkirin.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ev temenê hizirkirinê ê bi nominalismê wê, dîmenê ku ew dide me, di awayekê de wê weke ku wê, li ser esasê hebûnek heyî ku ew hatî bi gotinkirin re wê, di wê temenê de wê, werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê întibaya têtînek rastînî wê bi xwe re wê bide me. Lê ji aliyekê din ve jî wê pirsgerêka wê ya fahmkirinê wê ew bê ku wê ew hebûna biriqîbûyî li mejî û ew gotin bi

wê hatî afirandin wê, ji wê zêdetirî wê tenê wê esas bigirê û wê di wê temenê de wê, bi wê re wê weke 'bûjenek hizirkirinê' wê li wê bihizirê.

Hin temen û çerçoveyên hizirkirinê ku wê ji demên kevnera wê bi wê werina ser ziman wê bibin. Minaq hin hizirên sokrat ên weke bi gotina 'mirovatiyê' ku ew li wê dihizirê bi gotinên ku wê weke sokrat bikarbênê bi rengê 'ti sedem nîn ku em hebûnek bi navê mirovatiyê wê herê bikin wê hebê' re wê li wê were lê hizirkirin û wê were hanîn li ser ziman. Ev gotina sokrat wê, di rengekê de wê di aslê xwe de wê, piştî wê, weke gotinek ku wê li karibê temenê hinek lêpirsîna jî li ser îdeayên platon re li wan bide çêkirin û pêşxistin jî bê. Li vir ya ku wê nominalism wê bide dîyarkirin wê, ji rewşek derûnî û ankû zêhnî zêdetirî wê, weke ku wê di temenê wê yê bi gotinê de wê têgînek fêrbûyî û azmûnkirî wî hebê wê, hizrekê û têgînekê wê bi xwe re wê di mejiyê mirov de wê bide çêkirin. Li vir ji gotinê çuyina bi tiştê ve wê, di wê temenê de wê weke ku wê were ser ziman wê mirov dikarê werênê ser ziman ku wê, bi rewşên zêhnî re wê, aliyên derûnî jî ku mirov fahmbikê wê biafirênê. Lê wê dema ku em ji tiştê herê gotinê wê, di wê temenê de wê, di awayekê ahengî de wê encamek fahmkirinê wê bi xwe re wê weke ku wê bide çêkirin. Li ser hizirkirinên îdeayên platon re wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê, piştî wê li ser têgîna gerdûnê re wê, hizirkirin wê werina meşandin. Minaq ku ez gotina rengê hildina li dest wê, di wê temenê de wê weke têgînek gelemper a gerdûnî wê li gorî wê were fahmkirin. Lê gelek reng hena û heryekê wê wê bi hebûna xwe re wê, xwediyê rengekê din ê ku mirov wê bi wê re wê, were fahmkirin bê. Her reng wê hem xwe bê û hem jî wê li gorî wê têgîna wê ew bê. Lê nominalism wê di gotinê de wê hebûna gerdûnî û ankû gelemperî wê, di wê de wê ji aliyekê ve wê redbikê û wê bi serê xwe wê, weke wê dixwezê wê bibînê û wê werênê ser ziman.

Wê dema ku em hemû rengên din wê, weke beşek ji ya rengê wê bihasibênin wê weke weke qatkên wê yên razber wê, di dîmenekê din de jî wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê bidina dîyarkirin. Ya ku wê di nava wan rengan de ku wê weke xwe dide dîyarkirin û wê, rengîniya wan bê. Di aslê xwe de wê, nominalism wê di demên wê yên dawî de wê awayekê wê weke ku wê were dîtin wê li ser temenê hebûnên teybet ên ku ew li jîyanê hena wê di rengekê de wê, bi wan re wê, dîmenekê din ên fahmkirinê wê bidedîyarkirin. Tiştê wê li wê bihizirê wê, bi wê re wê, di dîmenekê de wê, hebûnek teybet a ku ew bi darêjk û heya bê. Di wê temenê de wê mijare nominalismê wê, di rengekê de wê, têgînen weke

yên ku ew bawerîyê, mirovatîyê û hwd wê, di aslê xwe de wê, weke gotinên ku ew nayêna piştrastkirin û di dîmenekê de wê bi wê re wê, xwe di rengekê de wê, bidina dîyarkirin bin. Ku em li ser wê temenê wê gotina sokrat a weke 'ti sedem nîn ku em hebûnek bi navê mirovatîyê wê herê bikê wê hebê' û hwd re li wê bihizirê wê ev wê weke têtînek razber bê û wê di dewama wê de wê ji gotinê wê ew wê were fahmkirin ku wê, bo ku ew were herêkirin ew xwediyê hebûnek bi dîyardeyî û heyînî û hwd bê.

Di demên dawî ên serdema navîn de wê, têtîna nominalismê wê ji aliyekê din ve jî wê were nîqaşkirin. Ew jî wê di wê temenê de bê ku wê, 'têtîna bûjenên fîzîkî ku ew weke mînaqna gerdûnî bin' bê. Lê di dewama wê de wê pirsên weke gerdûn çi ya û li kû ya. Di wê temenê de wê, di dewama wê de wê, mijare dem û mekanê wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Wê demê wê, ji wê rewşa fîzîkî derbasbûnê wê, di awayekê de wê bi hizirî wê bi xwe re wê werênê li holê ku mirov li wê bihizirê. Manîyan wê dema ku wê bahsa xwûdê bikin wê, weke xwûdê di zêhnê de bê' wê di rengekê de wê, rengekê hizirkirinê wê piştre wê pêşbixin. Ev hizir wê piştre wê, di nava hizrên augustinus de jî wê dîmenekê wê ye ku mirov fahmbikê wê were dîtin. Nominalistên destpêkê de wê li ser wê temenê wê di awayekê de wê, dema ku wê mijare zêhnê wê werênina ser ziman wê bi wê re wê weke ku wê, tenê di zêhnê de wê hebê û wê dervê wê nebê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê werênina ser ziman. Lê di demên piştre ên serdema navîn de wê dema ku wê hizrên nominalismê wê werê lê hizirkirin wê hin bi hin wê were dîtin ku wê bi ber awayekê fahmkirinê ê rastîyê ve wê hin bi hin wê hizirkirinê xwe de wê bide birin. Li ser wê temenê wê têtînen weke 'rastî heya lê alem nîn a' wê hin bi hin wê di wê temenê de wê, bi zimanekê nerm wê êdî wê bidest hanîna li ser ziman wê were kirin.

Nominalisme destpêkê wê hinekî wê hizirî bê û wê weke li fahmkirina rastîya derve wê di dîmenekê de wê girtî bê, çendî ku wê, di rengekê de wê, weke ku wê ji wê peyxam jî wê bigirê. Wê, bi wê re wê, têtîn û hizirkirinek bi nîqaşî di nava gotin û rastiyê de jî wê bê û **pêşkeve**. Di nava şubjeyên gotinê de bi wan bi kûrbûnê re wê, çawa wê bigihênê li rastiyên hena wê bi wê re wê, li wê were lê hizirkirin. Di awayekê de w, çendî ku wê, di rengekê de wê, di nûansê de wê weke dij realistîkî wê, weke ji hinek alîyan ve wê, werênê ser ziman wê weke ku em di nava hizrên Williamê ackhami wê di temenekê de wê di nava gotinan de û di şubjeya wan de bi kûrbûnek bi mantiqî wê çawa wê bixwezê ku ew

bigihijê têgîna xwûdê. Li ser wê temenê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Bi têgîna nominalismê re wê têkiliya nava ziman û rastitiyê wê, di wê temenê de wê hertimî wê ji aliyekê ve wê were lêpîrsîn. Di wê temenê de w, bi gotin çî dihê ser ziman û ankû ya ku mirov wê weke 'rastiyê' wê bi gotin dikê wê, çî bê û çawa ew divê ku ew were fahmkirin wê li wê were lê hizirkirin. Lê di şewayê lis er şubjeyên gotinî re û bi wê re bi kûrbûnê re hewldana gihiştina têgîn û wateyên din jî w, dîmenekê gnostikî wê, di renekê de wê di fahmkirinê de wê, bi xwe re wê bide dîyarkirin. Li vir wê, dema ku mirov wê li wê dihizirê wê, rastîfî wê çî bê wê, di aslê xwe de wê, wê têgîna xwûdayî a ku ew weke 'rastiyê' li wê dihê hizirkirin wê weke realismekê di fahmkirinê de wê xwe di renekê de wê bide dîyarkirin.

Di mijare nominalismê û rastitiyê de wê, di aslê xwe de wê, minaq rastitiyê û realismê wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê din ê ku wê bi wê re wê, were lê hizirkirin bê. Di awayekê de wê, dema ku wê bi gotinî wê, bi hûrgûlkinê û hwd re wê were fahmkirin wê întîbayê wê, li ser temenekê bûjenî û tiştî bi hebûnî heya wê, bi xwe re wê di mejiyê mirov de wê bide çekirin. Şubjekirina wê rastiyê û bi wê re hizirkirin û bi wê re gihiştina fahmkirinê din bi şewayekê hizirkirinê wê xwe di wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Ya ku wê di nava skolatisisme serdema navîn de wê bi temenekê gnostikî a kûrbûnê wê bi xwe re wê bi têgînek şubjeyî wê biafirênê jî wê di aslê xwe de wê bi wê re wê, bide dîyarkirin. Skolatisism wê ji felsefeyekê zêdetirî wê weke şewayekê bi fêrkirinê a li ser temenekê fêrbûn û perwerdekirinê û bi wê re gihandina li sazûmanekê a bi hevdû re di levkirinê û ahengekê de bê, bi wê re wê, di renekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Lê li vir wê wre dîtin ku wê li ser temenekê sehî (in: intuitive) û aqilekê razber re wê, bi dîmenekê pêşketinê a hizirî û hizirkirinê re wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, dema ku mirov wê hewlbide ku wê di temenekê rast de wê fahmbikê wê, ji ya şenber bi ber ya razber ve wê, pêvajoyek fahmkirinê wê bi wê re wê, di temen û renekê fahmkirinê de wê bi wê re wê xwe **bide** dîyarkirin. Di aslê xwe de wê dema ku em li ser gotin û şubjeyîya wê re wê bihizirin wê berî wê weke pêvajoyek fahmkirinê ji objeyê li şubjeyê pêvajoya fahmkirin û bi gotinkirinê û di dewama wê de wê bi gotinkirina ku ew hatî kirin wê di wê de wê bi awayekê modelî wê çawa wê, çerçoveyek hizirkirinê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin wê, dîmenekê wê yê fahmkirinê wê xwe bide dîyarkirin. Di nava wê hizirkirin û bi kûrbûna wê de wê, di levkirinek mantiqî û hwd de wê bi wê re wê, bibê. Wekî din

wê, ew çerçoveya bi gotinî wê bi hizirkirina wê û di wê de wê bi kûrbûna wê re wê, weke 'modelekê' wê, di rengê hizirkirinê de wê xwe di dewama wê de wê bi çerçoveya şubjeyên levkirî de wê, were ser ziman. Di wê temenê de wê, li ser têngîn û ankû gotinên şubjeyî re wê, dikarê wê di nava hinek qatagorizeyîyan de wê bi wê bihizirê. Yên ku ew weke ji şenberîyek objeyî a tişta heyî ku mirov bi wê bihizirê û ya din a ku mirov wê, di wê temenê de wê bi rewşa afirandî re wê li wê bihizirê bê. Darek wê weke objeyekê wê hebê. Lê xwarinek wê, weke têngînek çêker a bi gotinkirî bê. Wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, mijare kûrbûnê wê bi ji hev derhanînê a wan di hevde hebûnên bi têngîn bi gotinkirin û fahmkirina wan re wê, bi wê re wê, di rengê de wê weke ku mirov wê, dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Bêgûman wê dema ku wê gotin wê tişteke wê bîne ser ziman wê realiteyekê wê bi wê re wê, weke ku wê werênê ser ziman. Di gotinê de û di morfolojiya wê de wê, karibê realism û rastîti hinekî rewşên cihê jî bi xwe re bi watebikin. Realism di temenekê levkirî e mantiqî de jî wê karibê xwe bigihîne dîmenekê fahmkirinê di çerçoveya wê fahmkirinê. Rastîti wê, bi objeya heyî re wê karibê bi heman rengê were fahmkirin. Lê li vir wê, di wê temenê de wê, dema ku mirov ji kijan aliyê ve li wê binerê wê, di têngîna wê gotinê û wê weke tişteke ku ew heya û ankû mirov dikarê wê bi wê hebûnê wê wê werênê ser ziman wê xwe di mejî de wê bide şaq dan. Ev wê, di rengê de wê weke rewşên şubjektîwîsmê ên ku ew li ser kirinê re wê bi têngînek hebûnî/bûyînê re wê, di rengê de wê, xwe bide dîyarkirin.

Li vir wê di aslê xwe de wê dema ku mirov wê, hinekî din li wê bihizirê wê, tîkiliya hişmendiyê wê, weke ya ku mirov wê dikê û dibê bê. Tiştên ku mirov wê bi rêya sehên xwe digirê wê, bi sazûmanîya wan a di fahmkirinê de wê, li ser wê temenê wê bi rewşî weke adîlinek heyînî wê a li ser temenekê objeyî bi şubjeyî ku wê were fahmkirin bê. Li vir wê, dema ku mirov wê di nava wê de bi tîkiliya gotin û rastîtiyê ku mirov wê li wê dihizirê wê di dîmenekê hesan de wê ya ku ew xwe li hişê mirov dide wê weke temenekê objektîw bê.

Tabî li vir wê dema ku em tişta bi gotinkirin û ankû bi gotina kirina rewşan li wê dihizirin wê di aslê xwe de wê, bi zêdeyî wê, rewşek razber û komplika wê di wê çerçoveyê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Rewşên weke yê hiskirin, hêst, hişmendî, zanîn û hwd wê, weke çend ji wan aliyên ku mirov dikarê di dewama wê de bi wan li wê bihizirê bê. Di dîmenekê de wê weke ya ku mirov wê bi razberî dihizirê wê weke 'ya ku

mirov wê xiyaldikê' wê, di dîmenê ku ew dihê dîtin de wê, ji aliyekê ve wê bi têtînek bi darêjkî ku wê taqabûlî heyînek û ankû awayekê heyîn ku wê ji wê re bibê peyxam û hwd wê bi wê re wê, were ser ziman.

Mirov di nava jîyane xwe de wê, dema ku wê dijî wê gelek rewşan wê bijî, bêhnîkê, tahmbîkê, dengbîkê û wê, weke wan wê gelek rewşan wê bijî. Ev di heman awayê de wê weke rewşên ku wê, mirov karibê wan rêyên girtinê jî şîrovebîkê û werênê ser ziman bê. Lê ew her girtin bi darêjk û gotinkirina wê weke aliyekê wê yê giring û teybet bê ku mirov wê, dikarê wê di rengekê de fahmbîkê bê. Di nava wê de wê, rêyên weke aqılmeşandinê û hwd wê, rêyên bi awakirin, levkîrin û hwd wê bi wê re wê, bibê. Di aslê xwe de wê ev alî û gelek aliyên din ên weke wan di nava wê têtînek de wê, karibê li ser temenekê rasyonali wê bi wan wê were lê hizirkirin. Di nava gotin û rastitiyê de wê, bi wan têtînan wê dema ku wê li fahmkirinekê wê, li ser temenekê rasyonal hewldana gihiştina wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê fahmbîkê bê. Di aslê xwe de wê, di wê çerçoveyê de ya ku ew dihê dîtin wê ji aliyekê din ve jî wê ew bê ku wê, li ser temenekê razber re wê bi wê re wê, li wê were lê **hizirkirin** bê. ...

Di têtînek de kifşkirina têtînek wê, weke aliyekê din ê ku wê mirov karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Minaq wê dema ku mirov wê bahsa têtîna avê bikê wê demê wê di dewama wê de wê weke kirdeyek di wê de vêşarî 'av vewartin', 'avdan' û hwd wê, weke aliyê ku wê mirov wê bi wê re wê karibê bi wê re wê kifşbîkê û wê werênê ser ziman bê. Ev wê, weke rewşna ku wê bi wê re wê karibê ji têtînek bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku em gotinên weke 'av vewartin', 'avdan' û hwd, li wan bihizirin wê di wê rengê de wê ji wan derhanîn li ser aliyên fonksiyonî û hwd re wê, karibê were dîtin. Ev wê, bi xwe re wê, çerçoveyek bi gotinê a di wê de wê bi şubjeyên wê re bi kûrbûnê re ku wê karibê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê jî bê.

Di dewama wê de wê mijare aqılmeşandinê wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê, weke aliyekê ku mirov wê, bi wê re wê li wê bihizirê û wê, werênê ser ziman. Her tiştê ku me ew kifşkir wê bi xwe re wê, çerçoveyek têtînek a ku em bi wê re di nava kombinyonekê de wan kifşbîkin wê, xwe di rengekê de wê, bide dîyarkirin. Minaq wê avdan wê li çî bibê wê, çerçoveyek berfireh wê karibê bide me. Bi heman rengê 'av vewartin' wê, di wê de wê, zindiyek ku ew divexwe û hwd wê, were derhanîn. Aliyekê din ê giring ê vê şewayê fahmkirinê wê, li ser gotinê re

wê, bi temenekê objeyî û kombinasyoniya wê re wê bi şbjekirin û ankû gihîştina wan şbjeyan re wê, di rengekê de wê, temen û çerçoveyekê hizirkirinê wê bi me. Sînore derkkirinên me wê, hinekî wê bi çerçoveyên me yê fahmkirin, azmûn û hwd re wê, di rengekê de wê weke ku wê bi sînor bin. Lê azmûn wê, di wê temenê de wê ya ku ew hatî kirin wê di wê de wê sînore levkîrinê û bi wê lêevkîrinê ji wê derhanîne jî wê weke ku mirov di wê çerçoveyê de wê kifşdikê wê di wê de wê nebê.

Li vir wê aliyekê din wê li vir wê xwe dîsa wê di mejiyê me de wê, bide dîyarkirin. Ew jî wê mijare realiteyê û ankû rastîyê bê. Wê, di wê temenê de wê, çendî ku wê gihîştinên bi gotinkirinên ku wê bîn kirin wê bibin jî lê wê, di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê, ji objeyê gihîştina şbjeyê wê, vajî wê dîmenek wê xwe li ser heman şewayê wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Li vir wê mijare realiteyê wê, di nava wê de wê, li ser wê temenê û rewşa heyî û ku mirov wê dikarê wê derkbikê û ankû wê biafirênê re wê bibê. Her tiştê ku ew bû, hat afirandin û ankû mirov dikarê wê derkbikê wê bi xwe re wê, xwediyê çerçoveyek realiteyî bê. Di wê temenê de wê, realite wê ya heyî de û bi wê re wê, hebê û wê, karibê were azmûnkirin û **fahmkirin**.

Di wê çerçoveyê de wê, hin bi hin ku wê bi wê re wê têzanînek wê bibê wê, rastî çî bê û wî çawa wê fahmbikê wê bi wê re wê bidest hizirkirin û tefkirinan wê bikê. Ev wê, bi demê re wê, di temenekê teybetî de wê, weke bi gelek bi gotinan re wê, gelek têgîn ku wê hebin û ew hebûn wê çawa wê, karibin werina fahmkirin wê, êdî wê li ser wan wê were lê hizirkirin. Mînaq wê dema ku em li gorî wê bihizirin wê çendî ku wê bahsa zanîne û gelemperî û ankû gerdûniya wê were kirin jî lê wê, bi wê re wê, gotina gerdûniyê wê weke gotinek bêbingeh wê li gorî wê bimênê. Gelek gotinên zanîne wê hebin û wê ew her yekê wê li gorî wê bi xwe û rastiyên xwe re ew werina fahmkirin.

Li vir di aslê xwe de wê li ser wê temenê bi gotinî wê bi hizirkirina wê ku wî di dîmen de wê, weke dîmenekê bi nakok jî wê karibê xwe bide berçav a nominalismê wê bi gotina 'nominalism ji aliyê têgînek metafîzîkî ve wê were motivekirin' jî wê, di wê rengê de wê werê ser ziman. Li ser temenekê ku wê her tişt wê bi gotinîya wê re ya di mejî de bê wê, demê wê her gotin wê bi wê rengê wê çawa wê, bi hev re wê, hebin û têkiliyek wan wê hebê wê, ew wê di çerçoveya wan de wê weke aliyekê wan ê din wê bimênê ku mirov wê fahmbikê bê. Têgîna nominalismê wê bi demê re wê li ser temenekê mantiqî re wê hin bi hin wê weke ku wê piştire wê bi awayekê matematîkî wê rengê wê yê

pêşketinê wê were dîtin wê, hin bi hin wê pêşkeve. Di mijare elementên matematikê û her wusa bûjenên wê de ku wê dema ku mirov li wê bihizirê wê, di aslê xwe de wê, di wê warê de wê dîmenekê fahmkirinê wê bidine me.

Li ser wê temenê bûjenên razber ên matematikê ku wê were bi gotinkirin wê di wê warê de wê di aslê xwe de wê têgînekê wê bi xwe re wê bide me. Di aslê xwe de wê, têgîna nominalist a matematikê wê dîmenekê gnostikî wê bi xwe re wê weke ku mirov bi wê re wê dikarê wê fahmbikê wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê li ser têgînan re wê li şûna bi girêdana bi bûjenan re wê bimeşê û wê werênê ser ziman. Weki din teoriyek û ankû têgînek ku ew formulekirina wê û bi wê re wê bi wê gihiştina têgînekê û di dewama wê de wê, piştî wê dúbare wê bi wê jinûve bi formulekirin û bi wê re bi berdeyamî gihiştina hizirkirinên nû re wê, xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê piştî wê weke ku wê were dîtin wê, beremberê têgîna platonismê a matematikê wê ya nominalismê wê derkeve li pêş. Li gorî platonismê wê, bûjenên matematikê wê hebin û wê razber bin. Di feze û demê de wê cih negirin. Bi me re têkiliyek û ankû girêdanek bi sedemî nîn a. Lê li gorî nominalismê wê bûjenên metamatikê wê nebin. Li ser wê temenê wê, bi negirêdanekê wê şîrovekirin wê, weke di çerçoveya têgîne nominalistî de wê were kirin bê. Wê dema ku em li ser çerçoveya têgîna matematika nominalismê bihizirê wê, di awayekê de wê li ser temenekê xiyalkirina sehî, pêşxistina modelan û hwd re wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Ku em wê di wê temenê de wê bi gotin bikin wê di awayekê motivekirinê û ankû motivebûyinê de wê, karibê wê çerçoveya wê ya hizirkirinê a di wê warê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di destpêka sedsale 20an û pê de wê li ser metamatika nominalist wê nîqaş wê di temenekê avakariyê de wê bibin û wê bi wê re wê, hinek hizirkirin wê werina ser ziman. Di wê warê de wê hizrên zane û kesên weke Nelson Goodman wê di awayekê teybet de wê derkevina li pêş. Li ser wê temenê wê Nelson Goodman ku ew hizrên xwe dihênê ser ziman wê li ser wê mantiqê matematika nominalist re wê, gotinên weke 'metamatik divê ku ew dev ji koma berdê' û hwd re wê, di dewama wê de wê di wê temenê de wê hizrên xwe wê werênê ser ziman. Têgînen Nelson Goodman ên mereolojikî wê, di wê warê de wê li ser temenê di çerçoveya tamîtiyê de qatk û qatk di çerçoveya tamîtiyê de ku ew werina

lêkolinkirin wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Li ser temenekê mantiqî ku ew têkiliya wan bi hev re dênê wê, bi wê re wê, li wê bihizirê. Mereoloji wê di aslê xwe de wê, weke têtînek metafîzîkî û felsefeya wê bê. Di wê temenê de wê, çerçoveyek hizirkirinê re wê, Nelson Goodman wê bi wê re wê hizrên xwe wê bixwezê ku ew werênê ser ziman.

Hizrên Nelson Goodman wê bi tememî wê ji aliyê girêdanên ontolojîkî ve wê werina dîtin. Di wê dema ku wê Goodman wê hizrên xwe wê, di wê temenê de wê werênê ser ziman wê li ser matematikê wê pirr zêde wê hizirkirin wê bi modelî wê werina kirin. Ew wê, di wê temenê de wê, dema ku ew hizrên xwe dihênê ser ziman wê, li ser temenekê mantiqî û girêdanên mantiqî re wê, bi wê re wê werênê ser ziman. Bandûra hizrên Goodman di matematikê de wê di çerçoveya têtîna wî ya nominalist a matematîkî de wê li pêşketina pirr-nûqteyîyan û hwd re wê, xwe di dîmenekê de wê bi wê r ewê bide dîyarkirin. Nomînalîsma matematîkî wê, xwedîyê regekî antî-realîsmê ye li ser têtînen razber bê. Ev mijarek ji pirsgirêka kevneşopîya nomînalîsmê ya di derbarê gerdûnê de serbixwe ya. Gerdûnî, li gorî karhanîna gelemperî, tiştê e ku dikare ji hêla pêkhatayên cihê ve were nimûne kirin. Ji ber ku bûjenên razber ne mekanî û ne jî demkî ne, nikarin werin destnîşan kirin. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare koman weke di matematikê de wê bi minaqkirin. Di hundirê her komê de wê gelek bûjenên wê yên ku ew dikarin werina bi minaqkirin. Lê kom bixwe weke ku ew ne hatî bi minaqkirin wê, endamên wê weke ku wê cihê bin û komên ku ew derdikevin li holê ku ew ne weke wê bin wê, ew wê, minaqkirin wê weke di din dîmenekê sergirtî de jî wê karibî bimênê.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, weke ku em dikarin ji gelek aliyan ve bi temenê pirsgirêkên epistemolojîkî, ontolojîkî, bi yek awayîya semantikî, pîretizekirina wê û hwd re wê, di heman awayê de wê, bi têtîna nominalîsmê re jî wê xwe di regekê de wê karibin bidina dîyarkirin. Li vir hemû pirsgirêk wê ew hêtê realîsmê ku ew li dijî wê na wê werin û li wê bialiqin.

Li ser wê temenê ku wê weke bi bûjenê ve negirêdayî wê bo nominalîstan wê hindikî weke ku wê bibê bi pirsgirêk lê wê ji aliyê pîretizebûyîna wê ya di jîyanê de û bûyîna wê ya weke temenekê fahmkirinê wê ji wê aliyê ve wê beremberê wê, xwe li ser wê re wê, di wê temenê de wê bide diyarkirin.

Di serdema navîn de wê mijare felsefeyê wê, di aslê xwe de wê li ser têtînen weke yên nominalismê re wê, bi zêdeyî wê, pêşkeve. Lê wê di wê temenê de wê, ev pêşketin wê, aliyna wan ên din jî wê hebin ku mirov di wê temenê de wan bi wan fahmbikê. Minaq wê di wê rengê de wê, li ser mijarên felsefeyî ên weke gerdûnê û ankû ditbariyê û hwd wê bi wê re wê, di wê rengê de wê, hizirkirinên li wan re wê, ji aliyekê ve wê temenê wan hizirkirinan û pêşketina wan jî wê biafirênin. Minaq wê, mijare zanîna dîtbar û ya ne dîtbar ku wê di wê temenê de wê, were lê hizirkirin wê dema ku wê, platon û zaneyên weke wî wê zanîna ne dîtbar wê, bi teorizebikin û wê di renekê de wê werênina ser ziman wê di dewama wê de wê, êdfî wê, ev zanîn wê çî û çawa bê wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Di aslê xwe de wê, hertimî wê mijare fahmkirinê wê di wê temenê de wê, di renekê de wê, di awayekê de wê, bi zêdeyî wê li ser zanîne re wê, xwe weke mijarek giring wê di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Di demên serdema navîn de wê, mijarên ontolojikî, fenomenolojikî û her wusa ên di wê temenê de ên li ser esasê têtînen weke metafîzîkê û hwd wê, bi zêdeyî wê, pêşkevin û wê bi wan re wê were lê hizirkirin.

Metafîzîk wê, di awayekê de wê, bi xwezayî wê çerçoveyek hizirkirina aqilê ku ew ne weke aqilê dîtbarî wê were ser ziman wê bibê û wê, pêşkeve. Wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Mijarên weke metafîzîkê wê, di wê temenê de wê, li ser temenekê wê di wê çerçoveya aqilî de bi kûrbûnê re wê, di renekê de wê bi zêdeyî wê, bina mijare hizirkirinê. Di têtînen weke nominalismê de jî wê, di wê temenê de wê çawa wê bi temenekê wê were fahmkirin wê di dewama wê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Mijare felsefeyê, têtîha gotinan û ankû kirpendina wan û hwd wê, dema ku wê bi wan wê were lê hizirkirin wê ji aliyekê ve wê weke encama renekê din ê fahmkirinê bê. Ew jî wê di wê temenê de wê dikarê wê fahmbikê ku wê, çawa wê, rewşên ku ew di nava jîyanê de hena wê mirov wê bi aqilê xwe re wê ji wan re wê hizirkirinekê wê werênê û wê, di wê çerçoveyê de wê rewşên jîyanî wê werênê ser ziman wê hinekî jî wê bi wê ve wê girêdayî bin ku mirov wan fahmbikê bê. Di wê temenê de wê, mijarên weke yên bi ziman fahmkirinê salixkirinên me û hwd wê di wê temenê de wê, di renekê de wê, bi wan wê were lê hizirkirin. Di gotinê de wê, dema ku mirov wê bi aqilê xwe de wê bixwezê wê kirinekê û ankû tiştêkê wê kifşbikê wê bi wê re wê, piştê wê di temenekê ontolojikî de wê ew kirin û hwd wê, çawa wê, pêwîst bê ku ew were

fahmkirin û ankû mirov wê li ser çi temenê wê di rengê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê, bi wê re wê karibê li wê were lê hizirkirin. Mijare hebûnê ku ew heya wê, çi bê û çawa bê û ber çi wê hebê ku wê weke metafîzîkvanên serdema navîn wê bipirsin û wê li bersivên wan wê lêbigirin wê di wê temenê de wê, weke aliyna ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, mijare fahmkirin wê di wê warê de wê, aliyekê wê yê ku me, li jor kirpend wê dûbare wê werênina ser ziman û bi wê hinekî din wê bi wê bihizirê. Minaq wê dema ku wê zaneyên weke platon wê bahsa zanîna dîtbar û ya nedîtbar wê bikin wê, di wê temenê de wê êdî wê zanîna ne dîtbar ku ew hebê wê çawa wê hebê wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di serdemên navîn de wê di wê temenê de wê, bi gotinkirina têngîhên weke 'zanîna pîroz', 'aqilê wahiyê' û hwd wê, di wê temenê de wê weke têngîna ku wê bi wan wê were lê hizirkirin û wê were hanîn li ser ziman bê. Ev zanîn wê, di wê temenê de wê weke zanînek ku mirov wê, bi wê re wê nepeniyên zanîne wê weke kifşbikê û ankû wê bigihijê li wan wê li lê wê were nerîn û wê were fahmkirin.

Di nava zanîne de wê, di temenekê mantiqî de wê di demên serdema navîn de wê bi wê re wê êdî wê were lê hizirkirin û wê were fahmkirin. Di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê zanîn wê, rewşên ku ew kifşdikê wê di wê temenê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê. Li ser wê temenê wê dema ku mirov wê di têngînen weke nominalismê dinerê wê mijarên wê di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin. Minaq mijare rengan, çînîkirnan û hwd wê bi wê re wê, di rengê de wê derkevê li pêş. Ku em xwediyê gogek sor bin û em bigihijina sêvek zor wê, goga sor û sêva sor wê, xwediyê xosletên şibîna hev a bi soritiya hev re bin. Yan jî em li ser cûrebûnê re wê, dikarê wê bi wê re wê werênina ser ziman. Pisikek ku ew bi kesekê re û piştê kesekê din bi pisikekê were cem wî kesî wê hingî wê du mirov wê bi du pisikan wê biîbn. Wê demê wê, herdû pisik wê weke pisik wê hebin. Wê xosletê cûreyê pisika pêşî wê weke ku di ya dawî de wê hebê wê bi heman rengî wê xosletê psika dawî jî wê weke ya di ya pêşî de wê dîyar bê. Herdû pisik bin. Di nava xwezayê de wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê mijare em dikarin minaqe cûreyên zindîyan û hwd wê werênina ser ziman.

Ev têngîn wê di awayekê de wê, dema ku mirov wê li wê dihizirê wê, weke di rengê de wê, têngîna qatagorizekirina aristo ku wî li ser hebûnên cihê re ew dihênê ser ziman re wê di wê temenê de wê, werênê

ser ziman. Di awayekê de wê ew têngînên weke ku me bi pisikê re hanî ser ziman wê di demên piştre wê bi têngînên ku wê di wê çerçoveyê de wê di demên hemdem de wê werina pêşxistin re wê were ser ziman. Lê di aslê xwe de wê, dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re w, di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê ev têngîn wê, piştre wê, di awayekê de wê, di çerçoveya mantiqê û ji hev derhanînê ku wê di demêmn hemdem de wê bê kirin wê ji aliyekê ve wê ev rê li pêşîya pêşketina wê jî wê vekê. Di wê rewşê de wê wê rengê mantiqî ê ku wê weke ku wê were hizirkirin û wê bi matematikî jî wê werênê ser ziman wê, dikarê wê di rengekê de wê weke ji têngihên nominalismê wê gihandina wê rengê pêşxistina mantiqê jî wê di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman.

Di rewşa têngîna nominalisma şibînê de wê, di wê temenê de ku mirov wê hinekî wê di çerçoveya wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê wê, şibînê wê di temenekê xosletî de wê bi wê re wê, werênê ser ziman. Piştre wê di demên hemdem de wê, kesên weke Dawid Armstrong û hwd wê ji wê têngîna şibînê wê bixwezin têngînek metafizîkî wê, derhênin ku wê bi wê çawa wê nominalism wê li rewşên gerdûnî û ankû gerdûnan wê binerê wê bi wê fahmbikin. Lê di dewama wê de wê weke ku wê were ser ziman wê di temenekê rêgezî de wê, vegotin û hanînên ser ziman wê, di rengekê de wê, di aslê xwe de wê, rêgezna gerdûnî wê di rengekê de wê newina ser ziman. Nominalism wê di aslê xwe de wê, dema ku wê li têngînek argûmanî wê bihizirê wê li ser temenê semantikî û epistemolojikî wê, di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Li vir mijarê dikarê wê ji aliyê têngîna **nominalisma şibînê** ve wê dikarê wê hinekî li wê bihizirê. Şibîna li hev wê were îî wateyê? Yan jî wê, di rengekê de wê, çawa dikarê wê werênê ser ziman? Di wê temenê de wê, wê têngîna şibînê wê, di rengekê de wê, dîtbar û ahengbar bê. Lê wê, di wê temenê de wê, dema ku wê du tişt wê li gorî wê hebê wê, weke du yan wê hebê û wan weke duyan wan fahmbikê û wê werênê ser ziman. Li vir wê, di wê temenê de wê, dema ku wê li dijî têngîna **şibînê** a nominalist wê were lê hizkrkirin wê weke ku wê Bartnard Russell wê bi rexnegirtina li berkeley re wê danîşandina pozisyona xwe bi rengê weke têngîna îdeayên platonîkî ve wê, di wê temenê de wê, bixwezê ku ew wê, werênê ser ziman û wê, ji aliyê xwe ve bide fahmkirin.

Di wê çerçoveyê de wê argûmana russell a ku ew li dijî nominalismê dihênê ser ziman wê, di wê temenê de bê ku 'em minaq çendî rengên şîn jî ku em cûda û cûda pênasebikin jî lê dîsa di hanîna li rex hev de wê, şibandinek wan wê hebê bê' re wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê

wê têngîna şîbînê wê di çerçoveya têngînek gelemperî û ankû gerdûnî de wê, pênasê û şîrove bikê û wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê têngîna platon a îdeayên wê di wê temenê de wê ji aliyekê ve ku wê bide biriqandin Russell wê dixwezê wê weke çerçoveyek hizirkirinê wê werênê ser ziman. Di heman rengê de wê, di dewama wê de ku wê weke Russell wê bi hizirê wê, Dawid Armstrong ku ew jî wê, hema bêja wê weke russell û wê rengê hizirkirina wî wê bi hizirê û wê werênê ser ziman wê, di wê temenê de wê, bibê xwediyê têngînekê di derbarê wê têngîna şîbênê di wê warê de. Ew jî wê werênê ser ziman ku wê, dema ku em minaq 'şeş bûjenên cihê ên şîn hebûna wan wê, her bûjen wê bi xwe re wê, şîna gerdûnî wê bi minaq bikê' re wê werênê ser ziman. Armstrong wê di dewama wê de ku ew li ser têngîna gerdûnan re bi wê dihizirê wê werênê ser ziman ku wê 'her şîna gerdûnî wê wê, di her bûjena şîn de wê, xwediyê hebûnekê bê.' Di dewama wê de wê, minaq beqa kesk û rûpela kesk wê bi wê re wê bide. Weke ku wê werênê ser ziman ku ew, 'herdû jî ku ew di heman rengê de bin wê demê wê weke yek û heman hebûnê bê' re wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê, di renekê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di mijara têngîna gerdûnî û negerdûnîyê de wê di aslê xwe de wê pêwîst bê ku mirov wê, di wê temenê de wê gotinekê di dewama wê de wê bibêjê bê. Li vir wê mijare tam û qatkê wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê, li wê bihizirê bê. Qatk wê, di renekê de wê, dema ku mirov li wê dihizirê wê çendî ku wê di çerçoveya hebûna giştî de wê weke 'qatekê' jî bê lê wê, di aslê xwe de wê, weke tamiyekê bi xwe re jî bê. Wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, dikarê wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, di minaqe beq û pela kesk de em dikarin wê li ser wê re wê di renekê de wê, werênê ser ziman. Bêgûman wê, herdû jî wê şîn bin lê wê herdû ne heman hebûn bin. Di wê temenê de wê, di serî de wê di rewş û awayekê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, beq jî û pel jî wê bi xosletên xwe yên cihê re wê hebûnna cihê bin. Di wê rengê de wê, di awayekê de wê, di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare rengê kesk wê weke fenomenek hevbeş wê, di wê temenê de wê, bimênê. Wê dema ku em di wê temenê de wê weke hevdûkirinê wê di wê temenê de wê bikin wê, di renekê de wê, ji aliyekê ve wê ew întîba wê, bi weke ji nedîtî ve hartina xosletên wê weke ku wê bi wê re wê bibê wê minaqekê wê bi xwe re wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Ber vê yekê em dikarin wê di wê temenê de wê bi wê re wê, werênina ser ziman ku wê, rewşên hevbeş wê, di temenekê xosletî de wê, di wê rengê

de wê, di hevbeşîyekê de wê, karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê, dema ku em têngîna hebûnên gerdûnî ên ku wê di wê temenê de wê li wê bihizirin wê, di wê temenê de wê, hebûna gerdûnî wê salixkirina wê ne hesan bê. Di aslê xwe de wê, salixkirin ji wê re hanîn jî wê, di awayekê û dîmenekê de wê weke ku wê zêde ne bê. Ber ku wê, di wê temenê de wê, ew hebûn wê, di xwe de wê, weke gelek bê û wê, di wê gelekîyê de wê, her yeka ku wê weke encamê wê gelekîyê wê bi serê xwe wê, bi wê re wê, weke xosletekê ku ew bi wê were salixkirin bê. Di wê temenê de wê bi wê re wê, ev wê, bi wê re wê, xwe bide dîyarkirin. Lê xosletê wê yê tiştê bi hebûnî ku wê di wê rengê de wê bi wê bihizirê wê, dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê, mijare hebûna gerdûnî wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, her çendî ku ew were salixkirin jî wê piştî wê her salixkirina ku ew hat kirin wê weke ku wê bê nesalixkirî wê bimênê li holê wê dîmenekê di nava hişê mirov de wê xwe bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê karibê bide dîyarkirin. Di wê hebûna gerdûnî de wê, di wê temenê de wê, dema ku mirov li wê dihizirê wê, pênasenekirina wê ji aliyekê ve wê her endamên wê yên bi gelekîya wê re ku wê werina salixkirin wê di awayekê de wê weke salixkirinek wê bimênê. Lê wê ew salixkirin wê, hertimî wê weke kevirê nava ava keviyê wê hertimî û demî wê xwe bikêşênê li binî. Wê li ser rû wê nemênê ku ew weke salixkirinek giştî wê di wê çerçoveyek giştî de wê fahmbikê.

Di wê warê de wê, dema ku mirov li wê rewşa salixkirina rewşên hebûnên gerdûnî û salixkirina wan bihizirê wê, hingî wê, ji aliyekê ve wê fahmbikê ku wê, nominalist wê ber çî zêdeyî wê li ser çerçoveya gotinê û salixkirina wê re wê bi sînor wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirin. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê dîtbar, heyî û ku ew karibê were salixkirin û pênasekirin bê.

Di wê warê de wê, di demên serdema navîn de wê mijare fahmkirina hebûnên gerdûnî û her wusa hebûnên ne giştî û ankû ne gerdûnî wê di wê temenê de wê çawa wê werina fahmkirin wê, bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Daristanek ku wê bi darên di hundurê wê de wê were dîtin û wê çerçoveyek daristanî wê biafirênê wê, her dara wê weke awayekî hebûnî û ku ew karê were salixkirin û hwd re wê pênasebikê. Wê di wê temenê de wê, daristan wê nav û temenê xwe yê wateyî ê morfolojikî wê ji temen û koka darê wê bigirê. Wê di wê temenê de wê şibîn wê hinek jî wê têngnek kokî jî wê di wê temenê de wê, weke ku wê bihawênê lê wê

ne bi hemû rewşê ku wê karibê wê were fahmkirin wê bi wê re wê, di rengê de wê, bibê temenekê fahmkirinê. Minaq di rengên weke darê de wê, ew di wê temenê de wê karibê têngîna kokê wê li wê bihizirê. Lê di ya beq û pela kesk de ku ew çendî herdû kesk jî bin wê mirov nikaribê wê di wê temenê de wê bi wê rengê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Weki din wê yek wê weke zindiyekê bê û ya din wê weke şînayîyekê bê.

Lê li vir wê di aslê xwe de wê, ev rewşa gerdûnan wê di xwe de wê pîrsgirêkek fahmkirinê jî wê ji aliyekê ve wê weke ku wê bihawênê. Di wê temenê de wê weke ku me li jor hanî ser ziman wê her bûjen wê xwediyê awayê xwe, rengê xwe yê darêjkî û gelek xosletên xwe yên di wê temenê de bê. Wê di wê rengê de wê, ev wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê, dikarê wê di wê rewşê de wê hinekî wê li wê bihizirê bê. Lê di aslê xwe de wê, di awayekê de wê, ti tişt wê weke xwe nemênê. Wê di wê temenê de wê, di rengê ontolojikî ê awayî ku ew pêşdikeve de wê, di wê rengê de wê dîmenekê wê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê Russell û armstrong dide dîyarkirin wê werênê li berçav û ev jî wê di awayekê de wê, xwe di temenekê metafîzîkî de wê, di dîmenekê de wê bide dîyarkirin ku mirov wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê, dema ku em li ser hebûnek bûjenî de wê li wê bihizirê wê xosletên wê û awayê wê, di wê temenê de wê ahengekê dîtbarî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ev wê, di temenekê mantiqî de wê dema ku em li ser hebûnê û ankû tiştê bihizirin wê, di wê temenê de wê hev tememkirinê wê bi wê re wê dikarê wê li wê bihizirê. Mirovek wê xwedî ling, dest, çav û hwd bê. Ev wê, di çerçoveya wê mirovê de wê biqasî ku wê di temenekê funksiyonî de wê xwediyê temen û çerçoveyek fahmkirinê bê wê her wusa wê bi serê xwe jî wê di rengê de wê bi xosletî wê karibê wê fahmbikê. Di nava têtîliya tam û qatkê a bi hev re de wê, di dîmenekê dîtbar ê ontolojikî de wê, têtîhiştînekê bide me. Wê dema ku em li wê temenê wê di hizirin wê, têtîgîna 'awayê ontolojikî' a husserl ew bi qatk û kêtîkan û hwd re wê li wê bihizirê re wê, rengê fahmkirin di çerçoveya têtînek metafîzîkî de wê bi xwe re wê bide mirov. Di minaq demê û kêtîkên demê û ankû bûjenên şenber û yên razber de wê, dikarê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê dema ku em wê di nava têtînek demî de wê li wê bihizirê ku em di kêtîkan kêtîka demî de wê, li wê bihizirê dîtînek demkî wê bi xwe re wê bide me. Ji aliyê din ve jî wê rewşa bûyan û bûyanin bê. Ku mirov wê dema ku wê li wê di hizirê wê weke kêtîyek demê bê wê, di awayekê de wê, têtînek û rengê fahmkirinê wê bi xwe re wê bide mirov bê. Ev wê, di wê temenê de wê,

di rewşa bûyinê û nirxbûna wê de jî wê wusa bê. Ti nirxbûn wê bi serê xwe wê weke ku wê nebê. Wê bi wê re wê hertimî wê weke ku wê mihtacê hebûnek din wê hebê. Minaq em avê bidin ku ew weke hebûnekê wê hebê. Lê nirxîyekê ku em bi germbûnê û ankû cemidînê re wê bidinê wê, di wê rewşê de wê, bigihijê li lê. Di dewama wê de wê, di dewama wê de wê, germbûn wê bi xwe wê, weke ku wê, ne xwediyê rengê bê. Lê wê bi bûjena ku ew germdikê re wê ew wê, kombinasiona ku ew bi wê pîvan û rêjeya germê û hwd re ew çêbikê re wê, di rengekê de wê weke ku wê ew wê bi xwe re wê biafirênê bê.

Di nava têtînek morfolojikî de wê, li ser têtîna wateyê de wê, dema ku mirov wê bi wê re wê li wê dihizirê wê, dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê, pêşketina têtîna awayê bi zanînê û hwd re wê, di wê temenê de wê, dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Minaq em dikarin wê bi gotinek ku wê çawa wê rewşa tevgerên çengî wê bide dîyarkiriin re wê werênina ser ziman. Minaq wê dema ku wê dest li deverê keve û wê, reş bibê û ankû wê bi warimê wê, bi wê re wê, rewşên weke ku ew bi gotinî wê bi wê re wê pêşkevin wê di dîmenekê de wê bi wê re wê xwe bidina dîyarkirin. Ev wê, rewşên bi gotinî ên lê zêdebûnê bin di awayê wê yê pêşketinê/lêzêdebûnê de.

Di awayekê ontolojikî de wê, dema ku em li ser dest û ankû gotina tevgera dest bihizirin wê, di temenekê çînkirinê de wê gotina 'hebûna dest' wê, bide dîyarkirin. Di awayekê de wê, li ser wê temenê wê weke ku em bi têtînen onolojikî ve wê dibînê ku wê li awayên tevger, reng û nirxîtiya wê re wê, li wê bihizirê û wê bi wê re wê, li temenê pêşxistinê û ankû berfirehiya bi têtîna zanînê a bi wê re wê li wê bihizirê. Awayê ontolojikî wê weke temenekê li ser wê bi hêzkirinê bê. Weki din wê têtîliya nava zanîna wê a hiyararşikî, bingih, rêgez û gotinên wê di wê temenê de wê, bi wê re wê weke aliyekên din ên afrîner ku mirov li wan bihizirê bê.

Li vir di aslê xwe de wê, di mijare têtîna nominalismê de wê, weke ku wê di demên hemdem de wê bi têtîna husserl a 'teoriya keltîyan' ku mirov dikarê wê li wê bihizirê wê dîmenekê wê bi xwe re wê bide me. Dem wê, dema ku mirov wê bi hebûna bûjenê a tiştê û fizikîya wê re wê li wê dihizirê wê, di dîmenekê de wê, weke ku ew dervî demê bê wê têtînekê wê bide me. Lê di aslê xwe de wê ew hebûna wê ya heyî jî ku ew çendî mazin û piçûk jî bê wê li gorî wê çerçoveya xwe û wê demek wê ya bingihînê wê hebê. Wê di wê temenê de wê, ew çerçoveya wê ya demî wê, bi wê re wê, li wê bihizirê. Wekî din wê aliyê wê yê din ê bi

demê re wê direjîya wê ya hebûnê a bi mayindabûnê û hwd jî wê weke pêvajoyek demî a bi direjeyîyê re ku mirov wê dikarê wê werênê ser zimanê. Wê dema ku em li ser awayekê afrîner a hebûnê bi morfolojîkî wê bi wê bihizirê wê, ji wê minaqê wê baştir wê zêde minaq nebin ku mirov wê li wê bihizirê.

Di aslê xwe de wê, dem wê di wê de wê hebûna tiştê wê, di wê temenê de wê hem bi aliyê hebûna wê re û hem jî wê aliyê temen direjîyîya wê re wê di temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman. Her tişt û hebûn wê di demê de wê xwediyê dîrokek xwe ya li gorî hebûna xwe dirêj û ankû kort bê. Ev wê, di wê temenê de wê, dema wê ya afrîner a di demê de bê.

Di wê temenê de wê, têgîna demê a bi wê pêvajoya hebûnê re ku mirov wê li wê dihizirê wê, di wê de wê, pêvajoyên gûharîna wê hebûnê jî wê di wê de wê hebin. Wê her kêlik û ankû kêliyên wê demê wê li gorî wê gûharînê wê karibin cihêtiyekê bi awayî û ankû rengînî jî bi xwe re bidina dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, minaq wê, dema ku em bacanekê wê dema ku ew hê şîn a û heta ku ew sor dibê wê, dikarê wê bi wê bi minaq wê re wê werênê ser ziman. Zaroyek ew hê zaroya ku ew heta ku ew mazin dibê wê, dikarê wê bi wê re wê minaq wê werênê ser ziman. Lê her pêvajo wê di wê temenê de wê bi têgîna mazinbûnê wê weke li lê zêdebûnê re wê, bi wê re wê, di renekê de wê, dikarê wê bi wê re wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de wê, mijare hebûna demê wê, di wê temenê de wê, di ahenge xwe de wê, dema ku em bi wê li wê dihizirin wê, têgînek bi fîzîkî wê di wê rengê de wê di mejiyê me de wê çêbikê ku wê, ya ku ew di demê de ew bi hebûnê re dibê wê weke dîmenekê duyem li ser wê temenê dîmenê demê ê pêşî re ku wê dibê wê bi întûbayî wê di mejiyê mirov de wê bide çêkirin. Ku wê ji aliyê kesên weke Kevin Mulligan, Peter Simons û Barry Smith tarafîndan were nivîsandin di xabate wan a bi navê "Truth-Makers" (1984) de wê, têgîna 'çêkirina rastteqînîyê' de ku wê li ser temenekê ontolojîkî wê bi wê re wê li wê bihizirin wê, ev têgîn wê, were kirin temenekê teorîkî ê ku wê di wê çerçoveya têgîna ontolojîkî a demê de wê bi wê re wê were hanîn li ser ziman. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, mijare çêkirina kêlikê û ankû afirandina kêliyekê wê, di wê temenê de wê, rastteqîniya wê ya afirî wê bi wê re wê, di nava wê dema ku ew bi wê re bûya wê mirov karibê wê fahmbikê bê. Em dema ku em li mani dihizirin em çendî ku em bi têgînên wî yên ku ew bi ontolojîkî ew li ser wê temenê ku ew xwe dispêrêyî de wê, bi wê re wê ew dema ku ew di wê de bûya û ew têgînên xwe yên ku ew weke 'hikmetê' bi navdikê ku ew dihênê ser ziman jî wê

weke çerçoveyek afirandina wê ya di wê demê de ku mirov wan fahmbikê jî bin.

Mijare demê û zanîne wê, di wê temenê de wê di rengekê wê bi kirin û ankû tevgerên ku wê di demê de wê bi çûnûhatinê re wê bibin re wê karibê wê şrove bikê û wê werênê ser ziman. Mijare demê wê, di aslê xwe de wê, di her demê de wê weke mijare aqilî ku wê li ser wê were lê hizirkirin bê. Di nava demê de wê têngînên weke yên demî ên ku mirov dikarê wê fahmbikê wê bi wasifî û ankû nirxî wê, di wê temenê de wê hebûn ku wê weke kirdeyekê li wê hatina lêkirinê ku wê bibê re wê bê ser ziman. Ew jî wê bi hinek minaqên mantiqî re wê, dikarê wê di rengekê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê. Minaq wê, dema ku wê bê gotin 'zelal ji aliyê rêzan ve dihê hêjêkirin' wê di wê temenê de wê, di temenekê nirxî a lêkirinê de wê, weke aliyekê ku wê di hevokê de wê hebê mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de w, ev aliyên hizirkirinê ên li ser temenekê hişmendî û ankû bi hizirî ku wê were lê hizirkirin wê di wê temenê de wê, bi wê re wê li wê were lê hizirkirinê. Ev rengê hizirkirinê wê di demên hemdem de wê bi kesên weke hegel û hwd re wê li ser têngîna dîrokê re wê ji aliyê fizîkî û ne fizîkî re wê, bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Hegel wê bi zêdeyî wê aliyê nefizîkî wê di temenekê 'tînî' ku ew bi navdikê wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di dema nivîsandina dîrokekê de wê di awayekê de wê, li ser gotinê re wê, ji gotinê wê bi minaq girtinê û wê bi wê re wê hanîna ser ziman wê, di wê temenê de wê, aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di aslê xwe de wê têngîna dîyardetiyê wê, di rengekê hişmendî de wê di wê temenê de wê bi wê re wê, karibê li wê were lê hizirkirin.

Di mijare fahmkirinê de wê, dema ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin wê minaq wê, têngîna kêlîkê a demê wê weke 'çêkerîyek afirandinî' ku wê çawa wê karibê wê bi wê re wê, di awayekê beremberê wê de wê were lê hizirkirin wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê rengê hizirkirina bi teorikî a demî û têngîna afirandinê de wê kesên weke husserl wê, li ser temenekê 'heviyekîya mantiqî' de wê bi nirxî wê li wê bihizirin û wê werênina ser ziman.

Ez li vir wê dema ku ez li wê dihizirim wê dibînin ku wê di wê temenê ku ew bi bingîhekê rasyonali wê li wê were lê hizirkirin wê bi têngînek realistî wê, karibê wê jî wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê, dema ku wê, tişt wê hebê wê, demê mirov nikaribê wê bêjê

ku ew nîn a. Nêrgezêk wê bi pelên xwe yên sipî û yên navika wê ên zer re wê hebê. Ev wê, weke realiteyek rasyonali a nêrgezê wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Wê dema ku em bêjin a=a wê di heviyekê de wê hebê wê, di wê çerçoveyê de wê di aslê xwe de wê hinek pirs wê di mejî de wê bibin. Em pêşî dikarin bêjin ku wê 'a' wê hebê. Lê a û bi a'yê re wê di heviyekiyekê de wê, çi wê di wê temenê de wê karibê wê bide dîyarkirin? Di jîyanê de wê, di wê têngîn û çerçoveya têngîna heviyekiyê de wê, zor bê ku mirov wê, di wê temenê de wê, werênê ser ziman, ku wê çendî wê bi hinek xosletên şibîner ên wekhev ku ew hebê jî. Ber vê yekê wê mijare wekhev wê, di wê temenê de wê, weke têngînek hizrî a îdeayî a formelî wê li hemberî hebûnên jîyanê wê bimênê. Wê dema ku wê di wê temenê wekhevîyê û ankû şibîna hev ku wê di wê temenê de wê were ser ziman wê, weke rewşek hebûnî a dervî xosletan û ankû bêî xosletan ku wê ew li wê were lê hizirkirin bê wê, di dîmen û awayekê de wê were li dîtina mirov. Çendî ku em di wê çerçoveya wan de wê, ya di jîyanê de wê fahmbikin jî wê, di rengekê de wê, hinek intîba û şibîn wê bibin. Lê ew dana berhevdû wê, di wê temenê de wê, dîsa di temenekê nixî de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê ew wê karibê wê derkeve dervî wê. Du 'a' wê, dema ku ew wê werina ser ziman wê, a'ya pêşî wê çi reng û xosletên wê hebin.? Di salixkirinên wê de wê, di a'ya duyem de wê, karibê wê weke a'yê wê di şibînê de wê, bibînê Lê şibîn wê, nikaribê pêşîya wê bigrê ku ew xwediyê xosletên ji hev cihê bin. Wê demê wê, ev rewşa şibînê li ser ghiştina li xosletan û hwd re wê, di awayekê de wê weke ku wê bikeve berlêpîrsînê de. Di wê temenê de wê dema ku mirov wê li wê bihizirê wê, di aslê xwe de wê, a û a wê, di rengekê de wê, cihêtiya wan wê di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê din bê. Wê, di nava jîyanê de ji nava xwezayê du kevîran jî wê dema ku ji ardê mirov rajiyê û bikê destê xwe wê, hem ji aliyê demî, mekanê û awayê wê yê darêjkî ve wê cihêbûna wan wê ji hev wê hebê. Wekî din wê, di awayekê din de jî wê, ji aliyên din ê weke bi rewşî wê dema ku em li ser pêvajoyên wan ên hebûnê ku ew ji destpêka bûna wan û heta demên wan ên dawî wê çawa wê, pêvajoyên tevgerînê wê di xwe de wê derbas bikin wê, di wê temenê de wê karibê bi wê re wê fahmbikê. Her tişt wê dema ku em herê bikin ku wê di xwe de wê, di tevgerê de bê wê demê wê, ti kêlik wê nikaribê weke ya din wê bibê bi wê re.

Ku em hinekî li ser wê têngîna nominalismê re empatiyê dênin wê dikarin wê bi wê re wê di dewama wê de wê bi wê re wê bibêjin ku wê, li

ser temenê bi gotinî ku ew weke têngîna bi serê xwe bin bin û weke bûjenên hizirkirinê bin wê demê wê bi wê re wê, xosletên wan gotinan wê ew jî wê weke bibê mijarek din ku em wê ji aliyekê din ve jî wê, bi wê re wê, xwe bide dîyarkirin. Wê demê wê, di wê temenê de wê, di nava têngînek rastîtînê de wê, bi jîyane derveyî re wê temenekê têkilidanînê wê hin bi hin wê di wê temenê de wê bi wê re wê biafirê.

Di aslê xwe de wê, dema ku wê tişt wê, di nava jîyanê de wê bi gotinî wê were lê hizirkirin wê ji du aliyên ve wê, weke ku wê di serdemê navîn de wê were fahmkirin wê dikarê wê werênê ser ziman û wê fahmbikê. Yek wê li ser temenê kirin û rewşên weke bi rewşî ên di demê de ku ew bibin û ew di temenekê ontolojîkî û ankû empistemolojîkî de ew di wê çerçoveyê de bi wê kirinê û rewşê re weke hişekê were pênasekirin û hwd re wê, dikarê wê werênê ser ziman bê. Aliyê din ê duyem jî wê di awayekê de wê hemû tişt û heyîn û hebûnên di jîyanê de wê bi bûjenî û fîzîkiya wan re wê, di renekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê ji xwe re wê di renekê de wê weke ku wê bikê temenê fahmkirinê.

Di nava dîtbarîya tiştî a hebûnî bi fîzîkî û bûjenî û bi gotinkirina wê û li ser wê bi gotinkirinê li gorî wê rewşa fîzîkî û bûjenî û hwd li xosletên wê hizirkirin wê bi wê re wê, di renekê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê ji hinek aliyên ve wê fahmbikê û wê di renekê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê mijare hebûnê wê, di wê temenê de wê dema ku em weke 'a' wê pênasibikin wê, weke hebûnek bê xoslet wê, di wê temenê de wê were dîtin. Di wê temenê de wê hebûnek bi 'a'yî û ya din a bi 'a'yî ku ew weke bê xoslet bin wê di hevîyekîyeke weke ku wê di temenekê formelî a mantiqî û hwd ku wê bi wê re wê were fahmkirin bê. Lê di wê temenê de wê ti tiştê di jîyanê de wê mirov nikaribê wê, bi awayekê bêxosletî wê li wê bihizirê û wê fahmbikê. Her tişt wê dema ku ew hebê wê di wê temenê de wê ji aliyên xoslet, teybetmendî, darêjk, awa, reng û hwd re wê bi derfet bê ku mirov wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê demê wê, ne 'a'ya pêşî û ne jî 'a'ya duyem wê weke bê xoslet wê bimênin. Di wê temenê de wê, du tiştên di hevîyekîyekê de weke hevdu wê kifşkirina wan wê li ser wê temenê wê êdî wê weke ku wê zor bê ku mirov wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê, di wê temenê de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, ya ku wê ji hev cihêbûnê û hwd wê çêbikê û wê rengê hebûnê wê di awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin wê di aslê xwe de wê, xoslet,

teybetmendî, darêjk awa, reng û hwd hebin. Wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din wê di serî de wê fahmbikê bê. Di mijara hebûnê de wê, di serdema navîn de wê weke ku mirov wê dibînê wê ji gelek aliyan ve wê bi awayekê li ser xosletên wê re wê, li wê were lê hizirkirin. Ji xwe wê dema ku wê mijarên metafizîkê, ontolojiyê û hwd wê pêşkevin û werina rojevê û wê bi wan were lê hizirkirin ev wê di têgihîştina hebûnê û xosletên wê de wê mejiyê mirov wê weke ku ew gihîştinek astek û pîvanek fahmkirinê a li jor ku wê bibê wê weke nîşanaka wê bê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Mijare hebûnê wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê çawa wê were fahmkirin wê di aslê xwe de wê, ji nîqaşên demên kevnera zêdetirî wê bandûra nîqaşên serdema navîn wê di rengekê de wê weke ku wê zêdetirî wê bandûra wê di fahmkiriina wê, pêşketina wê fahmkirinê û di wê de bi kûrbûnê û hwd re ku wê bibê wê hebê. Li ser wê temenê de wê, demên serdema navîn wê, ji aliyekê ve wê weke azmûnkirina fahmkirinên demên berî xwe wê li ser temenê bi fahmkirina hebûnê re jî wê di rengekê de wê weke ku wê di wê rengê de wê bikê. Li ser wê temenê wê, mijarên hizirkirinê ên ku wê bîn kirin wê her hebûna ku ew dihê tevkirin ku ew bi fîzîkî bê û ne bi fîzîkî bê wê, were azmûnkirin. Wê di wê temenê de wê çawa wê bi wê were jînkirin û ankû wê çawa wê karibê bijî wê bi xosletên wê re wê li wê were lê hizirkirin. Minaq wê dema ku wê hebûnên gîyanî wê di xiyalên xwe de wê biafirênin wê ew wê çawa wê bi derfet bê ku ew bijîn û wê xwediyê çî xoslet û teybetmendi û darêjkên jîyanî û hwd bin wê di wê temenê de wê, hewl were dayin ku ew li wê were lê hizirkirin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê hebûnên jîyanî wê, di wê temenê de wê, çawa wê hebin û wê çavkaniya wê hebûnê û jîyaniya wê çawa wê bi hev re wê hebê wê, li ser wê bê hizirkirin. Têgînên weke 'gîyan ji laş ku ew derket wê laş wê bimirê' jî wê li ser wê temenê re wê, weke aliyana ku wê bi wan tefkirkirin werina kirin û bi wan di wê çerçoveyê û awayê de werina lê hizirkirin bin.

Di aslê xwe de wê, di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare hebûnê wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê mijare hebûnê û jîyanê, jîyan û jîyankirinê, jîyankirin û hişmendiyê û hwd wê, di wê temenê de wê di nava manitîyê de wê were dîtî ku wê li wê were lê hizirkiriin û wê di dewama wê de wê di temenekê gnostikî de wê çawa wê bi wê re wê li ser temenê fahmkirina bi jîyanê û hwd re wê kûrbûn wê bibê wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Têgîna dibistanî a ku em di demên skolastikî de wê, di nava maniyan de wê, pêşî di awayekê de wê weke ku mirov wê dibîne wê, rûniştî wê hebê. Berî wan di bawergehan de wê zerdeştîyan wê perwerdekirin wê li ser temenê rengê hizirkirin û baweriyên xwe re wê pêşbixin û wê, di wê temenê de wê, demek dirêj wê pêşketina wan wê were dîtî. Rewşa perwerdeya di bawergehan de wê, çavkanî û mejuya wê heta mitannîyan û berî wan hûrîyan wê herê. Di wê temenê de wê, weke ku mirov wê dibîne wê yên ku wê di wê bawergehê de wê perwerde bibînin wê, ew wê yazdanê ku ew bergirin di wê bawergehê de ji jê re dihê kirin wê ew wê û ankû wî herê bikin. Piştî wan perwerdeyên xwe girtin û tawakirin û pê de wê, piştî wê li şûn navê wan ku wê hertimî wê bi navê wan re wê, were binavkirin wê navê wan yazdanên bi navê wan perwerde dîtina wê bibê. Ev wê nîşanaka wê perwerdeya wan bê. Wê di wê temenê de wê weke nîşanayek xwandina wan dide dîyarkirin bê. Ev wê, di wê temenê de wê bi wê rengê wê bi wan re wê, di awayekê de wê, bi demê re wê pêşkeve. Gelek key ku wê navê wan û navê yazdanê wan bi hev re wê were bikarhanîn wê hinekî jî wê ev temenê wan ê bi pêşketina wan re wê hebê bê. Di serdema navîn de wê, bi zêdeyî wê li ser temenekê felsefeyî wê bibê. Bandûra pêşveçûnên dema felsefeyê û hizirkirinên wê di awayekê de wê li wê bibê û wê, di wê temenê de wê weke ku mirov dikarê wê werênê ser ziman wê, çerçoveya hizirkirina demê jî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, aqilekê teorikî û ankû razberî wê bi wê re wê bizêdeyî wê pêşkeve. Razberîti wê, di wê temenê de wê dema xwe wê bi aqilzanîyek têr re wê di wê de wê, bijî û wê bi wê re wê, di rengê de wê di nava jîyanê de wê çawa wê, bi wê re wê were lê hizirkirin û wê bi wê rengê wê aqilê razber wê were bikarhanîn wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê were dîtî. Aqilê teorikî û razberî wê, du rengên aqilî ên ku em her yekê ji wan bi serê xwe wan fahmbikê û werênê ser ziman bê. Lê wê, di awayekê de jî wê xwediyê hinek xosletên hev bin. Di mijara aqilê razber de wê, di wê temenê de wê, bi xwezayî wê dema ku ew bû wê êdî wê mijarên weke yên mantiqê, metafizîkê,

ontolojiyê, metafîzîkê û hwd wê, di wê temenê de wê bi wan re wê weke rêyna hizirkirin û pêşketinê wê pêşkevin û wê xwe bidina dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, pêşketina aqilê razber û awayên wê yên teorikî wê, di serdema navîn de wê, di awayekê de wê, dîmenekê wê yê giring û pêşketî wê xwe bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê çerçoveyên teorikî ku wê ji her tiştê ve wê ji aliyê xwe ve wê, şîrove, salixkirin, watekirin û fahmkirina wan û hwd wê werênina wê bibin. Mijare ku wê têgînek teorikî a hizrî ku wê ji wê re wê, şîrove ne hanî wê weke 'kêmesîyekê' weke bi rengê ne têrbûnê û hwd re wê, bi wê re wê were pênasekirin. Ê ev alî jî wê di demên serdema navîn de wê, di wê temenê de wê ji aliyên mirovan ve wê werina dîtin.

Di aslê xwe de wê, di serdema navîn de wê, pêşketina şewayên **skolastistikî** wê piştê wê ji têgînên civakî û hwd re ku wê bi wan re wê çerçoveyên perwerdeyê wê werina pêşxistin jî wê bibê peyxam. Pêşketina têgîhên netewî û hwd wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê, di awayekê skolastistikî de jî wê dikarê di awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ev wê, di demên serdema navîn de wê, di rengê de wê bi wê re wê pêşkevin.

Pro tîpa netewîyan ku wê pêşkeve wê, hinekî wê çavkanîya wê skolastisisma serdema **navîn** bê ku wê heta demên hemdem wê pêvajoyên xwe yên pêşketinê wê bi hemdemiya xwe re wê, di rengê de wê, weke ku wê bi wê re wê bijî.

Mijare teybetî û gelemperîyê jî wê li ser wê temenê wê weke ku wê were dîtin wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Wê têgîhên gerdûnî ku wê çerçoveya wan wê bi rêgezên olî û ankû gotinên wê û hwd re wê were pêşxistin wê, di nava wê de wê, li ser wê temenê wê gelek komên civakî pêşketina wan jî wê di wê temenê de wê, di rengê de wê, weke aliyekê wê yê din ku wê bi wê re wê pêşkeve bê. Civakbûn wê hinek aliyên wê yên din ên ku ew bi zanîne, keseyetîya civakî a hevbeş û hwd re wê hebin ku mirov wan dikarê bi serê xwe weke mijarek teybet wan hilde li dest û wê werênê ser ziman bê.

Li vir wê, mijare me wê ber ku wê bi sînor bê di çerçoveya têgîhiştina felsefeyê re emê, zêde di wan aliyan de jî hewlnedin ku em zêdetirî pêde herin. Lê ev alî wê dema ku me hinekî li vir wê hanî ser ziman wê, di rengê de wê weke encama çî û çawa wê bibê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê, di wê temenê de wê, dikarê wê, di rengê de wê, werênê ser ziman.

Felsefeya wê demê wê bi xosletên xwe yê gnostikî. Metafizîkî û ontolojikî û hwd re wê, li ser temenê ku ew bi wê dihê hizirkirin wê çawa wê, di wê temenê de wê ew wê, weke aliyekê wê yê girin wê ew wê were fahmkirin wê bi wê re wê, di renekê de wê, were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, felsefe wê, bi zêdeyî wê li ser îdeayan re wê pêşkeve û wê pêvajoyên xwe yê bi pêşveçûnên zêhnî û hwd re wê, bi wê re wê di dewama wê de wê bijî.

Di wê de wê êdî wê di demên ku wê werin de jî wê ew wê, ji hev derxistin û wê hanîna ser ziman wê karekê zêdetirî felsefeyî û sofistike wê bixwezê. Di wê temenê de wê, bi çerçoveyî wê çawa wê, di renekê de wê, ew wê, di wê de wê, bi kûrbûna wê û têkiliya wê ya bi jîyanê û bi nerîna wê ya li jîyanê ku ew bi wê nerê û wê fahmbikê û nerînekê didênê li holê û hwd re wê li ser wê re wê êdî wê were hildan li dest. Mijare felsefeyê wê, di serdema navîn de wê bi zêdeyî de wê, li ser wê temenê wê, di nava wê çerçoveyê de wê êdî wê weke çerçoveye hizirkirinê de wê bibê û wê xwe bide dîyarkirin. Minaq wê, têgihên bawerî ku wê bi teolojiya xwe re wê pêşkevin wê di çerçoveya wê teolojiyê û hwd de wê çawa xwewediyê epistemolojiyek fahmkirinê bê û ankû wê, çawa wê, xwewediyê rengê fahmkirina a jîyanê, û çavkaniyên wê û hwd bê wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê li wê wê were lê hizirkirin. Ev wê, awayekê felsefeyî ê bi serê xwe û pêşketina wê û hwd jî wê, di renekê de wê weke dîmenekê ku wê pêşîya wê ya pêşketinê bigirê jî bê. Minaq kesên weke spinoza ku wê hizrên xwe wê werina ser ziman wê çawa wê werina 'afaroz' kirin wê di wê temenê de wê, di renekê de wê dikarê wê bi minaq wê were wê werênê ser ziman. Darazên bi kesên weke gelileî û ankû hallacê mensur û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê, têgihîştinekê wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin.

Wek hev hizirkirin wê, di wê temenê de wê çawa wê, bi derfet bê, wê dema ku mirov wê, xwewediyê hişmendiyek bi xwe re a di mejiyê xwe de bê? Di wê çerçoveyê de wê, felsefekirin wê, weke wê hizirkirin wê weke pêşxistina wê û çerçoveya fahmkirina wê û hwd re wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê, bi wê re wê, xwe di renekê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de em heta roja me em li ser **skolastisima** rojava em dihizirin û wê gelek jî ew wê were ser ziman. Lê awayekê ku wê weke ku mirov dikarê wê weke skolastisima rojhilat ku wê dikarê wê bi nav bikê û wê heta roja me wê xwe di renekê de wê di wê de wê bide domandin wê, hîç zêde wê li ser wê newê sekin in ji ber têgihên tabûyî ên ku ew li ser wê temenê hatina afirandin.

Di wê temenê de wê di renekê de wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê mijare felsefeyê wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê, çawa wê, di awayekê de wê, weke 'hizrek lêpîrsîner a xirab' wê were dîtîn wê, dikarê wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman. Çendî ku wê di dîmenekê de wê weke ku wê ne levker jî bin ku ew, hanina rex hev a gotina baweriyê û felsefeyê weke bi rengê felsefeya olî û hwd wê, di renekê de wê, ne tenê wê, bo çêkirina hizrekê di wê rengê de bi wê baweriyê re bi tenê bê, her wusa wê di renekê din de jî wê bo pêşîya hizrên cihê ku wê di wê temenê de wê pêşkevin wê werê girtin jî wê di wê temenê de wê, were dîtîn.

Serdema navîn wê li giştîya cihanê wê weke demek ku wê di wê temenê de wê li ser temenê fêrbûn û perwerdekirina li ser têgihên ku ew di wê temenê de hatina pêşxistin ên bi baweriyê û hwd wê xwe bide dîyarkirin. Wê ev wê, di wê çerçoveyê de wê, êdî wê civakên wê rengê hizirkirinê wê bi xwe re wê, di renekê de wê bi demê re wê biafirandin.

Ev dem wê weke demek ku wê di wê de wê felsefe wê, bi temenekê zêhnî wê êdî wê li ser temenê mantiq, rasyonalityê, realismê, metafîzîkê û hwd re wê, pêşkeve û wê, di wê de wê, di nava hebûnê û têgihiştinê, bûjen û kirdeyê, gîyan û bedenê û hwd de wê, hizirkirin wê bèn kirin û wê di wê temenê de wê hewê bê dayin ku mirov xwe bi wê bigihijê têgihiştinekê û fahmkirinekê. Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê pêvajoyên felsefeya demê wê di wê temenê de wê, pêşkeve. Têgihiştinên weke metafîzîkê, gnostisismê, nominalismê û hwd wê li ser wê temenê wê weke têgînna ku wê bi hizirî wê di wan de wê çawa wê bê hizirkirin û wê, kûrbûnek wê bibê wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Gotinên weke rastteqînîyê û hwd wê, li ser wê temenê wê bi zêdeyî wê, weke temenna li ser wan ên kûrbûnê wê bibibin û wê bi wê re wê di wê de wê were lêhizirkirin.

Pêvajoyên felsefeyê û bi wê hizrên felsefeyê ên berî wê demê wê werina şîrovekirin û wê li ser wan re wê mirov wê bixwezê ku ew xwe bigihênê li fahmkirinek demî. Wê bandûra demên kevnera wê li ser wê temenê wê di serdema navîn de wê xwe ji temen ve wê bide dîyarkirin. Ev dem wê, di wê temenê de wê, weke demek ku wê bi zêdeyî wê mijare hebûnê û zanînê wê di temenekê epistemolojikî de wê bi wê re wê, lê hizirkirin. Aqilê dîtbar ê zanînê û ankû aqilê wahiyî ê zanînê wê, li ser wan wê were hizirkirin û wê, diwê temenê de wê, hewldana fahmkirina wan bi

temenekê epistemolojikî û hwd re wê, di wê rengê de wê, xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Wê dema ku em bixwezin demên serdema navîn wê fahmbikê bi sazûmana hizrî wê demê wê bi aqilê rasyonel ê felsefeyî wê çawa wê, çerçoveyek sazûmanî a aqilê wahiyî wê were şîrovekirin û fahmkirin û wê li ser wê temenê bi bawerî wê mirov wê di nava jîyane xwe de wê bijî wê bi wê re wê, di rengê de wê bibê xwediyê rengê pêşketinê. Di aslê xwe de wê, dema ku mirov bixwezê demên serdema navîn bi felsefeya wê re wê, fahmbikê wê ji sê çavkaniyan wê bibînê ku wê bibê xwediyê bandûrê. Yek wê demên kevnera û felsefeya wê bê. Du wê, mitrayî û zerdeştî û têngiştina wan a baweriyê û felsefeya wan bê. Sê wê, têngiştinên weke yên bi mani û heta mezdek ku wê li ser wan re wê weke pêvajoyek xwenûkirinê wê, pêşkeve û wê derkeve li pêş û wê, pêşveçûnên hizirî û felsefeyî ên piştê wê ji gelek aliyan ve wê bidina dîyarkirin divê ku mirov bi kirpênê û werênê ser ziman.

Bandûra felsefeya xwûdayî wê, di wê temenê de wê, bi zêdeyî wê, li pêşîya felsefeya xwezayê wê di demê de wê bi sazûman wê bicih bibê û wê were hanîn li ser ziman. Di awayekê de wê li ser wê temenê felsefe wê, weke têngînek ku wê xwûdê, gîyanê, hebûnê û hwd wê di wê çerçoveyê de wê bi hevdu re di ahengekê de wê, bi encamên felsefeyî û şewayekê rasonali û teorikî ê bi wê temenê re wê pêşkeve û wê werênê hanîn li ser ziman.

Xosletên hizirkirinê ên demên serdema navîn wê li ser wê temenê wê bi temen û têngiştinek felsefeyî wê, pêşkeve. Wê, ne bi rengê vegotinî û hwd ên weke berê wê pêşkeve. Wê, bi rêgezî wê li ser temenekê felsefeyî wê gerdûn û dûnya bi jîyane wê re wê, were şîrovekirin û wê were hanîn li ser ziman. Wê bi wê re wê pêvajoyên fahmkirinê wê li ser temenekê aqilê felsefeyî wê bê hizirkirin. Di wê temenê de wê, serdema navîn wê di aslê xwe de wê weke demek ku mirov wê ji gelek aliyan ve wê li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê çendî ku wê weke demek olî jî wê were pênasekirin jî lê wê li ser temenekê aqilî ê felsefeya rasonali wê pêşkeve û wê teolojiya wê bi wê çerçoveyê de wê, di hevgirtinekê gerdûnî û hwd de wê, bê şîrovekirin û wê were hanîn li ser ziman. Gelemperîya wan û ankû gerdûna wan jî wê bi wê temenê wê êdî wê biafirê û wê bibê xwediyê felsefe û têngiştin.

Teoloji pêşketina wê di serî de wê, weke temenê pêşveçûnên baweriyên demê bê. Wê di wê temenê de wê ya ku wê baweriyê wê bigihênê temenekê olî û wê bi wê re wê, rengê jîyanê û çawa jîyankirinê wê bi

wê re wê şîrovebikê û wê di wê çerçoveyê de wê pirsên ku wê bibin wê bixwezê ji wan re bersivan werênê wê bi wê re wê bibê ku mirov wê, werênê ser ziman bê. Serdema navîn wê bi rengê wê weke dema teolojiyê û bi wê pêşketina jîyanê bi têngiştina baweriyê û hwd re bê. Li ser wê temenê ne li dervî wê lê di hundûrê wê de wê, hebûnên weke hebûna mirov û xwezayê û destpêk û dawîya wê û hwd wê, were lê hizirkirin û kifşkirin.

Hizrên ku wê werina ser ziman wê di wê temenê de wê li ser temenê 'otorîteya xwûdê' û ankû 'serwerîya xwûdê' û hwd re wê, pêşkevin û wê werina ser ziman. Şîroveyên augustinus û hwd wê, li ser wê temenê wê, di rengekê de wê, pêşkevin û wê bandûrê li hizirên piştî xwe jî wê bikin. Di hundurê wê çerçoveyê de hizirkirin wê ji dînyewitiyê wê qûtbikê. Ji xwezayê wê dûrbikê. Di wê temenê de wê ya ku wê, di warê felsefeyê de ku wê, weke temenê nekirina wê were şîrovekirin jî wê ew bê. Lê li şûna wê ya xwûdê, gyanê, baweriyê û hwd wê, li ser wê temenê wê bibê û wê werê hanîn li ser ziman. Di aslê xwe de wê, ji aliyekê ve wê serdema navîn wê weke encama rengên hizirkirinên serdema kevnera jî bê.

Gelek aliyên wê yên ku mirov dikarê weke bi têngînek şoreşî jî di wê temenê de wan bi wê re werênê ser ziman wê biibn û wê hebin. Minaq wê, dema ku mirov wê bahsa têngîna aqilê rasyonel û rengê şîroveya xwûdê û bi wê re pêşketina têngînek baweriyî a olî bi temenekê teolojikî û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê, dikarê wê di wê rengê de wê, werênê ser ziman. Serdema navîn bi carekê û ji ber xwe di wê rengê de wê pêşnekeve. Wê temenê wê yê kevnera ku mirov wê di dewama wê de wê werênê ser ziman wê weke demek ku wê di wê de wê li ser temenê bi hizirkirin û fahmkirinê û temenê hizirkirinê ku wê bi wê re wê pêşkeve wê, dikarê wê bi wê re wê fahmbikê. Civakbûn, têngiştinên rewîstî û hwd wê, weke aliyna din ên ku wê bi aliyên wan ên objeyî û şubjeyî ên fahmkirinê re li wan bihizirê û werênê ser ziman bin. Ji aliyekê din ve jî wê, pêşketina civaketiye û têngînên felsefeyî û têngînên baweriyî û bi aqilekê demê ê teorikî û rasonali ku wê di bawergerhan de wê were fêrkirin û pêşxistin wê, di wê çerçoveyê de wê, temenê wê bi wê re wê were afirandin. Ev deverên weke bawerghên demê wê, li gorî xosletên demê ku mirov bi wan re gotinekê bibêjê wê çawa wê, bersivê bibina aliyê civak û mirovê demê û hevgirtinîya wan a bi pêşketina wan û wê temenekê hişmendî wê ji wan re wê çêbikê û hwd wê, bi wê re wê, di destpêkê de wê pêşkeve. Wê, di destpêkê de wê, weke malzaroka xwedîkirin û pêşxistina têngîna civakê jî wê dikarê wê di rengekê de wê

şîrovebikê û wê werênê ser ziman. di demên dawî ên serdema navîn de bûyîna weke deverek desthilatdarî û serdestîyê wê êdî wê bi wê re wê, dûrbikê. Kengî bû rêveber hingî wê bixwezê ku ew girseya ku ew di destpêkê de wê bo wan bûba ku ew bo wê bibin wê êdî wê bi wê re wê pêşkeve. Ya ku wê piştî wê di dîmenekê şivan û kerî de wê, bi wê re wê bibê temenê nerînek bi kirdeyî a bi demê re jî wê êdî wê ev bê. Di demên destpêkê de ew li gorî civakê û civakbûna pêşketî bijî. Piştî wê bixwezê ew civak li gorî wê bijî. Wê bi wê re wê ji rastiya civakê, fêrs, hêst û hişmendîya wê dûrkeve. Li ser wê temenê em dema ku xosletên wê yên demên destpêkê û demên piştî ên bi ber demên dawîyê ve şîrove dikê wê di wê çerçoveyê de wê, di rengekê de wê, çerçoveyek fahmkirinê wê bi xwe re wê bide **me**. Dema ku wê di wê temen de wê, weyna xwe wê di destpêkê de wê bileyizê û wê pêşkeve û wê piştî wê hin bi hin wê tenê wê, weke deverên tégîna tenê ên baweriyê û wê weke wê xosleta xwe ya civakî wê ji bîrbikê wê êdî wê bikeve dijberî civakê û wê bi wê re wê, di rengekê de wê, bikeve nava tekoşînê. Ya ku wê di aslê xwe de wê, êdî wê bi wê re wê dawîyê li dema serdema navîn jî wê êdî wê piştî wê werênê ev rastîya wê bixwe bê.

Çavkanî:

- *Schoedinger, Andrew B., ed. (1996). *Readings in Medieval Philosophy*. New York: Oxford University Press
- *Marenbon, John (2007). *Medieval Philosophy: An Historical and Philosophical Introduction*. London: Routledge
- *Lagerlund, Henrik, ed. (2011). *Encyclopedia of Medieval Philosophy: Philosophy Between 500 and 1500*. Dordrecht: Springer
- *Thomson, Garrett; Kolak, Daniel (2006). *The Longman Standard History of Philosophy*. New York: Pearson, Longman
- *Shapiro, S., 1997, *Philosophy of Mathematics: Structure and Ontology*, New York: Oxford University Press
- *Simons, P., 2010, *Philosophy and Logic in Central Europe from Bolzano to Tarski*, Dordrecht: Kluwer.
- *Hale, B., and Wright, C., 2001, *The Reason's Proper Study: Essays Towards a Neo-Fregean Philosophy of Mathematics*, Oxford: Clarendon Press
- *Bueno, O., 2003, "Is It Possible to Nominalize Quantum Mechanics?", *Philosophy of Science*
- *Azzouni, J., (1994), *Metaphysical Myths, Mathematical Practice: The Ontology and Epistemology of the Exact Sciences*, Cambridge: Cambridge University Press
- *Benacerraf, P., (1973), "Mathematical Truth", *Journal of Philosophy*,
- *Bueno, O., and Zalta, E., (2005), "A Nominalist's Dilemma and its Solution", *Philosophia Mathematica*
- *Oppy, Graham (1996). *Ontological Arguments and Belief in God*. Cambridge University Press
- *Plantinga, Alvin, (1965). *The Ontological Argument from St. Anselm to Contemporary Philosophers*. Garden City, NY: Doubleday
- *Freddoso, Alfred J. (1983). *The Existence and Nature of God: The Ontological Argument*. University of Notre Dame Press
- *Shaki, Mansour (1978). "The social doctrine of Mazdak in the light of middle Persian evidence". *Archiv Orientální*.
- * Mill, J.S. (1865/1877). *An Examination of Sir William Hamilton's Philosophy*, volume II,

- * Russell, Bertrand, History of Western Philosophy
- *See McKirahan, Richard D., Jr. (1994). Philosophy Before Socrates. Indianapolis: Hackett
- *Sober, Elliott. (2001). Core Questions in Philosophy: A Text with Readings. Upper Saddle River, Prentice Hall
- *Curley, Edwin(1994), A Spinoza Reader, Princeton,
- *Jaeger, Werner (1948). Aristotle (2nd ed.)
- *Hamlyn, David W. (2002). Being a Philosopher: The History of a Practice. Routledge
-
- Abdusamet Yigit, Kurdistan, cizirabota, 2013.**